नं० ५५८४-घ
श्रीपूर्णाभिषेक पद्धति:
पत्राणि ११०

581

5584

F — 110

Complete

नं. ११११८ क

श्री पूर्णाभिषेक पद्धतिः

११० पत्राणि

कर्ता — आनन्दनाथः

नं० ५५८४-घ
श्री पूर्णाभिषेक पद्धति: (तन्त्रम्)
पत्राणि ११० (सम्पूर्णम्)
ले० आनन्दनाथ:

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीस्वात्मने गुरवे शिवाय ॐ नमः ॥ ॐ नमः श्रीमहा
त्रिपुरसुन्दर्यै ॥ अथ पूर्णाभिषेकपद्धतिर्लिख्यते ॥ ॐ चिद्रूपं रूपशून्यं स्वर
नरकमितं सर्वसंस्थं स्वरूपं रूपैः रूप्यं मुनीन्द्रैरभिमतफलदं निर्गु
णं यद्गुणाढ्यं नो सन्नासन्न सदासत्त्रिविधकृतपदं मानसे भक्तिभाजां
जीयाच्छंभोर्नितान्तं प्रथमस्वरवैरैस्यैश्वरात्म्यं महत्स्वतन् विधायत्र
वैंत्रिनतिं विवार्य तत्राधियं शिष्यविशोधनार्थं पूर्णाभिषेकस्य वि।

र्यं करोमि गणेशं भट्टारकनामधेयः॥ तथा चोक्तं तंत्रराजे ॥ ॐच
क्रे देवानां तथा शिष्यप्रतिष्ठा त्रिविधोच्यते ॥ सा तु तत्त्वविदा कार्या संप्र
दायानुरोधिना १ स्थिरेष्वभयहीनेषु कुलेश्वरगणेशालिनि सुहूर्ते
कारयेद्विद्वान्दीक्षणीयां वाभ्युदये २ कुर्यात्प्रतिष्ठां सिद्धान्मानन्यो
ज्ञानगर्वितः गुर्वन्तन्त्रज्ञैर्मोहाल्लोभाद्वा कुरुते यदि ३ स पत्र दारो
नियतं श्रामवत्रिरयं व्रजेत् तस्मात्क्षणाभिषेकेन प्राप्यानुज्ञां ततः समाचरे

प्र.
श्रि.क
२
2

त् ४ त्तौद्राज्यद्रव्यैः प्रथमं नारिकेलांभस्नानतः अभिषिच्याथतो।
येनक्वथितेनाऽन्तरौषधैः ५ आवाह्याभ्यर्च्यतल्लग्नेचक्रेसंस्थाप्यपूजयेत्
निस्नातत्वान्निकालोक्तविधयाभ्यर्च्यताःक्रमात् ६ स्पृशंजपेत्कराग्रे।
णाश्रीचक्रंपूजयेदपि एवंदिनत्रयंकृत्वाततोनित्यक्रमंभजेत् ७ गं
धैःपुष्पैर्नैवेद्यैर्धूपैःदीपैर्नैवेद्यतर्पणैः त्रिरात्रंपूजयेद्देवीयोगिनीयोगि
भिःसमं ८ एवंदेवीप्रतिष्ठायांक्रमःसान्निध्यकारकः गुरवेदक्षिणांद २

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र्धं=१

ध्यात्मतत्त्वाय शिवात्मने ८ सर्वस्वं वा तदर्धं वा तदर्थं वा तदात्तया न

ग जा स्त्र

वेत्तत्त्वं किं संक्रांतिः कथमस्य भविष्यति ९ राजस्त्री महिषीमेषपशु

दासीमहीयुतं ग्रहं वेश्म भूषणं वासो भवनं चामदीक्षितं ॥ दद्यात्स्वश

तदधीनः

क्तितो भक्त्या स्वशक्तो यदि सर्वदा सर्वथासौ न दायत्तेन सिद्धिर्भ

ष्यं

विष्यति ११ उत्तमलक्षणसंपन्नं शिष्यमाचारभूषणं पंचषट्कृदविद्या।

भ्यां शोधितं नववस्त्रवासैः १२ कलशैरभिषिंच्यानंतश्रीचक्रे सन्निवेशयेव ॥

पृ० सि० क
३

3

आधारे हृदये मूर्ध्नि चक्रं संचिन्त्य मध्यतः १४ स्वान्तादावास्य संस्थाप्य
संपूज्य न्याससंयुतं अंशो विघ्नादिकं दैवी देव्यात्मा हंसिमानसः १५ देव
ता गुरुमंत्रात्मनत्वैक्यं भावयन्मुदा शांते जपेत्तदग्रस्थो निकटे त्रिदिनं वसे
त् १६ न चेत्संचारिणी शक्तिं गुरुमेतेन संश्रयः तस्मात्तदंतिके तस्य पूजा
देशादिकं हमेत् १७ तदात्मनात्मनो लब्धं गुरोर्मंत्रात्मनो यतः ततस्तदा
समारभ्य तदा यत्नोपायनादिभिः १८ अथाभिषेकं द्वितीयं समवाप्य तदाज्ञया ३

प्रत्युग्रहादिकं वीनसिद्धयेनान्यथाभवेत् १९ विधायचक्रंतन्मध्येयोन्यां।
कुंभंनिधायतं क्वाथोदकैःसमापूर्याभिषिंच्याभिवेदन्मंत्रं २० क्रमागतस।
माचारनिरतेभक्तिशालिनि द्वितीयमभिषेकंतत्कुर्याद्देव्यात्मसिद्धये २१ +
९६ ×१६=१५३६
विरच्यविपुलंचक्रंप्रतियोनिंचषोडश त्रिकोणानिविधायाथमध्येकुंभंतुवि
न्यसेत् २२ सौवर्णंराजतंताम्रंकांचंमार्त्तिकमेवच शरितंवारितोयेनकथि।
तेनान्तरोषधैः २३ निःसिप्यनवरत्नानिधान्यानिविविधानिच हिरण्यानिस

मृ. भि. क ४ 4

ताम्राणिवासोभ्यामभिवेष्टयेत् १४ रक्ताभंचंदनंहुतपनंसाद्यमस्यप
ल्लवैः प्रातक्रान्तलतावद्धैर्मातुलुंगफलान्वितैः १५ पिधायकलशान्
ध्यानन्येष्वेकैकशोन्यसेत् सार्धंसहस्रंषट्त्रिंशतंचसंख्याक्रमोदितान् १६
मध्यचक्रेषुतोयादिहुत्वावासोभिस्नपच कालात्मनितत्संश्राद्धजेपि।
त्वापूर्ववासरे १७ जन्मर्क्षेप्रातरुत्थायस्वनित्यंतत्रपूजयेत् सहस्रंपू
जयेन्नस्वाहाहोमंकृत्वासमंततः १८ मृंगकाहलशंखादिवादिसंगीतकी। ८

नैनैः मुदितैर्योगिनीहृदैरेकैकं देवतात्मभिः १९ हृष्टैः स्वरूपजितैः सा
र्धमभिषिंचेद्गुरुः स्वयं स्वकर्मं तस्य कथयेत्तदा प्रभृति सोऽपि तं २० अन्नुति
ष्टेदविच्छिन्नं पर्यायैस्तस्य विच्युतौ सहस्रं स्वजयेद्विद्यामभिषेकसमन्वितः २१
अथवा षण्मासपर्यन्तं कलशं तत्र विन्यसेत् तेषु शक्तीः समावाह्य संपूज्यैवाभि
षेचयेत् २२ एकं वान्यवा जन्मदिने कृत्वाभिषेचयेत् एवं नैमित्तिकं नित्यम
विच्छिन्नं समाचरेत् २३ नाथैस्तैस्तैः नित्याभिः कालनित्यान्तविद्यया आधारे

सू० हृदये शीर्षे च वह्नौ सूर्ये निशाकरे २४ ध्यायंस्त्रिंसेध्यं व्रजपैत्सर्वग
भि०क व्यंजनं स्वरं न्यसेच्च मातृकास्थाने तथा तद्देहसिद्धये २५ ग्रहाणां चैव
५ रीत्येषु जन्मर्क्षे ग्रहणोदये ऊहग्रामैरिष्टक्षेपो ऊर्ध्वदेवाभिषेचनं २६
5 तेन दोषाः स्पृशंत्येनं न कदाचन तत्फलात् त्वद्याणि क्रूरकर्माणि कृत्वा
स्त्वरिपुकल्पितः २७ वलं कथं भवेदस्य सैकस्य परमेश्वर ब्रूहि मे तत्फलं
येन क्लेशा न स्पृशंत्यशेषतः २८ सोमसूर्याग्निरूपत्वे जलस्य परिकीर्तितं २

तस्मादशेषदुःखानिर्वाणं मे स्यादभिषेचनं ४९ समस्तेष्वेव कालेषु

पुण्येष्वन्येषु वादरात् कुर्यात्सदक्षिणां पूजां गुरोः शक्त्यामेव वा ५०

उक्तेष्वन्यान्तजातेषु पूजयेत्स्वगणं गुरुकैः अभिषिक्तस्तु विधिना पद-

द्याद्दक्षिणां गुरोः ५१ गुरुं तदग्रतः प्राप्य विघ्नं तदनुजे तथा गुरोर्गुरुं

तद्गुरुं च तस्याग्रतो लब्धविघ्नकं ५२ चंद्रचंदनकाश्मीरलद्रुकस्तूरिका

पुत्रैः पंकैर्विदध्यात्सर्वत्र गुरुमंडलकल्पनं ५३ पूजां तेमार्जयित्वात्॥

ए० भाले वैरस्मि चांसयोः धारयेत्सर्वतो लक्ष्मीरम्यस्यात्परमेश्वरि ४४ मंत्रा
मि०क णां देवतानां च वैरीकरणमीश्वरि कथयाम्यशृणु प्राज्ञे येन लोको न सीदति ४५
९ वैषम्यभजनं तं सां मत्तानादाशयाथवा तेन मंत्रा देवतास्वक्रुद्धा हृत्युरूपास
६ कं ४६ तस्मात्सर्वस्य लोकस्य मंत्रवीर्यं हि जीवितं यन्निष्ठानाममीदोषानस्य
शांतिकदाचन ४७ गुरोः शुश्रूषया काले दीक्षया लब्धमादरात् तदाज्ञयाभ
जेदेकरूपं मंत्रं स्वसिद्धये ४८ अन्यथा साधकं हन्यात्क्षेत्रपाणिश्च नोभयात् ९

दरिद्राद्दीर्घरोगाद्वाव्यसनेभ्यश्च तिसर्जनात् ४९ योयोमंत्राक्षरस्तस्यव
र्णैर्ग्रथितविनिर्मिता तन्नहवर्णैस्त्यसंख्याभिः गुलिकामंत्रसिद्धिदा ५० त
याभिषेकस्तद्वरणेनतत्स्वादस्तद्विलेपनं तत्पूजाचतथासिद्धिःलाभर्यस्या
न्नचान्यथा ५१ सिन्दूरकेचंदनेचमांसीपिप्पलकस्तथा लज्जालुकाशि
खिशिखादर्भापाटलश्रृंगकौ ५२ श्रीदेवीतिसमुद्दिष्टावायुवर्णैर्मदा
निवै क्रमाद्दमानांवर्णानांतैर्क्रियानतदर्चनं ५२ लघुचंद्रोम्बुखोविलो

सू. कुंबेरोऽन्तकस्तथा कृशानुं स्वेश्वरश्चैव विष्णुं क्रान्तीतिवैक्रमात् ५४ व
भि·क ह्निवर्णौ षर्थानिस्तुः पञ्चस्वर्गात्यकीर्तनं नैर्लेषामर्चनं ऊर्याहृतपादा
७ र्वनैरतः ५५ उषीरकुष्टौचोरग्रहोर्कश्मरीकाग्निमेथकौ रोहिणस्त
लसीयोऽत्रीमस्ताभद्रेतिवक्रमात् ५६ भूमेर्वर्णौ षधामस्काम्येभिस्तेषांस
मर्चनं नत्नकार्यार्थसंसिद्धै ऊर्यान्सगुरुदक्षिणां ५७ सलिलं तुस्तरणं
ग्रेप्यपर्णौ शोणालक्षणं तथा हूहूनंतीडलनाम्बर्वालनालस्मीरितिक्रमात् ५८ ७

श्रीदेवीतिजलाणांतामौषधानिक्रमेणवै तेषांसमर्दनंकुर्यादौषधैर
भिरादरात् ५९ कंकोलंचतथायातिरोचनाकलविंका स्थिराक्कसिंहीडं
डूकयुगापामार्गजातिच ६० रक्तनिखवर्णानामौषधानिक्रमेणवै
तैस्तेषामर्दनंकुर्यात्ततत्कार्यार्थसिद्धये ६१ रक्तंतत्रराजे ग्रथदीक्षा
तानंदिव्यंयतोदेयाकुर्यात्पाशमर्मयतः ६२ तस्माद्दीक्षेतिसाप्रोक्ता
देशिकैस्तत्ववेदिभिः क्रियावर्णकलास्पर्शवाग्दृग्ध्यानसमस्तकः ६३

ए॰
मि॰क॰
८
8

दीक्षा मोक्षप्रदा देवि सप्तधा परिकीर्तिता : समयाख्या विशेषाख्या साध।
का पुत्रकाह्वया ९४ वेधकाख्याणसंज्ञा स्यादन्या निर्वाणसंज्ञका क्रियादीक्षा
ष्टधा प्रोक्ता कुंडमंडपपूर्विका ९५ कलशादिसमायुक्ता कर्तव्या गुरुणा बहिः
देवेशि देहशुद्ध्यर्थं पूर्वोक्तविधिना चरेत् ९६ वर्णदीक्षा त्रिधा प्रोक्ता ह्यष्टचत्वा
श= रिंशदक्षरैः ९७ एकंपंचाशद्वर्णैर्वा त्रिषष्टिलिपिभिस्तथा वर्णान् शिष्यतनौ न्यस्य न्=
प्रतिलोमेन संहरेत् ९८ परमात्मनि संयोज्य तच्चैतन्यं क्षिपेद्गुरुः तस्मात्तु। ८

स्यादितान्वर्णान्न्यासेच्छिष्यतमौपुनः ६९ सृष्टिक्रमेणविधिनाचैतन्येव
नियोजयेत् जायतेदेवताभावः परानंदमयः शिशोः ७० एषावर्णम
यीदीक्षाप्रोक्तापाशापहाप्रिये कलादीक्षाक्रियाप्रोक्ताकर्तव्याविधिव
त्प्रिये ७१ निवृत्तिर्जानुपर्यंतंतत्त्वादारभ्यसंस्थिता जान्वन्तोनाभिपर्यंतं
प्रतिष्ठातिष्ठतिप्रिये ७२ नाभेःकंठावधिव्याप्ताविद्याशांतिस्तथाप्रिये
कंठाल्ललाटपर्यंतंव्याप्यानन्तमाच्छिरोवधि ७३ शांत्यतीताकलाज्ञेयाक

ए.
भि·क
५

लाव्याप्तिविनीरिता संहारक्रमयोगेन स्थानात्स्थानं नरेश्वरि २४ सं
योज्य वेदयेत्समग्रविधिवनाः शिवावधि इयं प्रोक्ता कुलेशानि दिव्यभा
वप्रदायिनी २५ अष्टात्रिंशत्कलाभिर्वा पंचषड्भिस्तथापि वा तत्वन्यासक्र
मेणैव सृष्टिसंहारमागतः २६ ज्ञात्वा गुरुमुखाद्देवि शिष्यः संयोजयेद्य
येन् जायते देवताभावो योगिनीवीरसंगमः २७ कलादीनां समुद्दिष्टा
पशुपाशापहारिणी ह्यस्ते शिवं परं ध्यानात् जपं मूलांतमालिनी २८ गुरोः ५

स्पर्शेऽभिषिक्तं तत्त्वं स्पर्शदीक्षां भवेदियं चिन्तनं त्वेव समाधाय परतत्त्वोपबृं-
हितो ७९ उच्चैरन्तःसहितानामेज्ञावाग्दीक्षेति निगद्यते निमील्य नयने
ध्यात्वा परतत्त्वप्रसंगधीः ८० सम्यक्पश्येद्गुरुः शिष्यं दृग्दीक्षा सा भवे-
त्प्रिये गुरोरालोकमात्रेण भाषणात्स्पर्शनादपि ८१ सद्यः संजायते ।
ज्ञानं सा दीक्षा शांभवी स्मृता मनोदीक्षा हि या प्रोक्ता तीव्रातीव्रतरेति
व ८२ यथानेत्रविधं ज्ञात्वा शिष्यदेहं स्मरेत्प्रिये कल्पयेद्भवनेन तत्त्वक

सृ.
भि॰क
१०

लावण्यपदंमतं ८३ सञ्जातनाभिपद्मकंठनालमूर्द्धांतमंत्रविके गुरू
पदेशमार्गेणैवेयंक्रियाहिवत्तणः ८४ पाशस्तस्मात्तिणाच्छिष्यः परा
नंदमयोभवेत् पशास्तस्मिन्प्रयागेंप्रोक्तान्तीव्रदीक्षाक्रमेषुरि ८५ देवितीव्र
तराचापिगुरुणास्मृतिमात्रतः सम्यक्संवीक्षितःशिष्यःक्षिप्रंपाश
स्तदाभवेत् ८६ बाह्यव्यापारनिर्मुक्तोभूमौपततितत्क्षणात् संजातदि
व्यभावोसौसर्वंभवतिशांभव ८७ वदस्मिन्वेदकालेनतत्त्वयमेनिस्पृते १०

10

प्रवृत्तस्तनपाक्रोतितत्सौम्यं वक्त्रमीश्वरि ८८ वृद्धविद्धः शिवः स्ना
त्वा न पुनर्जन्मतां व्रजेत् एषा तीव्रतरा दीक्षा भवबंधविमोचिनी ८९
शिवभावप्रदा साक्षाद्दीक्षा सा कुलनायिकी आनंदश्चैव कस्मस्य भयो
द्भूर्णाः कुलेश्वरी ९० निद्रा मूर्च्छा च तद्रूपः षडवस्थाः प्रकीर्तिताः दृष्टं
तेषट्रुशणाद्येन वेदकाले कुलेश्वरि ९१ वेधितो यत्र कुत्रापि निष्टन्मुक्तो
नं संशयः वेददीक्षाकरो लोके श्री गुरुः दुर्लभः प्रिये ९२ शिष्योपि दुर्ल्ले

ष्ट.
भि॰क॰
११

मन्त्रा‍ष्टकाण्ययोगेनलभ्यन्ते नदद्याद्यस्यकस्यापिइत्याज्ञापरमेश्वरि ५३
कुलद्रव्येसमभ्यर्च्यकुलतत्त्वंविधानतः शिष्यायदर्शयेद्देविदीक्षैषा।
कौलिकीस्मृता: ५४ सिद्धद्रव्यंसुवर्णंचपंचगव्यामाम्रपत्राण्वितं अभिषिं
चेत्त्रियंशिष्यंमङ्गलाख्येयमीरिता ५५ सजीवमीनयुक्तेनस्मरयाहरते।
नव पंचामृतैः सर्वंपूर्णेशंखेनकलशेनवा ५६ अभिषेकंततःकुर्यात्खाद्येन
कथितःपुनः मीनंवल्लेपिकादेविवङ्कंकलशासुच्यते ५७ पंचगव्यामामृतं ११

पूर्णं शिष्यं तेनाभिषिंचयेत् अयं सिद्धाभिषेकः स्यादाचार्यो वैस्य पार्वति ९ ८
स्वीकारे दंतकाष्ठं च पूर्णाञ्जलिरपि प्रिये पं शैवो वाथ स्याभिषेके तथाज्ञा वा।
दृष्ट्या भवेत् ९९ समयी दंतकाष्ठेन साधकः ऊस्त्वमांजलिः पुत्राः शैवाभि
षेकेन वाथ कौवो वाथ संमतया १० पूर्णाभिषेकनाचार्याः पंचावस्थः प्रकीर्तिताः
ऊलाचारैकनिरता गुरुभक्ता हठव्रतः १ पूर्णाभिषेकपूर्णा ये ते पुत्रकाः स्वा
पुजन्मनि पूर्णाभिषेकहीना ये मृताश्च कुलनायिके २ पुनर्लब्ध्वात्मं जन्म

पू.
भि. क.
१२

12

गुरुणा शिवरूपिणा शुद्धः पूर्णाभिषेकेन शिवसायुज्यदायिना ३ तेषु सुकि
वृतं जीवं शंभवी वाक्यमब्रवीत् पूर्णाभिषेकहीनो यः कौलिको म्रियते यदि ४
पिशाचत्वमवाप्नोति यावदाभूतसंप्लवे दीक्षा तु द्विविधा प्रोक्ता बाह्याभ्यंतर
भेदतः ५ क्रियादीक्षा भवेद्बाह्या वेधाख्याभ्यंतरे भवेत् अंतःशुद्धिर्बहिःशुद्धि
र्द्विविधा परिकीर्तिता। ६ अंतस्तत्त्वजया शुद्धिर्बहिःशुद्धिस्तु दीक्षया दीक्षामा
त्रोपदेशेन तत्त्वज्ञोपि विमुच्यते ७ आभ्यां विना कुलेशानि कौलिको नैव मु। १२

च्यते शरीरस्यनसंस्कारोनजायतेनचकर्मणा ८ आत्मनाकारयेद्दीक्षामना
दिमलशृह्लितः दीक्षाह्येताःकर्मसाम्येभिन्नार्थप्रतिपादकः ९ अभिसं
धानकृघत्वाद्देशिकोनमशिष्ययोः मंत्रोषधैर्यथाहृत्वाद्विषशान्तिकुलेश्व
रि १० पशुपाशंतथाछित्वाद्दीक्षयामंत्रवीक्षणात् अस्मात्प्रविनतांदद्यात्पर
मेश्यानवोथवान् ११ दीक्षयामोक्षयेन्सर्वंदिव्यंथामनयत्यपि उपपातक
लक्षाणिमहापातककोटयः १२ क्षणाद्दहतिदेवेशिदीक्षाहिविधिनाकृता

पृ॰
भि॰क॰
१३
13

तथैवोमेलिनात्मानोभवंतिपशवःशिवः १३ सादीक्षात्मदितादेविपशु
पाशविमोचिनी यथादीक्षणमात्रेणजायंतेशिवमयाःप्रिये १४ सादीक्षामोक्ष
दाज्ञेयाशेषास्वजडसेवकः उपासनाशतेनापियांविनानैवसिद्ध्यति १५ तां
दीक्षामाश्रयेयत्नाच्छ्रीगुरोर्मंत्रसिद्धये रसेंद्रेणयथासिद्धिमायःसौवर्ण
तांव्रजेत् १६ दीक्षाविद्धस्तथाह्यात्माशिवत्वंलभतेप्रिये दीक्षासिदग्धक
र्मांशोमायानिच्छिन्नबंधनः १७ गतःपरांज्ञानकाष्ठांनिर्बीजस्तुशिवोभवेत् १३

गतं मृद्दस्य मृद्दत्वं विप्रस्यापि च विप्रता ॥ १८ दीक्षासंस्कारसंपन्ने जातिभे
दो न विद्यते शिवलिंगे शिलाबुद्धिं कुर्वन्पापमवाप्नुयात् ॥ १९ दीक्षितस्या
पि सर्वत्वं स्मरनात्पापमुच्यते दार्वश्मलोहमृद्रत्नजातिलिंगप्रतिष्ठिते २०
यथोच्यते तथा शुद्धः सर्ववर्णास्तु दीक्षिताः येन स्पृष्टिमात्रेण सद्य ब्रह्म भव
नांतिकं २१ स्पृष्टं तेन सर्वस्या दीक्षितेन न संशयः दीक्षितमान कार्यस्या
नपोभिर्नियमव्रतैः २२ न तीर्थं सेवागमनैर्न च शारीरयंत्रणैः मंत्रदीक्षान्वये

मृ.
सि॰क
१४

ऊर्ध्वंजपपूजादिकाःक्रियाः २३ नफलंतिप्रियेतेषांशिलायामुप्तबीजवत् २४
देविदीक्षाविहीनस्यनसिद्धिःनचसद्गतिः तस्मात्मार्गेप्रयत्नेनगुरुणादी
क्षितोभवेत् २५ द्विजोवादीक्षितोयस्मादंत्यजःसर्वदीक्षिताः गुरुवैर्नेनतेपू
ज्यानावमान्याःकदाचन २६ शिष्येदीक्षितमात्रेचेद्यदिस्वर्गगतोगुरुः एकंस
त्वानतेनैवपूर्णादीक्षांसमाश्रयेत् २७ दर्शनेषुचसर्वेषुगुरुणाज्ञानशालि
ना दीक्षितोयेनविधिनासमुक्तोनपरःप्रिये २८ अधिकामसनपूर्वेन्तुचक्र
१४

पूजापरस्परं दीक्षितैर्यश्चायंनेपिशिष्यमन्यथानिष्फलं भवेत् २९ शूद्रसं
करजातीनांनात्रशुद्धिः विधीयते पादोदकप्रदानाद्यैः कुर्यात्साधाविमो
चनं ३० एकदेहेनद्विजोयोगपः क्षत्रियोवत्सरद्वयात् वैश्योयोगिस्त्रिभि गपः
र्वर्षैश्चतुर्भिः शूद्रउच्यते ३१ विधवायाः सुतादेशात्कन्यायाः पितुराज्ञया
नाधिकाराः सुतोनर्थोभार्यायाभर्तुराज्ञया ३२ स्यादेहेदाध्ययनेशूद्रोना
धिकारीयथाभवेत् तथैवादीक्षितस्यापिनाधिकारेकुलेश्वरि ३३ स्त्री

ए. गुरुं गुरुपत्नीं च तन्त्रज्ञाः शाक्तिकौलिकाः। दीक्षितन्तोषयेद्देवि यथाविभ

भि॰कं॰ वविस्तरं ३४ इति श्रीकुलार्णवे दीक्षानिर्णयः। अथ मंडपहोमकुंडवा

१५ स्वादिनिर्णयः तदुक्तं तंत्रराजे ॐ अथ षोडशनित्यानां होमाय विधिव

15 च्छिवे प्राच्यादिदिग्विभागं च मंडपादेस्तु लक्षणं १ कुंडानां स्थाननिर्माणं

नाभियोन्यादिलक्षणं मानानि तेषामग्रेस्तु स्थानजिह्वान्तदर्चनं २ होमद्रव्या

णि सामान्यविशेषाणि द्वतक्रियां उपक्रमोपसंहारौ फलानि च यथाक्रमं ३ १५

कथयामिशृणुप्राज्ञैस्तैर्मंत्रीसिद्धिमाप्नुयात् यदिकार्यंघथादृष्टंविपत्तौ
निरयंव्रजेत् ४ भानोर्गत्वादिशोज्ञात्वाकार्याकर्माणिदेशिकाः तद्गत्वा
दिकादिज्ञानंशृणुवक्ष्येयथाविधि ५ सुसमेभूतलेकृत्वासूत्रंतंश्रवण
रूपतः तन्मध्यबिंदुमध्येनसूत्रंसंस्थाप्यतत्सवे ६ अग्रेःछायाद्वयवशा
द्देनेपूर्वापरद्वये पूर्वापराग्रयोर्ज्ञात्वाचिह्नेतद्भिन्नसूत्रया ७ सममानपरि
श्रोमाकृत्वाञ्छद्वयंयुतः तयोःमध्येयसंजातमत्स्यदक्षोत्तरेस्थिते ८ सं

हुं

प्र॰ यिहृयेच प्राकारपक्ष्रं त्रेमध्येतविन्यसेत् स्तंभं दत्तोत्तरं तेषामग्रेः प्रागादि

भि॰क॰ कल्पयेत् ९ गतांहोमाभिषेकादि प्रयोगार्थंतमंडपं विदध्यात्रवहस्तेन

१८ विस्तारायामसंयुतैः १० षोडशास्तंभसंयुक्तं चतुर्द्वारं सतोरणं उडुंवरवटा

16

श्वत्थप्लक्षैर्वंदनमालया ११ विहितांशेषकार्णवत त्रिभागैकभागतः वि

दध्यात्मध्यतोवेदिकरमात्रसमुन्नतां १२ दर्पणोदरसंकाशामध्यांतदभि

तस्तथा प्रागादिदिक्षु कोणेषु वज्रादिष्वेवकल्पयेत् १३ कुंडान्यष्टौच १८

तच्चैव तेषां द्वंद्वपंचनामकं निर्माणमकलं वक्ष्ये यथाविधि तर्थानचे १४
तुलाकुलीरमेषाणां मकरस्य च देशतः विदध्यात्तु न कुंडानि चरराशिचतु
ष्टये १५ वृषे सिंहे वृश्चिके च कुंभे च स्थिरराशिषु विदध्याच्च तत्रस्थाणि कुं
डानि कुंडशास्त्रक्रमात् १६ मिथुने कन्यकायां च चापे मीने क्रमेण वै उभयात्म
सकुंडानि योनिकुंडानि मंडले १७ अमंगले षट्कुंडानि चेरेष्वर्थेषाणां ककं
स्थिरेषु पि त्रिकोणानि परेषु तत्र वचनष्टये १८ पंचास्रं च षडस्रं च समास्रं वा

ष्टकोणकं पर्वंनवानांऊर्ध्वानांस्फुणमानादिलक्षणं १९ मध्यमांगुलिम
ध्यस्यपर्वणापरिणाहतः तृतीयांशोभवेदत्तंतेनसर्वत्रचांगुलः २० तैस्तु
त्रिभिर्भवेन्मुष्टिर्वितस्तिस्तुत्रिभिर्गुणैः अरत्निस्तद्द्वयेनस्याद्धस्तस्तद्द्वयतः
शिवे २१ तद्द्वयंतुभवेद्धामतस्मान्मानाख्यतोन्नतिः षण्णवत्यंगुलाख्यास्या
त्तन्मौनैःऊर्ध्वकल्पनं २२ प्राकृतमस्त्रमास्फाल्यतन्मध्येविद्धकल्पनं
कृत्वातन्तूर्ध्वतःपश्चाद्द्वादशांगुलमानतः २३ परंब्रह्मजपंस्तत्रापिविदध्याद्वि

त्तयुगमकं प्राक्प्रत्यक्चिह्नमानेन ततयोरेखावलंवतः २४ दक्षिणोत्तरतोरे

मपदेकत्वाततत्तयोः प्रमार्ये सूत्रततस्त्रापिमार्जयित्वोत्क्रमानतः २५ वत्तुष्ट

यंचसूत्राणांवत्तरत्नंभवेत्समं तस्मिन्नन्यानिकुंडानिवदामिनवमानतः २६

तेषांप्राकक्रमेणैव वरादिषुत्तरादिषु माननिर्माणयोर्वह्निविधानेसुस्फुटे

शिवे तन्मध्यात्पुष्टदंशोग्लेनप्राक्सूत्राग्रेविकासयेत् २७ तिर्यग्सूत्रद्वंद्वहिले

मानेनभ्रमयेत्तदा २८ मध्याविह्नावलंवेनभवेत्तुन्तकुंडकं वत्तरश्राभितो

यात्तस्यकाशुःसाम्यतस्तथा ३० लभतेसर्वकुंडेषुतेनसर्वाणिषोषतः तत्स

मात्येवजायंतेषएनवस्यग्रलात्मना ३१ तन्मध्येदशमांशांत्तपरित्यज्यस्पाथकु

र्धतः षोषांषांषाकमानेनतन्मध्याद्भ्रामयेत्ततः ३२ अर्धचंद्रोकतिर्येनभवेत्कुं

डंतदीरितं एतद्भुयंचरशणांस्याद्राशीनांक्रमतःशिवे ३३ तथैवषष्टमांसेनपा

र्श्वयोस्तुविकाशयेत् प्रत्येकंपश्चिमेसूत्रेतन्मानेनाथसूत्रयोः ३४ विन्यासाद्ध

स्तसूत्रेतानहुयाग्रावलंवनात् कुंडंत्रिकोणमुदितंवन्हघस्थिरराशिषु ३५ १८

तन्मध्यंपंचमांशेनविकास्यब्रह्मसूत्रकं सर्वतःपश्चिमद्वंद्वकोष्ठयोर्मध्यदेशतः ३६
तत्कोणमानेनतथाभ्रामयेत्पश्चिमाग्रकात् उत्तराग्रावधितथादक्षिणाग्राव
धिप्रिये ३७ तन्मध्यान्निर्यत्सूत्राग्रद्यावद्वेष्टवंस्तथा विकासितब्रह्मसूत्रावधिस्थू
लेद्वयंभवेत् ३८ योनिकुंडमिदंभद्रेस्याच्चतत्शोभयान्वितं राशिश्रुश्रोक्तकला
णक्रमसूत्रार्थसिद्धिकृत् ३९ तन्मध्यसप्तमांशेनब्रह्मसूत्रंविकास्यतन्मा
नेनपरितोभ्रांत्याकृत्वावृत्तंकृतानतः ४० तन्मध्येषष्ठांशेनविकास्यब्रह्मसू

श्र.
मि·क
१५
19

उकं तेनमानेनचतत्थाकृत्वाहृतनमतिस्फुटं ४१ तद्भुतेष्टहृतन्मध्यस्यज्ञयोदर्येनला
ब्धं तत्रषट्सूत्रपातेनभवेत्कंडंषड्स्त्रकं ४२ तन्मध्यदशमांशेनविकासस्य
त्रसत्रकं तेनमानेनसंभ्राम्यकृत्वाहृतंतथाततः ४३ तच्चतुःषष्टिभागेषुत्रय।
स्त्रिंशांशमानतः हृतेविधायविद्वानिसप्तसूत्राणिपातयेत् ४४ तत्सप्तास्रंभवेत्कुं
डंवापगेवायुदिग्गतं सप्तसप्तैवैरिनाशायप्रोक्तंकुंडंइदंशिवे ४५ तन्मध्यस्यचतु
र्विंशमानेवास्येतिरूर्ध्वचत् विधायचतुरस्रंतत्पूर्वकोणात्समानतः ४६ कोणाद १५

मितप्रवासकृतानिचिह्नानिचाष्टवै नेत्रचिह्नेषुकृतानिसहस्राणिपरितः

शिवे ४७ कुर्यादष्टाग्रकेकुंभेतेषामेखलादिकं प्रवक्ष्यामिशृणुष्वान्तेस

मुद्दिष्टक्रमेणवै ४८ कृत्वमथमभुवोमानंत्रिगुणंविभजेत्क्रमात् सर्वांछि

तेनमानेनतत्क्षेत्राणिभवंतिहि ४९ एवंयंत्रादिसूक्तेषुषट्त्रिंशेषुविधिर्भवे

त् कुंडेषुवतथाकोटिहोमादिषुसमीरिते ५० प्रोक्तेषुन्यतमेकुंडेनवहस्त

प्रमाणके कारयेत्कोटिहोमंतत्रत्रिकैषयभिरस्तथा ५१ दिग्विदिक्षेषुःक्रमात्तं

मृ. भि·क १· 20

वचास्सैः सर्वसिद्धये तेषां च दक्षिणां दद्यात्स्वज्ञाप्रणतिसम्मकं ५२ गोकर्ण
हृयमात्रां तत्प्रभुवं गां प्रसूतस्तनीं महिषीमप्रजामश्वदासदासीविभूषणं ५३
वासांसि हेमनिष्काणां शतं तेषामप्येकशः ततो गुरोश्च नान्येवैतैः समानस्तु
दीरितं ५४ दिव्योत्पातेषु रोगार्त्तौ चौरैर्वा रिपुनिग्रहे तथा दिग्विजये न्यस्यापर
हृत्पादिसंभवे ५५ कारयेत्कोटिहोमं तु विधयानित्ययागया स्वरूपवेशशीलै
श्च निमाभकैस्तथास्तिकैः ५६ श्रोत्रकानां सर्वकृत्ज्ञानामृत्विग्भिः खातमात्रकं कोटि २०

होमस्यकुंडस्यखातमर्धेन तस्यैव ५७ सर्वेषांमेखलामानंवितस्त्यष्टतदर्धकैः
विस्तारोत्सेधयोःकुर्याद्योनिर्होत्रासनाग्रतः ५८ महाकुंडस्यतुपुनर्मेखलाहस्त
मानतः तिसृणामपिविस्तारःप्रत्येकंषोडशांगुलः ५९ तेषान्तूत्सेधसंख्यास्या
षोडशास्युःक्रमेणैव योनिनिर्माणमधुनावामानांचशृणुप्रिये ६० वहिःस्थमेख
लामध्यादारभ्यनिजनालकं वितस्तिमात्रकारत्वाग्रश्वत्थदलसन्निभा ६१ वितस्त्या
यामसंयुक्तांतदर्धेनचविस्तृता एकांगुलोत्सेधयुतांमेखलोपरिसर्वतः ६२ सू

स्व.
शि.क
२१

लाब्धितत्राग्रकांकुर्याद्योऽसिंव सर्वतः योनिः कारणभूतस्य तत्वस्यास्यादं महत् ९३
तेनतत्रैव वग्रतत्र्भुष्ठं दंसरोजं तत्त्वविदग्याद्वारुविग्रहं चतुर्भिरंगुलैः कुर्यात्कर्णि
कांसर्वतः कुंडमध्येविधानतः ९६ विस्ताराद्दपिचोत्सेधः षड्भिः षड्भिरुदीरितःसोमस्य
क्रोर्द्धविभागतः सोमंसंनिभामासमाकारं ध्यानमस्य शृणुप्रिये ९७ षड्भिरीत्तणैः ९८
मध्येस्वस्ततु र्भिर्द्दहस्तैस्वधाभ्याग्नीस्तकवृत्तैवांतथा अतरैस्तलोमजं ७० स्त्रोरेभुसर्वदेहो
मेषु ध्यानेवंभवमीरितं ७१ वह्नेः शिरसिदेहेचतत्तस्तद्धश्रयोः जिह्वासप्तकंस्म

२१

21

तत्रविधित

कृतात

हिरण्या कनका रक्ता कृष्णा चैव तु सुप्रभा बहुरूपातिरक्ता च जिह्वा सप्त प्रकीर्तिताः

म्यगर्चयेत् तज्जिह्वायास्तु समाप्नोति वांछितं वह्निगताः सर्वसिद्धिदा नानारवे

नान् १४ सुप्रभा वा निरक्ता च वह्नेः संजुहुयात्तेन क्रूरकर्मसु भिमते श्वायसो

जुहोति तामाद्यं समभ्यर्च्याथ निमहोमद्रव्याणि मृणु सुंदरि ११ आज्यमन्न

पायसं च तिलतंडुलमस्मीर्यं सर्वं तु शुभकर्मसु अभिचारे तु वाणैः स्यात्क्रूरेषु

न्येष्वपि प्रिये १९ कर्मसु ८० प्रसूनान्येकमेकं तु फलानि च तथा ह्नेन तु

त्राज्यादिसमितः प्रसन्नचित्तवदनः कुर्याद्धोमं च साधकः ८२ प्राङ्मुखो वि

पू. ष्टरासोद्व्याप्यात्यानितत्रस्थामशेषाणिविशुद्धये ८३ दर्भेणविलिखेत्कं

भि.क. डमध्येरेखादिभूर्जंसमाप्यमध्येवह्निंस्तथास्मरं ८४ पूजयेत्सर्पिषाहोमं।

२२ कुर्यात्तंमंत्रमुदितमष्टानांक्रमशःशिवे वह्निंसंभाजनेहस्ते शृहीत्वांगार

22

कंमाङ्गंडंचतन्मध्येविन्यसेत्ततः ८८ प्रज्वाल्यललिताद्याभिर्विद्याभिः ता

हुतीःकृत्वानित्याषोडशमूलतः जुहुयादेकमेकंतुनाथ भूगतांब्रह्मापरि

स्तरणपूर्वकं ८९ दग्ध्वाग्नौभस्मनाकृत्वातिलकंन्यासमागविधिरेषउदाहृ २२

तः नैष्ठुतद्धोमकरणसमासोनित्यशालत्या ९३ साभ्यांतयया ९४ मिश्र
नानिचयंपंचाशान्सृजयेत्प्रणामेदपि मंडलेसर्वशुदिंतेहोमंतत्रिविधंप्रोक्तं
स्थूलसूक्ष्मपरत्वतः ९५ सूक्ष्मंपरंवोत्तरस्मिन्पटर्मिसकलानीत्यंहोमाल
क्ष्मीमवाप्नुयात् विनाशयेदशांतीश्चहोमैःपापमेनसकलंसाधयेत्सर्ववांछि
तं ९६ अथषोडशनित्यानांसामान्यावतद्धोमविधानामितथ्यावलिं सू
क्ष्महोमविधानानिसमस्तानिपराणेमुनिश्चफलाफलं २ वस्तुरसाहुतिः

ए.
शि·क
२३
23

कश्चिदम्बराः सर्वनाशात्कृतत् पुरमवर्षरात् ग्रावयोमत्त्विरामायमामेत्वा
कथयंस्तदा ४ कथयास्माकश्मकेनैर्मयाप्रोक्तंनिथनंतस्यदुःशकं त्वा
त्वालमवनोनस्यशरीरेस्याप्रजांविस्रुत्वोस्तैःकृत्वानितं २ स्तकृत्वानिसमा
दधुःदुःकृत्वानिचक्रवर्त्तिमकथ्यातिव नत्वक्रादिविधानेनस्पृणउसम्यकत्व
वीमिते ८ प्राकत्पगदतिस्मानंनिधानानात्मयत्नतः फलानिसर्गाण्यपविरा
दयत्नाद्धितरत्पसौदलमेवच ८॥ महाकुंडस्यैवेवंतत्कुर्यात्मानंसमूहतः २३

नाभिं कृत्याऽऽवरितं प्राग्वन्महतिकुंडे च कुर्याद्धुतेनेन तनमदा १९ ध्यानम
ग्नेर्हृदि याप्रोक्तं शीर्षं सप्तहस्तं च त्रिपादं सप्तजिह्वकं त्रियाद्रूपमनिकैश्चैव
कृष्णोः परं नालहूतं सर्पिस्तभाजनं २० नेदतमनिशंध्यात्वकं ध्यायेद्धवि
र्भुग्नोत्रेष्वतिष्ठवातथा जुहुयाच्चेनदाप्तिमंतदंगैस्तविनाशयेत् २२ सक
लेत्तणात् २३ हिरण्याकनकारक्ताकृष्णाजिह्वाययार्थकः दत्तणाचवामगाः
वक्त्रद्वणाख्याजिह्वायोहोमः सर्वार्थसाधकः २५ इतरामसप्तशः २६ ततोहु

सू. शि·क २४

नैव्यजिह्वायांउच्चार्यांतत्रकर्मणि सामान्यनोतिप्पथः तद्वयंवेत्तिसंप्रो
क्तान्युक्तन्येतानिनित्यके ५० प्रभेदैर्भेः परिनत्तत्रहृत्तैस्तघोनिरक्तोऽत्रवक्त
णातथा तन्मात्रैस्तत्रतत्रोक्तैर्द्वयैःक्रूरेषुमस्तंतनिष्कमांत्रंहृनेत्क्कमात् ५१
स्तातोविशुद्धवसनोऽप्यस्त्रगंयवानः प्राणायामपुरःसरं मनस्तगात्रेोर्ध्व
नोयेनप्रोक्तयेत्कंडमध्यके ५२ लोवत्त्वहृदये ५४ प्राकाशमत्तिणोदक्तात्रजि।
ह्वासमर्पयेत् प्रात्मसक्रमेणैव जिह्वानामभिरैकैकंवक्त्रेचहितनादिके ५५ २४

स्नाहं चनतत् ८७ क्रव्यादेभ्य इति प्रोक्तात्यक्तात्यक्रमभोजनं ८८ त्रिःपरि
श्चापरिषेचनं कृत्वा दर्भैः परिस्तीर्य पलाशाश्वत्थपत्रकैः ८९ तथाहूतजैः ९
ततश्च परिषिंच्याग्निं देव्यात्मानं विभाव्य तां स्वात्तास्यानवकः हृज्ञो समभ्यावि
वेरन्त्वेतीतद्रूपवाक्षरः ९१ क्रूरकर्मा स्वहोमेषु गं विघ्यस्थाने ऋयीन्नसंश
जयेन्नथा नित्यकर्मंततो नित्यं तन्नहिवमतिन्नाहिम्याभिस्सदीरयेत् ९२ एवं
नेकथितं सर्वं कुण्डादिषु समीरितं लेशमण्यगीरितं इतरस्य विधानेऽनुयानिज्ञेया

पृ. स्थितानि तु १७ प्रोक्तानि चात्मनः १८ नास्माद्यमास्ति होमेन नानवाप्य
भि.क. मयीश्वरी तस्माद्धोमात्स्तु देवताः तासां चक्रे तत्रस्थानां क्रमं सम्यक्वदामि ते २०
२५ तत्फलानि तथा १ क्रमेण शृणु देवेशि प्रोक्तानि फलसिद्धये यैर्विना भुवने
25 मंत्राः सततसिद्धा यैव सर्वे देवाः सम्रुघमे २ कृतानि हृत्वमित्युक्तास्तैरव घोऽभ्यो
मभुनानद्धास्तु पूकष्मस्यत्व दर्पणांतिंन चैतेन विधा मासीदुपद्रुतं ४ ययेन तथा ६
नित्यपाशस्त्रिपंचाशत्रिसंपदाक्रमणायैव नियोज्यते षां येन तस्मात्तेषामर्चनं तु

प्रमृष्टं ऊर्ध्वतो मध्यदास्य भाग्ये वा पञ्जायं तेनैवाष्टगुणेऽदक्षिणोत्तरावेदमस्त्रकं
तैरेकाशीतिकोष्ठानि जातानि स्युः समानि च ४ तेषु मध्येन वैकं तु ऊर्ध्वा को
ष्ठान्तु बहिः एकीकुर्यात्त्रिकोष्ठानि दिक्षु प्रागादिषु क्रमात् ११ ततस्तत्पृष्ठको
णेषु तिर्यक्तु चतुष्कतः द्वियाकुर्यात्कोणकोष्ठान्मेष्ठौ तत्पार्श्वयोः पुनः १२
एकीकुर्यात्तथा द्वे द्वे वीथ्यां दिक्षु मध्यतः एकमेकं भवेच्छिष्टं वृद्धिर्वा त्रिंशद
धिकं १३ सर्वमध्ये यजेत्पद्मं सुगन्धं ब्रह्माणं कमलासनं हेमाभं च चतुर्वक्त्रं वेदा।

पृ. ध्ययनशीलिनं १४ प्रागादितद्दहिज्ञापियजेदेतान्प्रदत्तिणान् प्रार्थकंच
मि.क विवस्वंतं मित्रमनंतमहीयरं १५ कोणार्थकोष्टयोरेकमेकमष्टौचनहृये व
२६ ज्ञादीशांतमभिजः एजयेत्सर्वत्स्वये १६ माविज्ञाःस्वविलाशाक्रंरंद्रजिङ्गद्द
26 तज्जयो प्राणापवन्सकोचेतिप्रोक्तास्तेष्टौतनामनः १७ कोणार्थकोणपार्श्वस्ते
षग्र्यादीशांतमर्चयेत् अष्टैक्रमेणतारावैर्नामभिस्तथा १८ अन्यानपिचक्रे
स्मिंप्रोक्तान्संवीस्तथार्चयेत् संवेगुहेवार्यमाणंजंभकंपिलिपिछकें १९ चर २६

कीचविदारीचपूतनाचमहेश्वरि बहिरीशादिपतितोयजेदष्टौदिशंप्रति २०

ईशानश्चार्थपर्जन्योजयंतःशक्रभास्करौ सत्योभृशोन्तरिक्षश्चपूर्वाशाकोष्ठ

गाःक्रमात् ॥२१॥ अग्निःपूषाचवितथोयमोथगृहक्षतकः गंधर्वोभृंगराजश्चमृ

गोदक्षिणकोष्ठगाः ॥२२॥ निर्ऋतिश्चतथादौवारिकःसुग्रीवकस्तथा वरुणः

पुष्पदंतश्चासुरशोषायक्ष्मरोगकाः ॥२३॥ पश्चिमाशास्यकोष्ठेषुस्थाप्यास्तेयथा

क्रमं वायुर्नागस्तथामुख्यःसोमोभल्लाटकस्तथा ॥२४॥ अर्गलादितिरप्यैव

रु

मदिति स्मययथाक्रमं कोष्टष्ठनरमेष्येषुदेवतास्ताः समीरिताः २५ द्वितीयवी

२. शि.क. २७ थिमध्यस्यवतक्कोणेस्तुततः कृत्वाचतुर्थीतेष्टेवप्रागादिषुतथाक्रमात् २६

मध्येषुगार्णपर्यायनिर्माणेनालिखेत्क्रमात् प्रागादिषुतथादत्तोनिर्माणेद्वद

27

यार्णकं २७ पश्चिमेषुमितोयाग्निवायुकर्मीतिकोलिखेत् उत्तरेषुतयामीति

विलिख्योउयजेश्रुतो २८ प्रमेकंतुकृतेनेकेडेचतुरस्रोंइदिस्मिवः श्रींहिशुङ्गय

वैस्तैहृत्तुतंडगयास्तैतःक्रमात् २९ अष्टोत्तरशतंचाष्टोत्तरविंशतिमेववा प्र २७

मूकं तेद्दिने देवीमंत्रैस्तद्धयपायसैः २० वलिं च तेषां ऊर्ध्वीनपायसैर्व्यंजना
न्वितैः सर्सितैः दुग्धकदलीफलाद्यपादिमैर्युतं २१ एवं सिंहगते भानौ ए
णां प्रतिवत्सरं स्वगेहे वास्तुरूजायामेत्र लेख्यं तत्क्रमान् २२ कुर्यान्मदि
वसे विप्रान्निमंत्र्य भक्तिमान्यथावलं त्रिपादहीनानिविधैर्मधुराद्यैः स भोजयेत् २३
भक्तेभ्यो दक्षिणां दद्याद्यथाशक्ति समर्चितां एवं विदधनोगेहे न कल्याणं क
दाचन २४ न वालमरणं व्याधिश्च नप्रेतादिकानि च न सर्पपीडनान्येनाक

लहायसुभानिव ३५ पुत्रपौत्रधनारोग्यपशुदासीसमृद्धिभाक् अरोगीविज
यीख्यातस्थिरंजीवतितद्गृहे ३६ राजवेश्मसमस्तेषुतथाचमहिषीगृहे सचि
वामात्यसेनान्यभवनेषुपुरेतथा ३७ विदध्यात्प्रतिवर्षेतत्प्रोक्तासिद्धान्तदे
शिकः नचेदुक्तांयथाद्रूपफलेक्लेशोनिशंभवेत् ३८ त्रिलोहात्मतलेषुस्नेतमे
हस्तप्रमाणके तत्रदैवतनामानिमायागर्भेसमालिखेत् तत्रतान्पूजयेत्सम्य
क्वंचहिस्येकवासरं स्थापयेद्देशमध्येकाभिनिमाषाषाछापितन्नैवे ३९ संवत्सरादेव

नात्युच्छ्राऽरूर्यात्सख्यांजलिंत्रिशः तद्देशममंडलग्राममपुरत्नवटकादिषु ४१
विदध्यादखिलंतद्वत्क्लेशशांतैममस्तहये ततःस्वस्त्यैःपाठैःसिद्धहोमैःसिद्धिंद्र
व्यश्रिये ४२ । इतिनेत्रराजोक्तवास्तुविधिविचारः अथगृहशिखालक्षणा
नि नेत्रकादिमते ॐ स्वंदरःस्वच्छवःस्वच्छस्थलमोवद्धनेत्रवित्‌ अथेशायां स
शायच्छिद्रपेत्तैरुत्कर्मतः १ सौंदर्यमनवद्यत्वंरूपसौभाग्यतःपुनः स्मरस्य
वीर्यमिभावत्वंस्वच्छनाजिलिंस्यहृतिता २ सौलभ्यमव्यग्रविंतंस्वतोषोवद्धनेत्रतः

द. सि. के. २९

29

असंशयस्तत्त्वबोधे तच्छिष्यप्रतिपादनात् ३ नैरपेक्ष्यमविज्ञेया गुरुत्वं हि न
वेदिता एवंविधो गुरुर्ज्ञेयस्त्वितरः शिष्यदुःखदः ४ इति श्रीगुरुलक्षणं
अथ शिष्यलक्षणानि वत्रभिर्गुणैः संयुक्तः श्रद्धावान् स्थिराशयः अलुब्धः
स्थिरगात्रश्च प्रेक्षाकारी जितेन्द्रियः ५ आस्तिको दृढभक्तिश्च गुरौ मन्त्रे च दैवते
एवंविधो भवेच्छिष्य इतरो दुःखदो गुरोः ६ इति तन्त्रराजोक्तगुरुशिष्यलक्ष
णानि अथ पद्धतिक्रमः ॐ तत्र एवोक्तक्रमेणादौ तदंगभूतमंडपादिर्वं २९

नार्थं प्राचादिदिकविज्ञानस्यावश्यकरणीयत्वा तन्नयविज्ञानप्रकाराः प्रद
र्श्यन्ते तत्रमोवाद्यनावृते सूर्ये निर्मलभोमंडले दिवसे वृत्तप्रासादाघना।
वृते भूप्रदेशे जलयंत्रादिभिर्दर्पणोदरवत्समीकृते भूतले कश्चिद्दिंडकु
ना तदवष्टंभतः प्रतिदिशं द्वादशांगुलमानेन वृत्तं निर्माय तत्र षडंगुलमा
नपरिणाह मूलसूत्ररोत्तरपरिणाहापचयेन सूचीमात्रीकृताग्रपरिणाह
मज्वाकृतिं शंकुं द्वादशांगुलोच्छ्रायसहितं वृत्ताकारे शिल्पिवरेण निर्मितं वृ

सू.
मि.क.
३.
30

तमध्यस्यविंदुमध्येयथाशंकुमूलपरिणाहसमंभवति तथासंस्थाप्य तस्त्रि
ज्यहृदयावष्टंभेन तस्त्रिज्यांतरालमानस्यचेष्टाधिकेनार्थमात्मेनानेनसमेनकिं
चिदन्योन्यमश्लिष्टंपूर्वापरंवृत्तद्वयंविधाय तद्वृत्तरेखादक्षिणोत्तरंपरिकल्प्य
दक्षिणोत्तरसूत्रद्वयंसंपन्नाद्वृत्तमानाद्वृत्तमानेनतस्यद्वयपरिकल्पितसूत्राग्रे
स्तेषांमंडपंकुंडादीनांप्राकाराद्यदक्षिणोत्तरात्मकंविकल्पावष्टंभेयेकल्पयेत् ३
तयंप्राचीसाधनेविधाय वह्निमात्राद्दिष्टमानाभ्याधिकांशुवेविनिता तथा

ंगारास्थिलोष्टादिकं निरस्य तत्र नवहस्तायामविस्तारं मंडपं कारयीत
हस्तलक्षणं तु महाकपिलपंचरात्रे वातायनपथं प्राप्ये भानौ निरविशेषम
यः तेषु सूक्ष्मा विसर्पन्तो रेणवस्त्रसरेणवाः परमाणोरष्टगुणांस्त्रसरेणास्तदा
स्मृताः तेष्टौ केशाग्रं स्यात्तेष्टौ लिक्षा यूकं तमष्टके २ यवस्तेष्टौ वंगुलिश्च वि
द्विः समुदाहृताः साक्षात्स्यांगुलिः सप्तयवैस्सैः समुदीरितः ३ षड्यवः साय
मात्राकामानांगुलमितीरितं विस्तैस्तिर्यगष्टाभिर्यवैर्मानां नरांगुले ४

सू॰
मि॰ कं॰
३१
31

शालिभिर्वीनदभ्यस्तैस्त्रिभिर्मानांतरं भवेत् आचार्यदत्तिणाकरमध्यमांगु
लिमध्यमं ५ पर्वणोप्यंतरं दीर्घमात्रांगुलमुदाहृतं विनांगुष्ठेन शाखाभिः ष
ड्भिरंगुलिभिः कृतं ६ चतुर्थीं विभजेदेको भागोऽगुष्ठांगुलस्स्मृतः यं केचित्सौ
हस्तार्यं विभजेद्दशधा पुनः ७ एकं द्वादशधा भागं कृत्वा तदेकमंगुलं देहल
ब्ध्वांगुलेनाम जानीयात्तस्य तत्त्वतः ८ एभिश्चतुर्विंशतिभिः हस्तः स्यादंगुलैः
क्रमात् उच्छ्रायप्रतिमाः यास्मान्महामानोंगुलास्त्रयः ९ महामानोंगुल इति मा ३१

दि

ङ्गांगुलिरिहोच्यते प्रमादांदीक्षितेनैव कुर्यान्मानांतरेणैव वेदिकायोदक्षि
विकारस्यादीनां विधिः पुनः मानांतरांगुलेनैव भवेन्नाम्नेन केनचित् योगा
पकरणानां च कुर्यान्मानांगुलेनवै होमांगानि तदादीनि कुंडेमुख्यांगुलाश्र
यं देवलर्व्यांगुलेनैव प्रतिमांगानि कल्पयेत् इति प्रश्नावरते आचारयन्ती
न्याचार्यो यजमानः एतावदुक्तं यस्माने यजमानस्य तदेवेदिति सारसंग्र
हवचनात् कर्तृदक्षिणहस्तस्येति शारदातिलकवचनाच्चेति अत्र कुंडेषुतं

सू.
भि॰क
३२
32

ज्ञानरागेत्तयाविशेषकथनार्थं तन्निर्माणोर्ऽहस्तस्तं त्र्यरागोक्तरहस्ते यथा
मध्यमांगुलिमध्यस्यपर्वणः परिणाहतः तृतीयांशोभवेदङ्गनत्रसर्वत्रवांगु
लिः । तैस्त्वतुर्भिर्भवेन्मुष्टिवितस्तिस्तद्विभिर्गुणैः अरत्निस्यद्वयेनस्याद्धस्त
स्तद्वयतः शिवे तद्द्वयंतुभवेद्व्योम तन्मानानान्तरोन्नतिः पञ्चवंगुलास्यास्या
तन्मानैः ॐडकल्पनमिति इमेवमुक्तप्रकारयोर्मध्येकपिलपंचरात्रोक्त
मात्रांगुलिभिर्हस्तं परिकल्प्य उक्तप्रकारेणशोधितेनद्वयीकृतेनशिल्पिभिः ३२

समीकृते भूतले यथोद्दिष्टमानहस्तायामविस्तारं चतुरस्राद्धस्तमाणप्रा

कारेण चतुर्हस्तकोणचतुष्कनिखातशंकुचतुष्टयकोष्टकं विधाय पू

र्वापरायणं दक्षिणोत्तरायणं मध्यसूत्रद्वयं स्फुटीकृत्य ततस्तैः सूत्रैर्नव यथाविभ

क्तं बाह्यकोणचतुष्टये त्वेकैकांशनिदिशं सूत्राग्रं द्विद्विक्रमाद्दिक्चतुष्टये च कॉष्ठ

भाष्टकं संमृज्य द्वादशस्तंभान्नातिस्थूलकृशानवहानश्चानेकजातीयान्स्व

हस्तान् संचरेत्तस्य सम्यक्छायान्द्वारविष्कम्भं चर्मांशं प्रमाणं बहिःस्वस्वस्थैल्य

सू.
शि. क.
३३
33

तृतीयांशास्थूलविनस्तुन्नतशिखायुक्तान्मध्यविभक्तैः कोणचतुष्टये स्तंभ
चतुष्टयं पूर्वस्तंभसजातीयं पूर्वतः किंचित् स्थूलमुन्नतमंमंडपेन हृदष्ट हृ।
स्तंभस्तुन्नतं पूर्ववन्मशिखं पंचमांशेन प्रविष्टमूतलामिति षोडशस्तंभा त्रि
खाद्य तेषामुपरि सजातीयानि स्तम्भस्त्रणानि शिखाप्रवेशयोग्यवेधयुक्त
कोटिद्वयं भवंति तिर्यक्काष्ठानि शिल्पिभिः परिकल्पितानि द्वादशस्तंभाग्रे
पुमध्यस्तंभचतुष्टयाग्रेषु च चतुरस्राकारेण समारोपणमध्यस्तंभचतुष्टयोप ३३

रिणि खाग्रप्रविष्टमूलेवेधयुक्तमेकीकृताग्रचतुष्टयं शिल्पिवरनिर्मितस
जातीयकाष्ठकमलसकमलाकृतिशोभिताग्रं दिग्विदिग्गतद्वादशस्तम्भशि
खाग्रप्रोतमूलमध्यस्तम्भचतुष्टयाग्रक तन्मध्यतिर्यक्काष्ठचतुष्टयमध्यगता
ग्रवृत्ताकृति यथायोग्यदीर्घस्थौल्ययुतप्रमाणैर्द्वादशकाष्ठयुतमन्यैरपि काष्ठै
यथायोग्यं पट्टीकृतै नारिकेलदलैः वंशकटैर्वा सम्यगाच्छादितं तैरेवनिःशे
षविदिक्कोणचतुष्टये चतुर्दिक्षु चोन्नममध्यमकनिष्ठमण्डपेषु सार्धाङ्गुलहृ

रु.
मि·क
३४
34

स्तद्वयमत्रचतुरंगुलहस्तद्वयविस्तारितद्वारचतुष्टयोपेतंमंडपंविरचय्य मे
रुपस्यपूर्वद्वाराद्दक्षिहस्तमात्रंपरित्यज्य अष्टत्र्यहस्तेनोत्तममध्यमकनिष्ठेषु
सप्तषष्ठंपंचहस्तोच्छ्रितं दशांगुलविस्तृतंपंचांगुलस्थूलं विषमचतुरस्रप्रमाणा
त्तिरस्कविततस्त्रतिशिखद्वारस्तोभयोःपार्श्वयोरुत्तममध्यमकनिष्ठमंडपेषुभा
र्धंहस्तद्वयमपादहस्तद्वयहस्तद्वयांतराले यथापूर्वंपंचमांशेनप्रविष्टस्तल
फलकद्वयंतोरणं अग्निमीडेपुरोहितंयज्ञस्यदेवमृत्विजं होतारंरत्नधातमं ३४

ष्ठतमायकर्मणे, आप्यायध्वमघ्न्या इंद्रायभागं प्रजावतीरनमीवाऽयक्ष्मा मावस्तेन ईशतमाघशंसो ध्रुवा
अस्मिन्गोपतौस्यातबह्वीर्यजमानस्यपशून्पाहि॥ वा

इतिमंत्रेणनिखाय तत्सजातीयकाष्ठेनसमानविस्तारस्थूलेविषमचतुरस्रं कोटिद्वयोपिशिखाप्रवेशयोग्यवेदयुतं निर्यक्फलकंसमारोप्यदर्भमालांच वध्नीयात् एवंदक्षिणद्वारेस्ततनकमयंतोरणं इषेत्वोर्जेत्वा वायवस्थपायव स्थदेवोवः सविताप्रार्पयतुश्रेष्ठतमायकर्मणे ३० इतिमंत्रेणन्यसेत् ततःपश्चिम द्वारे उदुंबरमयंतोरणंप्राग्वन्निर्मितं अग्नआयाहिवीतयेगृणानोह व्यदातयेनि होतासत्सिवर्हिषि इतिमंत्रेणन्यसेत् ततःउत्तरद्वारे वटप्लक्षमयंतोरणंप्राग्व

शि. के
३५
35

त्रिर्मितं शान्नोदेवीरभिष्टयेआपोभवंतुपीतये शंय्योरभिस्रवंतुनः इतिमंत्रे
णान्वसेत् ततस्तेषामुपरितत्रतिर्यक्कालकेषु मध्यतःसुषिरंविधायतेषुतोर
णंसजातीयकेष्टेननिर्मितं स्तंभमध्यमीषकपार्श्वद्वयंकनिष्ठेननवांगुलदीर्घं
मध्यमेत्वेकादशांगुलदीर्घंमुत्तमेत्रयोदशांगुलदीर्घंततस्तत्तत्र्यंशविस्तारयु
तंद्व्यंगुलत्र्यंगुल चतुरंगुलमानेनसुषिरप्रविष्टंत्रिशूलाकारं प्रतितोरणमेकमेकं
कीलमारोपयेत् ततोमंडपाग्रेदशहस्तदीर्घंवंशदंडवालान्वितं हस्तमात्रविस्त ३५

नेपंवह्नस्तदैत्येंदातत्यमेत्रदैवतवाहनमूर्तिकितं चत्रादिभूषितात्रेम्रशेतेदै
वतवर्णान्तरूपवर्णांवाध्वजमारोप्यदशादिक्त्ववा मात्रदीर्घाययथायोगंप्रमानंदेश
वंलेविता ततल्लोकपालवर्णान्तरूपवर्णा ततल्लोकपलवाहनमूर्तिकिता
द्वादशांगुलविस्तृतालोकपालानां वेदोक्ततन्मंत्रेणपताकाश्चबध्नीयात्
मेरुणाभ्यंतरंविनानपुष्पमालादिभिरलंकृतमाम्राश्वत्थदलग्रथितदर्भरज्जुरूप
वेष्टनमालयामेरुपरितनर्वहिस्सपरिवेष्ट्य स्तंभान्तु यूलैः संवेष्टनम्मध्यस्य

प्र॰ भि॰क ३९ ल्लंभवनचतुष्टयमध्यगतेवनरस्तद्वेपमध्यंवेदपङ्क्तेष्टकाभिः स्वगपश्चाद्धिवाच

नरस्तंदर्पणोदरनिभपार्श्ववनचतुष्टयमध्यप्रदेशंसमतलंहस्तमात्रोच्छ्रयव

तींवेदींविदध्यात् इतिमण्डपनिर्माणविधिः अत्रनवहस्तमण्डपस्यानिस्तंकोयत्ता

द्वित्रिकादशवाह्वल्ये विंशतिहस्तैरष्टादशहस्तैःषोडशहस्तैरूनममण्डपंवत्त

र्दशहस्तैर्द्वादशहस्तैर्मध्यमं दशभिर्हस्तैःकनिष्ठंवामण्डपं यथोक्तलक्षणोपेतं

कुर्यात् इत्थंमण्डपंकृत्वा तस्यनिर्ऋतकोणहस्तमात्रविस्तारंरावितस्तिमात्रोन्नं। ने

३८

36

गों दर्पणोदरसंकाशां चतुरस्रैवं वेदीकृत्वा मंत्रराजोक्तवीथ्या खातं वा तत्र
वास्तु विलिख्य ज्ञां कुर्याद्यथा तत्र प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदक दशसूत्रविन्यासेनै।
काशीति कोष्ठानि समंततालानि निष्पाद्य तन्मध्ये कोष्ठनवकमेकीकृत्य तद
नंतरावाह्यवीथ्यां परितः षोडशसंख्याकोष्ठान्वितायां प्रतिदिशं त्रीणि त्रीणि
कोष्ठान्येकीकृत्य तद्वीथ्यां प्रतिकोणमेकैकक्रमेणावशिष्टकोष्ठचतुष्टय त
द्वाह्यवीथीगतचतुर्विंशतिकोष्ठेषु प्रतिकोणमेकैकक्रमेण कोष्ठचतुष्टयं चैवं

ए. भि. क. ३१ क्रमात्प्रतिकोणकोष्ठद्वयं कोष्ठद्वयमेकैकक्रमेण सूत्रेण द्विधाकृत्वा संभूय
कोणचतुष्टयस्यार्धकोष्ठद्वयाष्टकमेकैकंक्रमात् षोडशदेवतास्थानं परिकल्प्य
पुनस्तद्वितीयवीथ्यांतत्तत्कोणोभयपार्श्वयोः कोष्ठद्वयं कोष्ठद्वयमेकीकृत्य पुन
37 स्तद्वीथ्यांप्रतिदिशंमध्ये मध्येशिष्टमेकमेकं कोष्ठं वर्तमानक्रमादक्षरविन्यासा
र्थं परिकल्प्य पुनस्तद्बाह्यवीथ्यां द्वात्रिंशत्कोष्ठानि द्वात्रिंशद्देवतास्थानानि इमेवं
संभूय अक्षरविन्यासस्थानकोष्ठचतुष्टयवर्जं त्रिपंचाशद्देवतास्थानयुक्तं वास्तु

एतावत्कंनिर्माय तस्यद्वितीयवीथीमध्यगतकोष्ठचतुष्टयं प्रत्येकंकोण
सूत्राभ्यांचतुर्धाविभज्य सर्वकोष्ठस्यखंडचतुष्टयेनद्विनस्योदयाणीदिनति
मार्णत्रयंचलिखेत् ततःदक्षिणकोणभागादिप्रागदक्षिणेनषंडगचतुष्टयं
लिखेत् ततःपश्चिमकोणभागादिप्रदक्षिणेनशूमितोयंत्रग्निवायुमितिपद
चतुष्टयंलिखेत् ततःउत्तरकोष्ठेभागादिखंडचतुष्टयेप्रदक्षिणेनस्जयामी
तिवर्णचतुष्टयंलिखेत् ततस्तानिकोष्ठानिवर्णालिखितकोष्ठचतुष्टयविभ्र

स.
पि.क.
३८
38

गाणि त्रिपंचाशद्देवतास्थानानि श्वेतरक्तपीतकृष्णनीलाख्यैः पंचवर्णैरजो
भिर्मनोहरं यथाभवति तथापूरयित्वा रेखाः सर्वाः सितरजसापूरयित्वा
तन्मध्ये ॐ ब्रह्मणे नमः सर्वादिक्षु ततः ॐ आर्याय नमः ॐ विवस्वते नमः
ॐ मित्राय नमः ॐ महीधराय नमः एवं तद्बहिर्नवकोष्ठाष्टके आग्नेयादीशा (शांता)
ते ॐ सावित्राय नमः ॐ सवित्रे नमः ॐ शक्राय नमः ॐ इन्द्रजिते नमः ॐ रुद्रा
य नमः ॐ रुद्रजयाय नमः ॐ आपाय नमः ॐ आपवत्साय नमः ईशाद्यष्टौ देवा

३८

नासंहस्त्र नहह्निकोणपार्श्वयेरेकीकृतकोष्ठद्वयात्मककोष्ठाग्रकेप्राग्वद्दा
दितः ॐशार्वायनमः ॐगुह्यायनमः ॐअर्यम्णेनमः ॐजम्भकायनमः ॐ
पिलिपिञ्छकायनमः ॐचरक्यैनमः ॐविदार्यैनमः ॐपूतनायैनमः इत्यष्टौ
देवनासंहस्त्र नहह्निःपूर्ववीथ्यामीशानकोष्ठमारभ्याष्टस्वकोष्ठेषु ॐईशा
नायनमः ॐपर्जन्यायनमः ॐजयन्तायनमः ॐशक्रायनमः ॐभास्करायनमः
ॐसत्यायनमः ॐवृषायनमः ॐअन्तरिक्षायनमः इत्यष्टदेवनासंहस्त्र दक्षिण

ग्र.
सि.क
३९

39

वीथ्यांआग्नेयाद्यष्टसुकोष्ठेषु ॐअग्नयेनमः ॐपूष्णेनमः ॐवितथायनमः
ॐयमायनमः ॐगृहक्षतकायनमः ॐगंधर्वायनमः ॐभृंगराजायनमः
ॐमृगायनमः इत्यष्टौदेवतानांसंपूज्य पश्चिमवीथ्यांनैर्ऋतिकोष्ठमारभ्याष्टसु
कोष्ठेषु ॐनमस्तनयेनमः ॐदौवारिकायनमः ॐसुग्रीवायनमः ॐवरुणा
यनमः ॐपुष्पदंतायनमः ॐअसुरायनमः ॐशोषायनमः ॐरोगायनमः
इत्यष्टौदेवतानांसंपूज्य उत्तरवीथ्यांवायुकोणकोष्ठमारभ्य ॐवायवेनमः ॐ ३९

गायनमः ॐ सोमायनमः ॐ भल्लाटकायनमः ॐ अर्गलायनमः ॐ दि
त्यैनमः ॐ अदित्यैनमः इत्यष्टौ देवताः सम्पूज्य ततः शास्त्रवेत्तवस्सृ कुंडे
स्थंडिले वा वक्ष्यमानेन अग्निस्थापनं कृत्वा ॐ ब्रह्मणे स्वाहा इत्यादि देवता
नाममंत्रैः स्वाहांतैः प्रत्येकं चतुर्हिरण्ययवद्धृतमधुत्रयपरिप्लुतैः पायसैस्त्र।
प्रत्येकमेकैकदेवतायै होमं शतसंख्यामष्टविंशतिसंख्यां वा जुहुयात्
ततो घृतशर्कराकदलीफलनानाव्यंजनयुतैः पायसैः ॐ ब्रह्मणे एष वा।

९. लिर्नमः इत्यादितन्नत्रामभिस्तेषांपदेश्रुबलिंदद्यात् ततःश्रीपरदेवता
भि॰का॰ भक्तान्नानाविधान्नपानैर्भक्ष्यभोज्यप्रनाहूलदक्षिणादिभिःपरितोषयेत्
५॰ इतिवास्तुस्नानविधिः इत्थंवास्तुस्नानस्वगृहेसिंहगतेभानौपौर्णिमायां
प्रतिवर्षंकुर्वतोनतस्यपीडाबालमरणंनोम्यकलहंहाद्यसुभानिभवंति
पुत्रपौत्रधनारोग्यपशुदासदासीसमृद्धिमार्गरोगीजयविद्यांतितस्मिंर
हेसुखंभवति राजेवघमनितनक्षहिषीगृहेसमविवासाम्रसीनानीसुवनेषु ५॰

मांत्रिकःकारयेत् तेषामुक्तफलसिद्धिर्भवति यदिनकुर्यात्तदानहैपरी
तं इत्यंवास्तुमण्डलंविधाय तस्मिंमंडपेप्रागादिदिक्षु मेषादिद्वादशराशि
स्थानेषुचतुरस्रादिकुंडानियथाकामफलप्राप्तौकुर्यात् तत्रोक्तमंड
पेवास्तुमण्डलाष्टकेषुप्रागादिचतुर्दिगंतास्वचतुर्ष्वभक्तिष्वेकस्यामेक
स्यांद्विद्विराशिक्रमेणकोणदिगंताभक्तिष्वेकैकक्रमेणसंभूय प्रागभक्ति
गतस्थानमारभ्य प्रागदक्षिणक्रमेणैशानकोणभक्तिपर्यंतं मेषादिद्वाद।

ह०
भि॰क
५१

शशशेस्थानानिपरिकल्प्य तेषुस्थानेषुमंगलप्रयोगे मेषकर्कटतुला
मकरराशिषुद्वन्द्वनिचत्वारि वृषसिंहवृश्चिककुंभराशिषुचतुरस्र
कुंडानिचत्वारि मिथुनकन्याचापमीनराशिषुयोन्याकाराणिचत्वारिकुंड
नि पुनरमंगलप्रयोगे तन्मेषादिचरराशिचतुष्टयेऽर्धचंद्राकारकुंडं
चतुष्टयं स्थिरराशिचतुष्टयं स्थिरराशिचतुष्टयेत्रिकोणाकारकुंडंचतु
ष्टयं उभयराशिचतुष्टयेद्वमामावास्यषडस्रप्राष्टास्रात्मकान्यैकैकमिति ५१

ऽङ्गानि कुर्यात् नाभिन्तु नवचतुरस्रार्धयोन्यर्धचंद्रत्रिकोणपंचास्रषडस्र
सप्ताष्टास्राणि नवविधानि अथ तेषां रचनाप्रकारः तत्र वेद्याः पूर्वभागे
पदमात्रेण ध्रुवं परित्यज्य प्राक्कल्पितदिक्क्रमात् प्राक्कगायतं सूत्रमास्फाल्य
तन्मध्ये चिह्नं कृत्वा तच्चिह्नात् पूर्वतः पश्चिमतश्च तेत्रराजोऽङ्गुलैर्द्वादशाङ्गु
लमानेन चिह्नं कृत्वा तत्तदधिकांशं मार्जयित्वा तच्चिह्नद्वयावष्टंभतास्
त्रार्धं किंचिदधिकमानभ्रमेण पूर्वापरतः किंचिदन्योमासांस्मिष्टंहत

पु० सिं०क ४२

42

द्वयं विधाय ततो दक्षिणोत्तरं हंसपदद्वयमपि प्राक्प्रतिब्रह्मसूत्रमध्यगतं हंसपद
संभेदात् दक्षिणोत्तरं सूत्रमास्फाल्य तत्रापि मध्यचिह्नात् द्वादशाङ्गुलमानेन चि
ह्नं कृत्वा तत्तदग्निकोणं मार्जयित्वा चतुर्षुकोणेष्वपि हंसपदचतुष्टयं विधाय
तत्तद्गतान्तं हंसपदद्वयमपि प्राक्प्रत्यक्सूत्रद्वयं दक्षिणोत्तरं सूत्रपदद्वयं च संश्रय
सूत्रचतुष्टयमास्फाल्य चतुरस्रं कुर्यात् ततस्तत्र तस्य प्राक्प्रत्यगायतब्रह्मसूत्र
मानानि स्तम्भस्य चतुरस्रखातं कृत्वा तद्बहिरेकाङ्गुलमात्रं त्यक्त्वा तत्परितो वह्नि ४२

द्वादशांगुलमानविस्तारां चत्वारांगुलमानोत्सेधां मेखलां कृत्वा तदुपरि वा
ह्यपरितश्चत्वारांगुलमात्रं त्यक्त्वाष्टांगुलमानविस्तारां चत्वारांगुलमानोन्नतां
मेखलां कृत्वा तदुपरि वाह्ये प्राग्वच्चत्वारांगुलं त्यक्त्वा तदंतर्विस्तारोत्सेधां
भ्यां चत्वारांगुलमानस्यंतां मेखलां कुर्यात् एवं कृत्वे प्रथमा मेखला द्वादशां
गुलोन्नता चत्वारांगुलविस्तृता तद्वद्द्वितीयाष्टांगुलोन्नता चत्वारांगुलविस्तृता
तद्वद्विस्तृतीया मेखला चत्वारांगुलोन्नता चत्वारांगुलविस्तृता च भवति ततः स

सू॰
भि॰क
५३
43

र्वबाह्यस्य चतुरंगुलविस्तारोत्सेधमेखला मध्यप्रदेशे द्व्यंगुलयामविस्ता
रमेकांगुलोत्सेधं चतुरस्रं पीठमस्याहुस्ता तदुपरिनिहितमूलद्वादशांगुल।
दीर्घोन्नरहीनपरिणाह मध्यमेखलामलग्नेसरंध्रनालयुतो मूलेक्रमहृदययु
तंमध्येनगतास्तुपरितनमेखलोपरिगतामष्टांगुलमानविस्तारमध्यां तत्प्रदे
शात्तुभयपार्श्वक्रमेणासंक्रविनामेकांगुलविस्ताराग्रा द्वादशांगुलायामेकैकां
गुलोत्सेधां समेखलोग्रस्थमध्यपत्राकारां मूलात्क्रमात्किंचिन्निम्नाग्रायोनिंकुर्यात् ५३

न्ना

अत्र वृत्तकुंडे योनिर्नास्तीति तंत्रराजटीकाकारमतं योनिकुंडयोनिः पद्मकुं
डे नाभिश्च नास्तीत्याहुस्तांत्रिकाः अथ नाभिस्तत्र कुंडमध्यस्य हस्तपदावले
वेनेन प्रतिदिशं चतुरंगुलमानेन वृत्तं निष्पाद्य तद्बहिः षडंगुलमानेन व
वृत्तं कृत्वा तदंतर्वृत्ते कर्णिकां परिकल्प्य तद्बहिस्थवृत्तेनांतरालं वीथ्यामष्ट
दलं विधाय षडंगुलोच्चनाभिं पंकजं कुर्यात् इति चतुरस्रकुंडनिर्माणविधिः
अत्र तंत्रराजकुंडे ऽशनीयत्वंठानोनकस्तेपमवयंगुलात्मकत्वभंगाशंकयेनिवो

सू॰
मि॰क
५५

यथं तर्हि किं व्याकरणेऽपि प्रसवायः श्रूयते इति चेत्सम्मतं तस्यान्यतन्त्रेष्वक
ण्डोपरत्वं कल्पनीयं शिवस्य स्वतन्त्रेच्छत्वात् कण्डेष्वन्यदर्थेऽत्रान्यतन्त्रापेक्षया
विशेषाद्भुतदर्शनादिति । अथ पूर्वतत्कण्डरचनाप्रकारः तत्र प्राग्घघ्योदि
ष्टराशिस्थाने समवतरत्स्वतन्त्रेच्छापयिता तन्मध्यविष्टंभमानमष्टयाविभ
क्तनेष्टकसमानतः प्रागतदक्षिणोत्तरायनतिर्यक्त्वत्राहर्हिः प्राकृप्यगा।
यतब्रह्मसूत्रस्य प्रागग्रे विस्तार्थं मध्यविद्धगवत्संख्याविस्तारितब्रह्मसूत्रप्रा ग

44

५५

प्रमाणेन परितोभ्रमेण वृत्तं निष्पादयेत् तदावृत्ताद्बहिः कोणचतुष्टयेन्यक
भूमिस्मानेन दिक्चतुष्टये चतस्रो बहिः वृत्तान्तरेण लभ्यतेन सर्वाणि कुंडानि
षण्मवर्त्यं गुलपरिणाहवच्चतस्रकुंडेत्तत्र समानानि भवंति इत्येवं वृत्तं निष्पा
द्य तद्बहिरेकांगुलं त्यक्त्वा पुनर्द्वादशांगुलान्तरालवीथ्यां प्राग्वत्स्वैर्मेखलात्रयं कु मै
र्वा प्राग्वद्देवताभ्यादिकं रचयेत् इति वृत्तकुंडरचनाप्रकारः २ अथार्धचं
द्राकारकुंडरचनाप्रकारः तत्र प्राग्वच्चतुरस्रं निर्माय तद्दक्षिणं भ्रमाने दश

श्री. चि. क
४५
45

धाविभज्यतेष्वैकैकांशेन तत्प्राक्पश्चिमयोः परित्यज्य विन्दुद्वयं कृत्वा तन्मध्ये
मविन्दुदक्षिणोत्तरायतं तिर्यक्सूत्रं संध्यामध्यावलंबनेन प्राक्स्थितविन्दु
दष्टांशांशमानेन भ्रमादर्धचन्द्राकारं भवेत् एवमर्धचन्द्राकारक्षेत्रं निष्पाद्य
तद्वहिरेकांगुलं त्यक्त्वा तद्वहिः पुनरुक्तयुक्तिबाहुद्वादशांशमानेनार्धचन्द्रं निर्मे
मेऽङ्गुलं कृत्वा प्रथमकृतमण्डलमध्ये चतुरस्रबाह्यसूत्रमानेन खातं कृत्वा बहिः
प्रागवत्मेखलादिकं कृत्वा एवमर्धचन्द्राकारक्षेत्ररचनाप्रकारः २ अथ त्रिकोणक्षेत्र ४५

रचनाप्रकारः तत्र प्रागवच्चतुरस्रं कृत्वा तद्दक्षसूत्रस्य प्रागग्रं बहिर्गमय्यश्रा
यं तच्चतुरस्रं विष्कम्भमानेषोडशधा विभज्य तेष्वेकैकांशमानेन पश्चिमतिर्यक्सूत्रे
ण सूत्रद्वयं पार्श्वयोर्बहिः प्रसार्य तदग्रद्वयान्तसूत्रमानोपेन सूत्रद्वयस्याग्रा
ग्रयस्याभितत्रस्त्रसूत्रमार्वयोर्यत्रसंपातस्तदा वध्वास्फाल्य त्रिकोणं कुण्डं परिकल्प्य
तद्बहिरेकांगुलं मुक्त्वा तद्बहिर्द्वादशांशमानेन ३ कयुक्ता त्रिकोणं निष्पाद्य
खातयुतं मेखलादि प्रागवत्कल्पयेत् इति त्रिकोणकुण्डरचनाप्रकारः ४ अथ

ह०
मि०क०
५८
46

योनिकुंडनिर्माणप्रकारः तत्र प्राग्वच्चतुरस्रं निर्माय चतुष्कोणेषु तस्य प्रा
गग्रमायतचतुरस्रसूत्रस्य प्रागग्रं तन्मानं वमांशेन बहिः विस्तार्य तत्कोष्ठ
चतुष्टयात्मकचतुरस्रपश्चिमभागस्थदक्षिणोत्तरकोष्ठयोः द्वयोर्नैर्ऋत्या।
दीशानमाग्नेय्यादिवायव्यान्तं चकोणसूत्रद्वयास्फालनेन दक्षिततत्सूत्रद्व
यसंपातविधितमध्यदेशाच्चतुष्कं भवतस्तत्कोणावधिमानेनोत्तरकोष्ठप्रागग्रम
ग्रचतुरस्रसूत्रपश्चिमाग्रादिमध्यतिर्यक्सूत्रेणनराग्रावधितद्दक्षिणकोष्ठतत्सू ५८

उपश्चिमाग्रादि तद्दक्षिणाग्रावधि चभ्रमाद्वर्धचंद्रद्वयं निर्माय तन्मध्यात्
र्धकर्णसूत्राग्रद्वयमारभ्य प्राक्प्रसारितवृत्तस्थसूत्राग्रावधिसूत्रद्वयास्फालनेन
योन्याकारं क्षेत्रं परिकल्प्य तद्बहिश्च मेखलार्थं यथोक्तमानेनोक्तसूत्रन्यायो।
निर्मंडलद्वयं निष्पाद्य प्रागवत्सर्वत्र मेखलादिकं कल्पयेत् इति योनिकुंडनि
र्माणप्रकारः ५ अथ पंचास्रकुंडनिर्माणविधिः तत्र प्रागवच्चतुरस्रं कृत्वा त
न्मध्यमानसमसमांशेन तत्स्थसूत्रस्य प्रागग्रे बहिर्विकाशपतमानेन तच्चतुर

सू॰ स्वमध्यस्थंहंसपदावलंबनेनभ्रमाह्वंतंनिधाय तत्त्वतरस्वमध्यस्थंत्रैवन्तर्यो
सि॰क कृत्वा तेषांशरीरेणाहंतेजसस्मरप्राणग्राहादिपरितः पंचविज्ञानानिविधाय तत्र
४७ विज्ञानविज्ञंस्ताररूपाणि पंचतत्त्वशाणाणिस्फाल्य ततस्तापहृत्तस्वेदमार्जनमेवास्य
47 ज्ञेयंभवति इत्थंपंचास्यकेंद्रेहेत्रेपरिकल्प ततहृद्दिशिपश्चात्तत्रक्षाकंठमेखला
र्थंपंचास्यहृदयंपरिकल्प स्वानादिकंप्राणवकल्पयेत् इतिपंचास्यकेंद्रनिर्मा।
णविधिः ९ अथषड्स्वकेंद्रनिर्माणप्रकारः तत्रप्राणवत्तत्त्वान्तरंसंविधाय तत्स ४७

ध्यमानं षोडशधा विभज्य तेष्वेकांशेन ब्रह्मसूत्रस्य प्रागग्रं बहिर्विकाश्य
तन्मानेन चतुरस्रमध्यस्थं समपदमध्यावलंबनेन भ्रमाद्वृत्तं निष्पाद्य तन्म
ध्यविष्कंभमानार्धेन तन्मध्यात्तिर्यक्सूत्रदक्षिणाग्रादि परितो वृत्ते विन्दुषट्
कं विधाय ततस्त्रिबिन्दुत्रिबिन्दुस्थान्तरं षट्कमास्फाल्य ततश्चापद्वयपक्षेत खंड
मार्गेणानेन षट्कोणकुंडं वृत्तेन्तरे निष्पाद्य बहिरेकांशेनो द्वादशतन्त्रोकडन्याय ष
ट्कोणद्वयं प्राग्वन्निष्पाद्य खातादीनि प्राग्वत्कल्पयेत् इति षडस्रकुंडनिर्माणं

प्र. प्रकारः २ प्रथमसमासखंडनिर्माणप्रकारः तत्र प्राग्वत्समचतुरस्रं कृत्वा तन्म
सि.क ध्यमानेन दशधा विभज्य तेष्वेकांशमानेन तत्स्थसूत्रं बहिर्विकाशयेत् तन्मानेन च
५८ तुरस्रमध्यस्थं हृत्पद्ममध्यमवष्टभ्य वृत्तं कृत्वा तच्चतुरस्रमध्यविद्धानि कृ
48 त्वा विद्धाच्चिह्नं स्यात् रूपेणासमसूत्राण्यास्फाल्य ततश्चापद्रूपवृत्तखंडमार्जना
त्समासखंडं तेनैव निर्माय तद्बहिर्द्वादशांशमानेनोक्तयुक्त्या समासद्वयं कृत्वा
खातादिकं कल्पयेत् एतत्समासं वायुदिग्गतं चापराशिस्थानयुक्तैर्वैरिनाश

कोरंऽंडंभवेत् इतिसप्तास्त्रकुंडनिर्माणप्रकारः ८ अथाष्टास्रकुंडरचनाप्रका
रः तत्रचतुरस्रंप्रागवद्विधायतन्मध्यमानेचतुर्विंशतिधाविभज्य तेष्वेकैकांश
मानेनतद्बहिःप्रतिदिशंप्रसारितसूत्राग्रेषुसर्वत्रचतुरस्रंप्रोक्तक्रमेणविधाय
तत्रसर्वत्रचतुरस्रकोणसूत्रप्रसार्यमानेनबाह्यचतुरस्रैकोणचतुष्टयेवृत्तमास्रा
वंष्टभागंभ्रमयतः प्रतिरेखंद्वयद्वयक्रमात्संस्पृश्याष्टचिह्नानिकृत्वा तच्चिह्नाच्चिह्नं
प्रागवत्सूत्रचतुष्टयमास्फाल्य तद्बहिर्गतकोणमार्जनादष्टास्रकुंडंभवति इत्थमष्टा

ह०
मि०क
५९

स्वकुंडक्षेत्रं कृत्वा तद्बहिरपरितश्चैकैकांगुलमानेन द्वादशांशमानेन वाष्टांशस्व
ह्द्वयं कृत्वा खातादिकं कल्पयेत्॥ अथाष्टास्रकुंडरचनाप्रकारः अत्र दीक्षायां वृषा
दिस्थिरराशिस्थानचतुष्टये चत्वारि चतुरस्रकुंडमेव कुर्यात्। अतिगवाद्भुलेप्त
मिथुनकन्यामीनचापाख्योभयात् मकरराशिस्थानेष्वाग्नेयादिकोणेष्वपि
कुंडानि चत्वारि कुर्यात्। इंद्रेशानयोर्मध्ये नवममाचार्यकुंडं चतुरस्रमेव कुर्यात्।
अन्यानि तु शुभाशुभात्मककाम्यादिप्रयोगेषु यथागुरूपदेशं विधेयानि अत्रहिर ५९

49

स्नादिकुंडरचनाप्रकारोनलिखितः ग्रंथगौरवभयाद्दीक्षायांप्रयोजनाभावा
च्च इतिमंडपकुंडरचनाप्रकारः अथदीक्षाप्रयोगः तत्रयथोक्तलक्षणः शि
ष्योयथोक्तलक्षणंगुरुं पूर्वंचिरकालसेवितंशुश्रूषावित्तप्रदानविनयप्रणा
माद्यैर्बहुशःपरितोषितं स्नातंकृतपूर्वाह्णिकक्रियंस्वयंचस्नातः कृतपूर्वा
ह्णिकक्रियास्समलंकृतंपंचवाद्यघोषपुरःसरंब्राह्मणैः स्वस्तिवाचयित्वासंक
ल्पंकुर्याद्यथा ॐअद्येत्यादि अमुकमासे अमुकराशिगतेसवितरि अमुकपक्षे

सु० मि० क ५०

मुकतिथौ भारतवर्षाख्ये प्रदेशे विशेषक्षेत्रे वेदोक्तक्षेत्रे अमुकगोत्रो ऽमुक
वेदान्तर्गता ऽमुकशाखाध्यायी ऽमुकशर्मा श्रीविद्याग्रहणं करिष्ये इति अमुकाह
स्तः से कल्प गुरुश्चेति मदस्मैः कृतप्रतिवचनः शिष्यो गुरुवचनमुच्चैस्मादि
अमुकशर्माहं अमुकगोत्रममुकशर्माणं त्वां श्रीविद्याग्रहणार्थं गुरुत्वेन वृ
णे इति स्वर्णकुंडलयज्ञोपवीतहारकेयूरवलयांगदमुद्रिकावसनादिभिः श्रीगु
रुपादयोः निवेद्य प्रणम्य अनुज्ञयात् ॐ स्वागतं भवता स्वागतमस्तु ॐ ग्रावेयि। ५०

ग्रामोभवंतं गेत्रवर्यततः पाद्यादिभिः गुरुसमभ्यर्च्य प्रणाम्यहृष्टएवयात् त
तोहृनोसीतिगुरुणाप्रतिवचनेदत्ते शिष्यः कृतांजलिर्यथोचितं गुरोकर्मगु
रुष्वेतिब्रूयात् ततोगुरुः करवाणीतिप्रतिश्रुत्य पंचवाद्यघोषपुरः सरमोनी
समलंकृतः ब्राह्मणाशीर्भिर्नेदितः सशिष्यः सामयिकैः सार्थदीक्षामंडपस्य
पश्चिमद्वारंगत्वा पादौप्रक्षाल्याचम्य प्राङ्मुखः स्वासनेउपविश्य सामान्यार्घ्यं
कुर्यात् अस्त्रायफडितिसामान्यार्घोदकेनद्वारमभ्युक्ष्य द्वारदेवताःसमारभेद्य।

पु०
भि०क
५१

पुष्पादिभिः क्रमेण पूजयेत् ऊँ ऐं ह्रीं श्रीं सुधार्णवचक्रपीठायनमः ऊँ ऐं ह्रीं।
श्रीं अं आं इं ईं उं ऊं ऋं ॠं लृं लॄं एं ऐं ओं औं अं अः कं खं गं घं ङं चं छं जं झं ञं टं ठं डं ढं णं
तं थं दं धं नं पं फं बं भं मं यं रं लं वं शं षं सं हं ळं क्षं नवरत्नविराजितायनवरत्नमयपीठा
पायनमः ऊँ नंदनोद्यानायनमः ऊँ स्वर्णप्रकारायनमः तद्द्वारस्य दक्षिणोत्तर
१। सायोरुपर्यधः प्रथम ऊँ गणेशायनमः दक्षे ऊँ सं सरस्वत्यैनमः वामे ऊँ ह्रां ह्री
रण्यैनमः उपरि ऊँ दं देहल्यैनमः अधः ऊँ मं महालक्ष्म्यैनमः दक्षे ऊँ सं सरस्वत्यै ५१

नमः वामे ॐ दुं दुर्गायै नमः मध्ये ॐ गं गंगायै नमः दक्षे ॐ यं यमुनायै नमः वामे
ॐ धं धात्र्यै नमः दक्षे ॐ विं विधात्र्यै नमः वामे ॐ शं शंखनिधये नमः दक्षे ॐ पं पद्म।
निधये नमः वामे अस्त्राय फट् नमः अधः ॐ वं वरुणाय नमः द्वाराग्रे इति पश्चिम
द्वारं संपूज्य एवमेव दक्षिणपूर्वोत्तरद्वारान्संपूज्य पुनः पश्चिमद्वारमागत्य वामां
गसंकोचनेन वामपादपुरःसरं तोरणांतः प्रविश्य ॐ रत्नसोपानपंक्तये नमः इति
सोपानपंक्तिं संपूज्य तामारुह्य मंडपस्य पश्चिमद्वारादिचतुर्द्वारेषु पंचदेवताः

४:७:४:

सु. पूजयेत् ऐं नमो भगवति माहेश्वरि पशुजनमनश्चक्षुस्तिरस्करणं कुरु स्वाहा
मि.क. तिरस्करिणी देवी श्रीपादुकां पूजयामि नमः इति तिरस्करिणीं ध्यात्वा संपूज्य
५२ पश्चिमद्वाराग्रे किंचिद्बहिस्तद्वार्यमेषु ॐ गं गायत्री देवी श्रीपादुकां पूजयामि नमः
52 ॐ लों लोपाद्री देवी श्रीपादुकां पूजयामि नमः ॐ वं वागीश्वरी देवी श्रीपादुकां पू-
जयामि नमः ततस्तत्रैव दिं दिव्यौघ श्रीपादुकां पूजयामि नमः सिं सिद्धौघ श्री
पादुकां पूजयामि नमः मां मानवौघ श्रीपादुकां पूजयामि नमः तत उत्तरद्वारं गत्वा ५२

तथैवाभ्युत्य मांमाभ्याश्रीपादुकांपूजयामिनमः ॐदुर्गाश्रीपादुकांपूजयामिन
मः ततःपूर्ववद्बलीर्योदिशपूजनं ततःपूर्वद्वारदक्षिणवामभागयोः ॐभद्रकाली
श्रीपादुकांपूजयामिनमः ॐस्वस्तिश्रीपादुकांपूजयामिनमः ततःपूर्ववद्बलीं
र्योदिशपूजनं ततोदक्षिणद्वारंगत्वा तस्यदक्षिणवामभागयोः ॐस्वाहाश्रीपा
दुकांपूजयामिनमः ॐश्रीशुभंकरीश्रीपादुकांपूजयामिनमः ततःपूर्ववद्बलीयो
दिशपूजनं ततःपश्चिमद्वारेभवान्यामंदिरंमहत् इतिध्यात्वा पश्चिमद्वारायमध्ये

ह.
सि·क
५३
53

मंडपाययनमः इतिमंडपं संपूज्य तालत्रयपूर्वं तद्द्वारमारुह्य नीलं तं रंगमपिरु
ह्यमाणोभयमानानीलोत्सुकाभरणमाल्यविभूषणाढ्या निद्रापुटेन भुवनानिति
रोदधाना खङ्गायुधा भगवती परिपात्ववास्मान् इतिपठन् सिद्धार्थान् तत्र समानि
नाराचास्त्रयोगेन गृहीत्वा ॐ अपक्रामंतु भूतानि इत्यादि अपसर्पंतु ते इति अस्त्राय
फट् इतिमन्त्रमुच्चरन् मंडपांतः प्रक्षिप्य तस्माद्विनिर्गच्छंतो विघ्नसंघानोस्त्रवामांग सं
कोचनेन मार्गं ददत् त्रिविधविघ्नापनुत्तये यथा पार्ष्णिकारिणो भूता इत्यादि अस्त्राय ५३

फट् वामपार्ष्णिघातत्रयेण भौमान् तालत्रयेणान्तरिक्षगान् दिव्यान् दृष्ट्यावलो
कनेन दिव्यान् विघ्नानुत्सार्य वामपादपुरःसरं मण्डपान्तः प्रविशेत् इति द्वारपूजा
अत्र च इति द्वारगमनसमये पश्चिमद्वारं भुवस्थिता तद्द्वाराणि कल्पयित्वा पूजयि
त्वा पूजयेत् ततो मण्डपान्तः प्रविश्य वस्त्रेण द्वारमाच्छाद्य घण्टावादनपूर्वकं ह्रौं
मिति मन्त्रेण मन्त्रितं पञ्चगव्यार्घ्याम्भोभ्याम् अस्त्राय फट् इति मण्डपान्तः प्रोक्ष्य
नानावर्णरजश्चित्रैः पुष्पमाल्यवितानाद्यैर्मण्डपमलंकृत्य लाजासिन्दूरादिभिः

पू॰ मिं॰ क॰ ५४ भित्तिस्तंभादिकमरुणीकृत्य वेदीपरितास्तरस्थायिनः दीपं प्रज्वाल्य दशां

गागुरुधूपैर्धूपयित्वा तदभावेनादर्शयित्वा ततो मंडपस्यैनैन्दनकोणे ॐवा

स्तुपुरुषायनमः ॐवास्तोष्पतीशायनमः ईशानभागे ॐकुलनाथश्रीपादुकांपू

जयामिनमः ॐरक्तवर्णद्वादशशक्तिसहितश्रीदीपनाथश्रीपादुकांपूजया

मिनमः इतिदीपनाथंसंपूज्य अस्मिन्नेवेदीपनाथनिर्विघ्नसिद्धिहेतवे श्रीदीक्षा

क्रमपूजार्थमनुज्ञांदीयतांमयि इतिदीपनाथात्प्रार्थ्य ततःपश्चिमादिद्वारवन्द ५४

ष्टयंमध्येच ॐ हूतंर्यंवाश्रीपादुकांपूजयामि ॐ मृदंर्यंवाश्रीपादुकांपूजयामि ॐ
मन्मथंर्यंवाश्रीपादुकांपूजयामि ॐ विरूपाक्षंवाश्रीपादुकांपूजयामि ॐ प्रेतंर्यंवाश्रीपा
दुकांपूजयामि ॐ वेधंर्यंवाश्रीपादुकांपूजयामि ॐ पुरंदर्यंवाश्रीपादुकांपूजयामि
इति द्वारस्य वामदक्षिणयोः देहल्याः मध्ये ॐ गुह्यमदिम्नेवाःस्वाय श्रीपादुकां
पूजयामि इति पूजयेत् ततः तीक्ष्णदंष्ट्रमहाकायकल्पान्तदहनोपम भैरवाय न
मस्तुभ्यमनुज्ञां दातुमर्हसि इति भैरवाज्ञामादाय अः अस्त्राय फट् इति पूजावेदीं।

ह॰ मि॰ क॰ ५५

गत्वासंप्रेत्य तत्रासनंसंस्तीर्य आसनशोधनंकुर्यात् ॐअस्यश्रीआसनशोधनमंत्र
स्य मेरुपृष्ठऋषिः सुतलंछंदः कूर्मोदेवता आंबीजं ह्रींशक्तिः क्रौंकीलकं आ
सनशोधनेविनियोगः इतिकृतांजलिःस्मृत्वान्यसेत् मेरुपृष्ठऋषयेनमःशिरसि
सुतलंछंदसेनमःमुखे कूर्मोदेवतायैनमःहृदि आंबीजायनमःगुह्ये ह्रींशक्त
येनमःपादयोः क्रौंकीलकायनमःनाभौ आसनशोधनेविनियोगःसर्वांगेषु ॐ
पृथ्वीत्वयाधृतालोकादेविविष्णुनाधृता त्वंचधारयमांदेविपवित्रंकुरुचासनम् ५५

55

इति भूमिं प्रार्थ्य मंडपं मूलेन वीक्ष्य अस्त्राय फडिति संप्रोक्ष्य कुशैस्संताड्य हुमि
मवगुंठ्य ॐ मं मण्डूकाय नमः कालाग्निरुद्राय नमः मूलप्रकृत्यै नमः आधारशक्त्यै
नमः रत्नादिरत्नवेदिकायै नमः इति संपूज्य ॐ ह्रीं आधारशक्तिकमलासनाय
नमः इति संपूज्य आग्नेयादिकोणेषु ॐ गं गणपतये नमः ॐ दुं दुर्गायै नमः ॐ
सं सरस्वत्यै नमः ॐ क्षं क्षेत्रपालाय नमः इति संपूज्य तत्र प्राग्रूपमाद्यात्मने चोप
विश्य रक्तांगरागवरस्रगाभरणभूषितस्नांशुलशवितसुवेः कर्पूरमृगनाभिस्रवा।

ग.
त्रि·क
५८

S6

स्नितांगः हारकेयूरांकितशरीरः शिवोहं इतिभावयन् विघ्नोपशमायगणप
तिंपुस्तकवांगीवपुस्तकेपूजयेत् तत्रादौभूमौस्वभूरतः पिष्टचूर्णेनाष्टदल
पद्मंलिखेत् तत्रश्वेतार्कवृक्षपत्रमक्तोदकमुकंवाम्बूलेनसंस्थाप्य तदभावाके
वलेपद्मेवापूजयेत् तत्रादौतत्पद्मपूजा ॐनंदिनीश्रीवापादुकाभ्योनमः ॐसु
भगांवापादुकाभ्योनमः ॐसुमंगलांवापादुकाभ्योनमः ॐभद्रांवापादुकाभ्यो
नमः इतिपूर्वादिदिक्षु पुनरेतानपविदिक्षसंपूज्य मध्येकर्णिकायांगणपतिः ५८

पि

मूर्त्यः एह्येहिगणपतिनाथपूजयामिमांप्रतीच्छनमस्ते इमावाहनादिमुद्रा
प्रदर्श्य ॐग्लुंगंगणपतयेनमः ॐविघ्नहर्त्रेनमः हस्तिमौलिनेनमः गांहृ
दयायनमः गींशिरसेस्वाहा गूंशिखायैवषट् गैंकवचायहुं गौंनेत्रत्रयायवौ
षट् गःअस्त्रायफट् इतिगंधाक्षतपुष्पादिनासंपूज्य लड्डूकघृतशर्कराभिर्नैवेद्यं
निवेद्य ॐमंत्रहीनंक्रियाहीनंविधिहीनंचयद्गतं त्वयातत्क्षम्यतांदेवविघ्नेश्वर
रूपांकुरु इतिविसर्जयेत् इतिगणपतिपूजा अथवटुकवागीश्वरीपूजा नत्वा

पृ. भि.क ५७ 57

दौहस्तमात्रे भद्रपीठमष्टदलसहितमानीयवात्र भद्रपीठे प्रागवच्छालिख्यो
नाष्टदलपद्मं लिखेत् तत्रादौ स्ववामे गुरुपूजा गुरुध्याने ॐडलिमाउत्थापने
तन्मयीकरणं च कार्यं ॐ श्रीमहाकालभैरवपरमशिवनाथपाडुकाभ्योनमः
ॐ स्वगुरुनाथपाडुकाभ्योनमः ॐ भद्रपीठायनमः ॐ अष्टदलपद्मासनायनमः
ततोष्टपत्रेषु देवनाष्टकं पूजयेत् ॐ अं आं इं ईं उं ऊं ऋं ॠं लृं ॡं एं ऐं ओं औं अं अः हंसा
वागीश्वर्यैनमः १ कं खं गं घं ङं विद्यावागीश्वर्यैनमः २ चं छं जं झं ञं भरणावागीश्व ५७

निल्याबागीश्वर्यैनमः यंरंलंवं

यैनमः ६ टंठंडंढंणंसुभगावागीश्वर्यैनमः तंथंदंधंनंकमलावागीश्वर्यैनमः ५

पंफंबंभंमंद्दंभावागीश्वर्यैनमः ७ शंषंसंहंलंक्षंगौरीवागीश्वर्यैनमः ८ इति

पद्माष्टकपूजांविधाय पुस्तकंभद्रपीठोन्परिस्थापयेत् पूजाकार्या ऐंविद्यावि

द्येश्वर्यैनमः ९ ऐंवाग्भवेश्वर्यैनमः ऐंह्रींवदवदवाग्वादिनिस्वाहा ह्सौंः अंआं

इंईंउंऊंऋंॠंऌंॡंएंऐंओंऔंअंअः कंखंगंघंङंचंछंजंझंञंटंठंडंढंणंतंथंदंधंनंपं

फंबंभंमंयंरंलंवंशंषंसंहंलंक्षंः ह्सौंपुस्तकवागीश्वर्यैनमः इतिगंधपुष्पादिभि

सं० सि०क ५८ संपूज्य नैवेद्यतशर्करानिवेद्य वितामिंकुर्यात् अपराधिमं मिदं जन्मयन्मया
पुस्तकंशुभं अर्चायांशुभणप निवेद्यैः देवदेवाः प्रसादतः चतुर्भुजे महापद्मसंस्थे
कमलमालिनि वर्णमालामयेनित्ये मूलमालाभिसंयुते मंत्रहीनं क्रियाही
नं विधिहीनं च यद्गतं त्वयात्वत्तम्यतां देविरूपारूरु सरस्वती इति विघ्नराजवा
गीश्वरीपूजनंकृत्वा नैमिसात्मेति स्वात्मपूजांविधाय स्वदक्षेसामान्यार्घोद
कंकृत्वा जलेपुष्पादिकंमंत्रयेद्यथा ॐफट्सर्वद्रव्योपचारशुद्धिरस्तुफट्स्वाहा ५८

58

इत्यभ्युक्ष्य पुनः स्वैः स्वैः मंत्रैः पुष्पादिकं संस्कुर्यात् ॐ पुष्पपुष्पपुष्पजीवजीवसः
सः सर्वासां पुष्पजातीनां जीवत्वमागच्छतु स्वाहा इति पुष्पमंत्रः ॐ कालाग्निरुद्र
रूपाय जगद्रूपस्य गंधिने सर्वगंधवहाय नमः इति धूपमंत्रः जगज्ज्योतिरू
पाय नमः इति दीपे ॐ गंधमादति गंधं जीवय जीवय तत्स्वाहा इति चंदने ॐ ह्रीं स्वा
हा इति कुंकुमे ॐ लं पृथिव्यै पवित्रीशक्तये नमः इत्यक्षे ॐ ह्रीं वरुणराजानका
यनमः इत्युदके मूलेनात्मानं द्रव्याणि संप्रोक्षयेत् इति द्रव्यशुद्धिः अथ हूती।

ह॰ पूजा हतीसौम्यांचत्वर्वीहंस्तह्योषांमंत्रच्चोषिणी अक्षमालापुस्तकस्रग्वराभय
मि॰क करांयजेत् इतिध्यानं ॐ ह्रूं हविषायैमंत्रमात्रहस्तायैनमः इतिपूजयेत् ॐ ह्रींश्री
५५ शिवहस्तायैनमः इतिसर्वोपद्रवनिवारणार्थंहस्तीवादयेत् ततोलाजाचंदनसि
द्धार्थभस्मदूर्वाकुशाक्षतानात्मकानस्त्रमंत्रेणास्त्रमात्राभिमंत्रजानिकल्पान्भिर्उपांशुंत
रेविकीर्य अस्त्रमंत्राभिमंत्रेणकुशोच्छितिष्ठेतान् विकिरान्समार्ज्यपकीकृत्य ईशा
नकोणेनत्संस्थाप्य वेदिकायांगोमयोपलिप्तायामष्टादशममीपेतेचत्वर्विंशति ५५

संयुतंश्रीचक्रराजस्थंनवविवरजोभिमनोहरंसंलेख्य तत्समीपेस्वास
नमास्तीर्यप्राग्वत्संकल्प्य तत्रश्रीस्वगुरुःपद्मासनेनोपविश्यस्वपदस्तुकश्री
गुरुपादुकास्मरणाशिवहस्तविधिकरस्थ्याद्यादि भूतापसरणप्राणायामत्रय
भूतशुद्धिप्राणप्रतिष्ठांतर्मातृकादशविधन्यासकेशवाश्रीकंठादिमूर्तिन्या
सषोढान्यासश्रीचक्रादिन्यासान्विधाय श्रीदेवीध्यात्वा मनोयागादिभिः सं।
हृत्स्थंसंतर्प्य मानसहोमादिकंकृत्वास्वात्मानंसंस्थाप्य वहिर्यागंकुर्यात् तद्यथा।

१. समस्तप्रकटेत्यादिना समष्टियोगिनीमूलविद्यया वक्त्राग्रे त्रिःपुष्पांजलि
मि.क. नामंएतत् मूलविद्यां यथाशक्तिजपं समर्प्य पुनः श्रीचक्रे पुष्पांजलिं दत्वा
५. मध्यत्रिकोणमध्यं शालिभिरापूर्य तदुपरि तंडुलान्विक्षिप्य तत्र दर्भाग्रा
60 स्तीर्य स्वाग्रान्दीर्घान्सप्तविंशतिदर्भानेकीकृत्य साग्रदेशे ब्रह्मग्रंथिं विधाय
कूर्चं कृत्वा तत्कूर्चं गंगायां तत्र दूर्वायुतं शालिपुंजोपरि निधाय तत्र पीठपूजां
कुर्याद्यथा ॐ मंडूकाय नमः ॐ कालाग्निरुद्राय नमः ॐ मूलप्रकृत्यै नमः ५.

आधारशक्तयेनमः कूर्मायनमः अनंतायनमः वराहायनमः पृथिव्यैनम ः

रत्नसमुद्रायनमः मदिरासमुद्रायनमः घृतसमुद्रायनमः दुग्धसमुद्रायन

मः अंआंइंईंउंऊंऋंॠंऌंॡंएंऐंओंऔंअंअः कंखंगंघंङं चंछंजंझंञं टंठंडंढंणं

तंथंदंधंनं पंफंबंभंमं यंरंलंवं शंषंसंहंलंक्षंः नवखंड विराजितानवरत्नमयद्वी

पायनमः अंआंइंईंउंऊंऋंॠं प्रबालरत्नायनमः ऌंॡंएंऐंओंऔंअंअः वैडूर्यरत्नायनमः

कंखंगंघंङं नीलरत्नायनमः चंछंजंझंञं विद्रुमरत्नायनमः टंठंडंढंणं मौक्तिकरत्ना

६३

ह्र.
त्रि·क
६१
61

यनमः तंथंदंधंनंमरकतरत्नायनमः पंफंबंभंमंवज्ररत्नायनमः यंरंलंवंगोमे
धरत्नायनमः शंषंसंहंलंक्षंपद्मरागरत्नायनमः स्वर्णपर्वतायनमः नंदनोद्या
नायनमः कल्पवृक्षेभ्योनमः वसंतादिषड्ऋतुभ्योनमः इंद्रियार्थगजेभ्योन
मः इंद्रियाश्वेभ्योनमः विचित्ररत्नभूमिकायैनमः कालचक्रेश्वर्यैनमः मुद्रा
चक्रेश्वर्यैनमः मातृचक्रेश्वर्यैनमः रत्नचक्रेश्वर्यैनमः देशचक्रेश्वर्यैनमः गु
रुचक्रेश्वर्यैनमः मूर्तिचक्रेश्वर्यैनमः लंपृथिव्याधिपतयेब्रह्मणेनमः वामया ६१

मधिपतयेविस्नवेनमः रांनैऋताधिपतयेरुद्रायनमः यांवाय्वधिपतयेईश्वराय
नमः स्वर्णप्राकारायनमः मणिमंडपायनमः कालरूपिणीशक्त्यैनमः देश
रूपिणीशक्त्यैनमः आकाररूपिणीशक्त्यैनमः शब्दरूपिणीशक्त्यैनमः संकीर्तयो
गिनीभ्योनमः समस्तजगद्गुप्तसिद्धयोगिनीचक्रेभ्योनमः मणिमयवेदिकायै
नमः श्वेतछत्रायनमः रत्नसिंहासनायनमः धर्मायज्ञानायनमः वैराग्यायन
मः ऐश्वर्यायनमः अधर्मायनमः अज्ञानायनमः अवैराग्यायनमः अनैश्वर्यायन

नमः

ह्र॰ मायायैनमः विद्यायैनमः पंचदशाफणाविराजितायनमः अंअर्कमंडलायनम ॰
भि॰क उंसोममंडलायनमः रंवह्निमंडलायनमः संप्रबोधात्मनेनमः सत्वायनमः रंरा
६२ जसात्मनेरजसेनमः तंमोहात्मनेतमसेनमः आंआत्मनेनमः अंअंतरात्मनेनमः
62
पंपरमात्मनेनमः ह्रींज्ञानात्मनेनमः ज्ञानतत्वात्मनेनमः मायातत्वात्मनेनमः क
लातत्वात्मनेनमः विद्यातत्वात्मनेनमः पदतत्वात्मनेनमः ह्रींसर्वशक्तिकमलासना
यनमः तन्मध्येस्वाग्राग्रागदक्षिणेन भोगिन्यैनमः वज्रिन्यैनमः स्तंभिन्यैनमः आकर्षि ६२

त्यैनमः प्रह्लादिन्यैनमः क्लेदिन्यैनमः तदुपरिसमसत्त्वप्रकटगुप्तगुप्ततरसं
प्रदायकुलकौलनिगर्भरहस्यपरापररहस्यपरापरातिरहस्ययोगिनीचक्रपा
दुकेभ्यो नमः विंदुचक्रे मूले ऐं ह्रीं क्लीं भगवति ब्लूं नित्यकामेश्वरि ह्रीं सर्वजनव
शंकरि नमः त्रिपुरभैरवी यें यें त्रिपु ह्रीं श्रीमहात्रिपुरसुन्दर्यम्बा श्रीपादुकां पूज
यामि नमः इतिसर्वावियथाविसंपूज्य पुनःमूलेन त्रिःसंपूज्य श्रीचक्रपूजया
त्मकेध्यात्वा चतुरस्रत्रयषोडशदलाष्टदलात्मके प्रथमचक्रे ऐं ऐं ह्रीं श्रीं प्रथ

श्री

ष्र.
भि·क
६३

कूटंशरीरात्मनेनमः चतुर्दशारदशारद्वयात्मकेमध्यचक्रे ऐंऐंह्रींश्रीं द्वि
तीयकूटंबुद्ध्यात्मनेनमः अष्टारत्रिकोणविंद्वात्मकोत्तरचक्रे ऐंऐंह्रींश्रीं तृती
यकूटंप्राणात्मनेनमः इतिसंहारः पुनर्वाह्यात्रिनयप्रथमकूटं मध्यत्रितयेद्वि
तीयकूटं अंतस्त्रयेतृतीयकूटं इतिसंहारः पुनर्वाह्यत्रितये मध्यत्रिमये अं
तस्त्रये प्रथमद्वितीयतृतीयकूटैः हृजोंकृत्वा अंतस्त्रिकोणेस्वाग्रादिकोणेप्र
थमंकूटं वामेद्वितीयकूटं दक्षेतृतीयकूटंवसंहारः पुनस्त्रिकोणाग्रकोणे ६३

63

प्रथमकूटं कामरूपपीठाय नमः ईशाने द्वितीयकूटं पूर्णगिरिपीठाय नमः आ
ग्नेये तृतीयकूटं जालंधरपीठाय नमः मध्ये विंदौतुरीयविद्यां महोड्यानपीठाय
नमः पुनःविंदौमहोड्यानपीठहिरण्मयकमलासनाय नमः इतिसंपूज्य चतुर
स्रेषोडशदलाष्टदलेषु ऐंह्रींसौः त्रिपुरासुधार्णवासनाय नमः चतुर्दशारे ऐंक्लीं
सौः त्रिपुरसुंदरीश्वरीपोतांबुजासनाय नमः बहिर्दशारे ह्रींक्लींसौः त्रिपुरसुंदरीदे
व्यात्मासनाय नमः अंतर्दशारे हैंह्क्लींह्सौः त्रिपुराश्रीसर्वचक्रासनाय नमः अष्ट

पू. त्रि·क ६४

कोणे ह्सैं हसकलीं ह्सौं त्रिपुराश्री सर्वमंत्रासननायनमः सबिंदुत्रिकोणे ह्रीं क्लीं
ब्लूं त्रिपुरमालिनी साध्यसिद्धासननायनमः चतुरस्रे नादशक्ति श्रीपादुकां पूज
यामि षोडशदले बिंदुशक्ति श्रीपादुकां पूजयामि अष्टदले कलाशक्ति श्रीपा
दुकां पूजयामि चतुर्दशारे ज्येष्ठाशक्ति श्रीपादुकां पूजयामि बाह्यदशारे रौद्री
शक्ति श्रीपादुकां पूजयामि अंतर्दशारे वामाशक्ति श्रीपादुकां पूजयामि अष्ट
कोणे विषघ्नीशक्ति श्रीपादुकां पूजयामि त्रिकोणे दूतरीशक्ति श्रीपादुकां पू ६५

जयामि विंदौ सर्वानंदशक्ति श्रीपादुकां पूजयामि इति नवशक्तिं संपूज्य
षट्त्रिंशत्तत्त्वात्मकं श्रीचक्रं ध्यात्वा अं आं इं ईं उं ऊं ऋं ॠं लृं लॄं एं ऐं ओं औं अं अः
कं खं गं घं ङं चं छं जं झं ञं टं ठं डं ढं णं तं थं दं धं नं पं फं बं भं मं यं रं लं वं शं षं सं हं
ळं क्षं: शिवशक्तिसदाशिवेश्वरशुद्धविद्यामायाकलाविद्यारागकालनिय-
तिपुरुषप्रकृत्यहंकारबुद्धिमनःश्रोत्रत्वक्चक्षुर्जिह्वाघ्राणवाक्पाणिपादपायूप-
स्थशब्दस्पर्शरूपरसगंधाकाशवाय्वग्निसलिलपृथिव्यात्मने श्रीमहात्रिपुरसुं-

९: र्यायोगपीठासनायनमः ३ तिसमलपीठं पूर्णांजलिनामेश्वरूप नत्रस्वर्णा
भि°क दिविरचितंॐममवर्णागतिशोभनाकृतिमस्मायफडितिमंत्रेणान्तांततवलिन
९९ वदनागुरुकर्पूरधूपितमस्मतत्रिगुणीकृतंॐशान्ततममविन्तं पुष्पनीलव
६५ ज्मवैडूर्यविद्रुममौक्तिरत्नवज्रगोमेदपद्मरागाख्यरत्नोदंरशालिपुंजोपरिव
णावस्थस्वरन्ससयाप्य ॐभेप्रादक्षिण्येन कुंभेनपिण्येनमः ३ तिद्वादशकलात्मं
श्वरूप शागर्वितयोगपीठस्यॐभस्यवैकंपविकल्प एकपंचाशद्दीपदिकाय्या। ९९

तोयैर्गंधपुष्पकर्पूरवासितैः कारणानीर्थजलैर्वा स्वात्माभेदेन प्रमृत्तंरस
विन्दुकां प्रतिलोमेन पठन्मूलविद्यां मयि जपन्देवनाथियं तं ॐ भमाः पूर्ये त
तत्त्वंद्रस्यामृतादिषोडशकलाजले ॐ अमृतनाथाय नमः इत्यादिना प्रादक्षिण्ये
न संपूज्य श्राद्धे क्रमामामा र्घ्ये विधाय शंखं संस्थाप्य तं शंखं तोयसजातीयज
लेनापूर्य तत्रचंदनागुरुकर्पूरगोरोचनाकाश्मीरसटीजटामांसी सिल्हका
ख्याष्टगंधपंकेनिक्षिप्य तस्मिंजले सकलाः वह्नेर्दशकलाः सोमस्य षोडशाक

प्र० लाः स्वधामादिपंचाशकलाश्चावाह्य प्राणप्रतिष्ठां च विधाय पूजयेद्यथा वह्नेः दशक
भि०क लाः पूजयेद्यथा वह्नेः धूम्रार्चिरादि दशकलाः इहागच्छ २ इह तिष्ठ २ इह सन्निधिं भज २
९९ ततो मूलमंत्रं प्रतिलोमं जपन् मंत्रदेवतां मनसा ध्यायन् आसां प्राणप्रतिष्ठां कुर्याद्य
था ॐ आं ह्रीं क्रों हंसः धूम्रार्चिरादीनां वह्नेर्दशकलानां प्राणा इह प्राणाः एवं जीव
इह स्थितः सर्वेन्द्रियाणि इह स्थितानि वाङ्मनस्त्वक्चक्षुः श्रोत्रघ्राणप्राणा इहाग
त्य सुखं चिरं तिष्ठन्तु स्वाहा इति प्राणान्प्रतिष्ठाप्य गंधादिभिः पूजयेद्यथा ॐ धूम्रार्चि ९९

रादिवह्निदशकलाभ्यः धंधूम्रायैनमः इत्यादिनापंचोपचारैः संपूज्य पृथक्पूजये
द्यथा यंधूम्रार्चिषेनमः रंऊष्मायैनमः लंज्वलिन्यैनमः वंज्वालिन्यैनमः विस्फु
लिंगिन्यैनमः षंसुश्रियैनमः संसुरूपायैनमः हंकपिलायैनमः लंहव्यवाहना
यैनमः क्षंकव्यवाहनायैनमः शक्तिमेतामेकंगन्धाक्षतपाद्यादिभिःपूजयेत् ततःसू
र्यंतपिन्यादिदशकलाः इहागच्छत २ इत्यादिसर्वविधानावाहनादिकंकृत्वा पूजयित्वाच
प्रत्येकंपूजयेद्यथा कंभंतपिन्यैनमः खंबंतापिन्यैनमः गंफंधूम्रायैनमः घंपंमरी

ए. पि.क ६८ च्यैनमः ङं नं ज्वालिन्यैनमः चं धं रुच्यैनमः छं दं सुषुम्णायैनमः जं थं भोगदायैनमः
झं तं विश्वायैनमः ञं णं बोधिन्यैनमः टं ढं धारिण्यैनमः ठं डं क्षमायैनमः इतिप्रत्ये
कंपूजयेत् ततश्चन्द्रस्यामृतादिषोडशकलाइहागच्छन्तु २ इत्यादिप्राग्वत्संमिश्रा
67 दिकंकृत्वापूर्ववत्पूजयेत् ॐ अं अमृतायैनमः आं मानदायैनमः इं पूषायैनमः ई
तुष्ट्यैनमः उं पुष्ट्यैनमः ऊं रत्यैनमः ऋं धृत्यैनमः ॠं शशिन्यैनमः लृं चन्द्रिकायैनमः
लॄं कान्त्यैनमः एं ज्योत्स्नायैनमः ऐं श्रियैनमः ओं प्रीत्यैनमः औं अंगदायैनमः अं पू ६८

णीयैनमः ॠं ॠणामृतायैनमः शक्तिस्थेन्यप्रत्येकंआवाह्यपूजयेत् ततःस्पर्शा
पंचाशत्कलाःपूज्य यथा स्पर्शादिकवचवर्गदशकलाः इहागच्छ २ इत्यादि
सर्वत्राणप्रतिष्ठादिकंकृत्वा प्रत्येकंपूजयेद्यथा कंसृष्ट्यैनमः खंऋद्ध्यैनमः
गंस्मृत्यैनमः घंमेधायैनमः ङंकान्त्यैनमः चंलक्ष्म्यैनमः छंद्युत्यैनमः जं
स्थिरायैनमः झंस्थित्यैनमः ञंसिद्ध्यैनमः शक्तिस्थेन्यप्रत्येकंआवाह्यपूजयेत्
तत हंसःशुचिषद्वसुरंतरिक्षसद्धोतावेदिषदतिथिर्दुरोणसन्नृषद्वरसदृतसद्व्यो
ष

शि. मि.क ६८ मसदज्ञागोजास्तजाग्रद्विनास्तं दृष्टत् इति जप्त्वावाह्य शंखेषु ततोजवा
दिटवर्गादशकलाः रक्षागच्छत इति पूर्ववत्प्राणप्रतिष्ठादिकं कृत्वा सृजयेत्
टं जवायै नमः ठं पालिन्यै नमः डं शान्त्यै नमः दित्यै नमः यं श्रीत्यै नमः नं दीर्घ्यै न
मः शक्तस्त्वस्त्येकं ग्रावाह्य सृजयेत् ॐ त्रिषु विक्रमणेष्वधिक्षियंति भुवनानि
विश्वा इति जप्त्वावाह्य सृजेत्प्रतिष्ठादिकं कृत्वा प्रत्येकं सृजयेत् पं तीक्ष्णायै नमः
फं रौद्र्यै नमः बं वं नमः भं क्रियायै नमः मं उत्कारिण्यै शक्तस्त्वत्येकं उर्वीत्युक्कमि ६८

वंवं यन्नान्मन्तृतीयमामन्त्रान् इति जप्त्वावाहनादिकं कृत्वा वाह्यपाद्यादिभिः

प्रत्येकं पूजयेद्यथा वंपीतायै नमः मंश्वेतात्मने पकमावाहनपूजयेत् ततः ॐ तद्वि

ष्णोः परमंपदं सदा पश्यंति सूरयः षोडशकलाः इहागच्छन्तु २ इत्यावाह्य प्राणप्रतिष्ठादि

कं कृत्वा प्रत्येकं पूजयेद्यथा ॐ विंकायै नमः ॐ दीपिकायै नमः ॐ रेचिकायै नमः

ॐ मोचिकायै नमः ॐ प्राप्यायिन्यै नमः ॐ व्यापिन्यै नमः ॐ व्योमरूपायै नमः ॐ तन्द्रिकाप्रस्तोवि

प्राणवो नाशृवां सः समिंथते विसोर्यत्परमं पदं विसर्जयेन्निकलस्य येहिनीवालीम

तु॥गमं

स. मि॰क ६९

ॐ देव्हि सरस्वती गर्भतेग्रस्थितैनो देवम्दनां पुष्करस्त्र पित्वा हृदयेदेवी ध्यात्वा तच्छेकं स्व

स्यं कलात्मकंजलेकुंभेनिवेश्य ग्रस्य न्यनिधाय तदुपरिकुंभसजातीयंनंदुलपूर्णं

नारिकेलफलान्वितं वेंपकेसंसंवेष्टयेत् इतिप्रधानकुंभंसंस्थाप्य पूर्वादिदिक्षु कुं

भाष्टकेसंस्थापयेत् ऊंतैरविघ्नेशायनमः आग्नयेग्रभूतायनमः नैऋतेदुर्जयायन

मः वायवेपुरंद्रादीन्पूजयेघथा लंइंद्रायसुराधिपतये वज्रहस्तायशचीसहिता

यँ टंयमायप्रेताधिपतयेदंडहस्तायधामीसहितायनमः २ देनैर्ऋतहस्तायवा ६९

नमः

रुणीसहितायनमः ५ यंवायवेप्राणाधिपतयेध्वजहस्तायनमः २ ह्रौंईशा
नायसर्वाधिपतयेत्रिशूलहस्तायपार्वतीसहितायनमः ऊंमृदायनमः अंअनन्ता
यनमः ग्रुध्यंदनायनमः सर्वभौमायनमः। इति मूर्तिंपरिकल्प्य तासांश्रीपरदेवता
मावाह्य प्राणप्रतिष्ठादिकंविधाय पाद्यादिसर्वोपचारैराराध्य नैवेद्यंनिवेद्य
नं देवींध्यात्वा स्वदक्षिणभागेगोमयोपलिप्तभूतलेहस्तमात्रविस्तारस्थंडि
लंकृत्वा तत्रनित्यहोमोक्तविधिनावह्निंसंस्कृत्य तत्रदेवीं ॐभूःस्वाहा ॐभुवः

स्वाहा ॐ महः स्वाहा ॐ जनः स्वाहा ॐ तपः स्वाहा ॐ सत्यं स्वाहा इत्याज्याभिर्विसर्ज्य व

ह्निदानं च विधाय योनरा पो शानादिगाजो पवारांतं कुर्वा पिनादेव्यै समर्पयेत्तमा

प्रणम्य मंडपस्येशानकोणे सर्वं संचिन्त विंकिसिंहाय धिरूपं एवंरूपं खेटकधारिणी।

घोररूपां पश्चिमाभिमुखीं महादेवरक्षरक्षेति लोकपालानां देवतां आवयन्मंड

पं न्नरमालस्त्रकोदक कंपेश्वर्यै नमः णांसै नमः तंकाभिसै नमः थंवरदायै नमः

दलात् ततः ॐ प्रनद्धि स्वः स्ववनोवीर्येण मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठा यस्योरुषु

स. सि. क. १०.

७०

इयुत्रिषु विक्रमणेष्वधिक्षियंति भुवनानि विश्वा इति पूज

ततस्तोत्वामादिपयिवर्गे दशकलाः इहागच्छत २ ततःपूर्ववत्प्राणायैनमः भंनि
द्रायैनमः मंतंद्रायैनमः यंक्षुधायैनमः रंक्रोधिन्यैरावाह्य पाद्यादिभिःपूजयेत्
ततःपीतादिस्वर्गे पंचकलाःइहागच्छत २ इतिपूर्ववत्प्राणप्रतिष्ठायैनमः श्रंश्र
त्नणायैनमः लंअस्मितायैनमः ह्नंःअनंतायैनमः शाकस्थेद्दिवीवचत्तरातनं इति
जपित्वावाह्यपूजयेत् ततोनिवृत्त्यादिस्वरषो अंनिवृत्त्यैनमः आंप्रतिष्ठायैनमः इं
विद्यायैनमः ईंशान्त्यैनमः उंप्रल्लपरायैनमः ऊंल्लसूक्ष्मणायैनमः एंसूक्ष्माभृतायै

विष्णुयैनिं कल्पपत्

म्. नमः पेंज्ञानामृतायेनमः अनंतायनमः शाकद्वीपत्यैकमावास्यां पूजयेत् ततः ॐ
सि॰क नहिप्रासोविनिर्त्व ष्टारूपाणि पिंशात आसिंचत प्रजापतिर्धाता गर्भंदधातु तेगर्भंते
७८ इतिजन्मावासे पूजयेत् ततोमूलविद्यांत्रिःस्पष्टहा शंखेस्पृशन् जपन् स्नात्वा प्रक्षाल्य वा
निधातकलत याससमावह्याकल्पद्रुमधियाॐमवके स्याम तत्फलंकल्पहत्ता।
फलं ध्यायंनीलरक्तत्तोमवर्णास्वयोगेनन्तकंभं तत्रपूर्वकेॐमेध्रुवायनमः दक्षिणे
धारायैनमः पश्चिमेवाकनयेनमः वायव्येसिद्धार्थायनमः ईशानेमंगलायनमः ७८

इतिसंपूज्य पुनः पूर्वादिअनन्तायनमः १ रंअग्नयेतेजोधिपतयेशक्तिहस्ताय
स्वाहासहितायनमः २ यंरक्षोधिपतयेखड्गहस्तायनमः ४ वंवरुणायजला
हस्ता धिपतयेपाशं्युग्राणशक्तिसहितायनमः संसोमाययक्षाधिपतयेगदाहस्ता
यनमः इतिसंपूज्य पूर्वाद्यष्टदिक्षु ऐरावतायनमः पुंडरीकायनमः वामना
यनमः सुप्रतीकायनमः इतिगजान्संपूज्य प्रधानअंभैरवपदहस्तकविधिना
आवाहनादिमुद्राः प्रदर्श्यावगुंठ्यामृतीकृत्यसकलीकृत्यपरमीकृत्य तिथिनि

ह. स्नादिश्रीचक्रगतसमस्तदेवताहृदं संपूज्य संतर्प्य भुजंगायामसमं गेऽस्य पश्चिमे दै
भि·क ष्टमंगलमंडैः स्रुवा बालुकाभिः सचतुरस्रमावाह्य गंधादिभिः संपूज्य ॐ भूः स्वाहा
७२ ॐ भुवः स्वाहा ॐ स्वः स्वाहा इत्या इतीहुत्वा महाव्याहृतिहोमांते देवीं संपूज्य संतर्प्य तांब
72 हिं वक्त्रं तांबूले निवेद्य आरात्रिकं कुर्यात् प्राग्वन्मूलविद्याप्रक्षेपेन रसहस्रेण जपं जो
परि मोदकं ॐ हिरण्यगर्भं वस्त्रादिसंयुक्तं करकं निधाय तस्मिंस्तोयं ध्यात्वा निक्षिप्य ॐ
यादिभिः संपूज्य करकमादाय श्रीपरदेवताग्रे पापारघापरिषिंचेत्प्रदक्षिणं प ७२

म

रिक्रम्य अस्त्रमंत्रमुच्चरन्यथास्थानेकारकंनिवेशोपविश्य ततोनैर्ऋत्यां

शिंथ्यप्रदीपांतंकर्मकारयेत् पुनर्ऐवेवदक्षेदेवतामभ्यर्च्येद्देशानयोर्मध्यव

तरस्वकुंडे आचार्योग्निस्थापनंकुर्यात् अथाग्निस्थापने तत्रादौश्रीगुरुःस्वकुंडस

मीपेस्वासनेप्राग्वन्संस्थाप्य तत्रप्राङ्मुखउपविश्य कुंभगोमयेनोपलिप्तमष्टाद

शभिः संस्कारैःसंस्कुर्यात् तत्रमूलमंत्रंस्मरन्दिव्यदृष्ट्याकुंडंनिरीक्ष्य अस्त्रायफडिति

मंत्रेणकुशसलिलैःस्नानहस्ताग्रेणप्रोक्ष्य अस्त्रमंत्रेणकुशैःसंताड्य हूमितिमंत्रे।

सु० मि०क ७३

णाविरलपुष्टिनाजलैरभ्युत्त्य ४ अस्त्रमंत्रेणखनित्रेणखनित्वा ५ अस्त्रमंत्रेणामृ
दमुद्धास्य ६ वह्निःसंतत्य नमइतिमंत्रेणाम्लनिकोनरेणनत्रखातमापूर्य ७
अस्त्रमंत्रेणतन्समीकृत्य ८ हृमितिमंत्रेणजलैराभिसिच्य ९ अस्त्रमंत्रेणफलका
दिनाकटफीकृत्य १० हृमितिकुशैःसंमार्ज्य ११ हृमितिगोमयाद्भिःसंलिप्य १२
हृमितिसोमसूर्याग्निरूपंपरिकल्प्य १३ हृमितिसूत्रत्रयेणमेखलात्रयेविधिः
संवेष्ट्य १४ मूलविद्ययाक्षुकऊँठायनमःइतिनाभिंसंस्पृश्य १५ नमःइतिमंत्रे ७३

ण्यै मेखलाभ्यो नमः इति मेखलासंस्कारः १६ अस्य मंत्रेण ओं वज्रवद्दृढतरं
संस्कारः १७ नमः इति मंत्रेण ओं स्वचन्द्रदिव्यर्वह्निज्वालाविलासायमार्गवन्द्दृष्टये
कुशैः परिकल्प्य १८ छिन्नाग्रैः कुशैः अस्य मंत्राभिमंत्रितैः ह्रूमिति मंत्रेण ओं भिन्नि
गणं सर्वमाच्छाद्य वा टंकुर्यात् एवमष्टादशभिः संस्कारैः ओं ओं संस्कुर्यात् अथवा
प्रथमोक्तैस्त्रिभिरेव वीक्षणादिभिः संस्कृताग्निस्थापनं कुर्यात् स्थंडिले चतुरः
संस्कारा एव कार्याः अत्र ह्यन्यमंत्रकवचमंत्रास्त्रन्यासोक्तरूपात्तया पदे ह्रूं पदमात्राः

पु.
लि.क
७४
74

ततः ॐ उमध्ये कुशाग्रेण मूलेन प्रदक्षिणमध्योत्तरेषु पश्चिमादि प्रागग्रा स्तिस्रो रेखा प्र
थमकृतं रुद्रायायनमः इति मंत्रेण विलिख्य पुनः पश्चिममध्य पूर्वेषु दक्षिणादुत्तराग्रा
स्तिस्रो रेखास्तथैव विलिख्य पं इति वालावीजेन कुशमलिलैः प्रोक्ष्य प्रागग्रे रेखासु द
क्षिणरेखायां ॐ विश्वेनमः मध्यरेखायां ॐ ईश्वरायनमः उत्तररेखायां ॐ इंद्राय
नमः तथा उदगग्रे रेखासु पश्चिमरेखायां ॐ ब्रह्मणे नमः मध्यरेखायां यमायनमः पू
र्वरेखायां ॐ सोमायनमः इति रेखादिदेवताः संपूज्य तत्र त्रिकोण गर्भवत्तुष्टीरघुत्त ७४

वज्ररस्त्वद्वयवेष्टितमष्टदलकमलकामेश्वरोपेतं विरच्य विभाव्य वा तत्र मंडूका
यनमः कालाग्निरुद्रायनमः मूलप्रकृत्यैनमः आधारशक्त्यैनमः कूर्मायनमः
अनंतायनमः वराहायनमः भूम्यैनमः सुधार्णवायनमः रत्नद्वीपायनमः म
हाकाल्पकोद्यानायनमः स्वर्णप्रकारायनमः कदंबवनायनमः मणिमंडपायनम :
कल्पवृक्षायनमः स्वर्णवेदिकायैनमः रत्नसिंहासनायनमः इतिसंपूज्य वज्ररत्न
सिंहासनेनानेनपरिकल्प्य तस्याग्नेयादिकोणचतुष्टये ॐ धर्मायनमः ज्ञानायनमः

ए. मि.क ७५

वैराग्यायनमः ऐश्वर्यायनमः तस्यस्वाग्रादिवत्तर्दिक्षु ॐअधर्मायनमः ॐअ

ज्ञानायनमः अवैराग्यायनमः अनैश्वर्यायनमः मध्ये ॐमायायैनमः विद्यायैन

मः अनंतायनमः पद्मायनमः आनंदकंदायनमः संविन्नालायनमः प्रकृतिमय

पत्रेभ्योनमः विकारमयकेसरेभ्योनमः पंचाशद्वर्णबीजासर्वतत्वरूपायैकर्णि

कायैनमः अंअर्कमंडलायनमः सोममंडलायनमः रंवह्निमंडलायनमः संसत्त्व

त्वायनमः रंरजसेनमः तंतमसेनमः आंआत्मनेनमः अंअंतरात्मनेनमः पंपरमा ७५

त्मनेनमः ह्रींतात्मनेनमः इतिसंपूज्य अष्टदलकेसरेषुप्रागादिमारभ्य ॐमोहि
न्यैनमः क्षोभिण्यैनमः वशिन्यैनमः स्तंभिन्यैनमः आकर्षिण्यैनमः द्राविण्यैनम :
आल्हादिन्यैनमः क्लिन्नायैनमः मध्ये क्लेदिन्यैनमः इतिपीठशक्तिःसंपूज्य क्लींसर्व
शक्तिकमलासनायनमः ततःमूर्तिंपरिकल्प्य क्लींकामेश्वरकामेश्वरीमूर्तिभ्यांनम :
इतिसंपूज्य क्लींबीजेनप्राणायामंविधाय ॐअस्यश्रीकामेश्वरीमंत्रस्य संमोहनऋषि :
गायत्रीछंदः श्रीकामेश्वरीदेवता कंबीजं ईंशक्तिः लंकीलकं ममसर्वाभीष्टसिद्धये

२० सि॰की ७८ 76 विनियोगः इतिकृतांजलिः स्मरन्नान्मसेत् संमोहनऋषयेनमः शिरसि गायत्रीछं
दसेनमः मुखे श्रीकामेश्वरीदेवतायैनमः हृदि कंबीजायेनमः गुह्ये ईंशक्तयेनमः
पादयोः लंकीलकायेनमः नाभौ ममसर्वाभीष्टसिद्धये विनियोगः सर्वांगेषु इतिऋ
ष्यादिन्यासः अथकरन्यासः क्लां अंगुष्ठाभ्यां नमः क्लीं तर्जनीभ्यां नमः स्वाहा क्लूं मध्य
माभ्यां वौषट् क्लैं अनामिकाभ्यां हुं क्लौं कनिष्ठिकाभ्यां वषट् क्लः करतलकरपृष्ठाभ्यां
फट् इतिकरन्यासः अथषडंगन्यासः क्लां हृदयायनमः क्लीं शिरसे स्वाहा क्लूं शिखा ७८

यै वौषट् ह्रैं कवचाय हुं ह्रौं नेत्राभ्यां वौषट् ह्रः अस्त्राय फट् ध्यानं यथा गं जपा
कुसुमसंकाशां पञ्चबाणधनुर्धरां स्मरेत् नानालंकारसुभगां मोहयन्तीं जगत्त्रयं इति
देवीं ध्यात्वा मनसा संपूजयित्वा कराभ्यां पुष्पाञ्जलिमादाय हृदयकमलात्तेजोरू-
पां भगवतीं करस्थपुष्पाञ्जलौ समभ्यागतवर्त्मना वाहन्नासापुटद्वारेण निःसार्य ॐ
इमध्यस्थयंत्रमध्ये कल्पितमूर्त्तौ प्राणवदावाह्य आवाहनादिपुष्पान्तैरुपचारैः देव
देव्याः षट्चक्रषट्कं तत्र अष्टदलकेसरेषु अग्नीशासुरवायव्यस्वाग्रादिचतुर्दिक्षु

२· व क्लांहृदयायनमः क्लींशिरसेनमः क्लूंशिखायैनमः क्लैंकवचायनमः क्लौंनेत्र
सिं·क त्रयायैनमः क्लः अस्त्रायनमः इतिसंपूज्य कर्णिकायांत्रिकोणंततः स्वाग्रादिचतुर्दि
७७ क्षुप्रादक्षिण्येन देव्यग्रेच द्रांद्राविण्यैनमः द्रींक्षोभिण्यैनमः क्लींवशीकरिण्यैनमः
ब्लूंआकर्षिण्यैनमः सःसंमोहिन्यैनमः इतिसंपूज्य अष्टदलेषुदेव्यग्रादि ॐअनंग
रूपिण्यैनमः ॐअनंगमदनायैनमः ॐअनंगकुसुमायैनमः अनंगमदनातुरायैन
मः अनंगशिशिरायैनमः अनंगमेखलायैनमः अनंगदीपिकायैनमः इतिप्रादक्षि ७७

ऐपेनसंस्पृश्य वनूरक्षेपूर्वादिक्रमेणलोकपालानाम्पूजयेत् लं इंद्रायनमः रं अग्न

येनमः टं यमायनमः क्षं नैर्ऋतयेनमः वं वरुणायनमः यं वायवेनमः सं सो

मायनमः हं ईशानायनमः आं ब्रह्मणेनमः ह्रीं नारायणायनमः वज्रायनम

शक्तयेनमः दंडायनमः खड्गायनमः पाशायनमः ध्वजायैनमः गदायैनमः

त्रिशूलायनमः पद्मायनमः चक्रायनमः इतिसंस्पृश्य पूर्वादिनोक्तानामुपचारा

न्परिकल्प्य स्वर्णरजतताम्रमृण्मयानामुत्तमेपात्रे प्रणिमवेसूर्यकोणादिमाएड्कवे

पु० लोहपाषाणादुद्धृतं श्रोत्रियद्विजगृहाद्वाहृतं वा मंत्रेणाग्निमादाय प्रथमकुण्डे वा
शि०क० वायव्यं क्षतिमंत्रेणाज्जानीयपत्रान्तरेणापि धायाग्निमानीय अस्त्रमंत्रेणानन्मथ्यादे
७८ कर्मोमारंतैर्ऋत्यकोणे क्रव्यादांशं परित्यज्य देवांशं समुच्चरन्तः स्वपात्रे मूलविद्यायास्मै
स्थाप्य मूलमंत्रेणावीक्ष्य अस्त्रमंत्रेणाप्रोक्ष्य सात्वेनोवकुंडे शौ॑ स्त्रिसंताडय कवचेनाभ्युक्ष्य प्र
णवेनाभिमंत्र्य धेनुमुद्रयामृतीकृत्य सामंत्रेणासंरक्ष्य कवचेनावगुंठ्य जानुभ्यामवनिं
गत्वा तस्मात्करभ्यामादाय ॐ इत्सोपरि प्रदक्षिणं त्रिःपरिभ्राम्य प्रणवमुच्चरन् ॐ ७८

कामेश्वरकामेश्वर्यौ। एवमनंदत्वा स्वनाभिमंडले जठराग्निं संचिंत्य सुषुम्णा

वर्त्मनावत्स्यं रंध्रस्याग्निं ष्टमात्मकं महाविंदुमध्यगतदेवदेव्याग्नौ जठराग्निं सं

योज्य तौ पुनर्वह्नज्ञासाधनानिःसार्य कुंडमध्यस्थपार्थिवाग्नौ संयोज्य कामे

श्वरीगर्भे अग्निं प्रज्वालितं वेदं जातवेदं हुताशनं सुवर्णवर्णममलं समिद्धं स

र्वतोमुखं इति वह्निमूर्तिं संचिंत्य मूलविद्यां तेजो सोऽहं वह्निचैतन्याय नमः इ

ति नंस्या मूर्तौ वह्निचैतन्यं संयोज्य ह्रीं वह्निमूर्तये नमः इति वह्निमूर्तिं संपूज्य ना।

हू॰
पि॰क
७५
79

दुपरिकुशान्शुष्ककाष्ठशकलानिवनिक्षिप्य चितिंगलहस्तेनवैनपवषस
र्वेत्रात्राणयस्वाहा इतिमंत्रेणस्रुवहूतहुतेनानमग्निंप्रज्वाल्य अथायहुतांजलिः
ॐअग्निंप्रज्वालितंवंदेजातवेदंहुताशनं सुवर्णवर्णममलंसमिद्धंसर्वतोमुखं
इतिज्वलंतमग्निमुपतिष्ठेत् ॐवैश्वानरजातवेदहूंहुताशनेहावलोहिता।
न्सर्वकर्माणिसाधयस्वाहा इतिमंत्रेणप्राणायाममत्र्यात् शिरसि भृगुऋषयेन
मः मुखेगायत्रीछंदसेनमः हृदि अग्नयेदेवतायेनमः इतिविन्यस्यहोमार्थेविनियो

ग॰ ७५

इतिकृतांजलिर्वदेत् ततः सहस्रार्चिषेअंगुष्ठाभ्यांनमः स्वस्तिपूर्णायतर्जनी
भ्यांस्वाहा उत्तिष्ठपुरुषायमध्यमाभ्यांवौषट् धूमव्यापिनेअनामिकाभ्यांहुं सप्त
जिह्वायकनिष्ठिकाभ्यांवौषट् धनुर्धरायकरतलकरपृष्ठाभ्यांफट् इतिकरन्यासः
एवमेवहृदयादिविन्यसेत् ततोलिंगे हिरण्यायनमः गुह्ये कनकायनमः शिर
सि रक्तायैनमः श्रुवे कृष्णायैनमः नासिकायां सुप्रभायैनमः नेत्रयोः अतिरक्तायै
नमः सर्वांगे बहुरूपायैनमः इतिसप्तजिह्वायांविन्यस्यमूर्ध्नि ॐ अग्नयेजठरजा।

ह. नवेदसेनमः अग्नयेसप्तजिह्वायनमः वामपार्श्वे अग्नयेहव्यवाहनायनमः वाम
भि.क. कक्षा अग्नयेअश्वोदरजायनमः लिंगे अग्नयेवैश्वानरायनमः दक्षकक्षा अग्नयेजा
८० तवेदसेनमः दक्षपार्श्वे अग्नयेविश्वमुखायनमः दक्षांसे अग्नयेदेवमुखायनमः
इतिवह्निरष्टमूर्तीविन्यस्य सप्तजिह्वामुद्रांबद्धा तत्रवैश्वानरंरंगर्भेत्रिनेत्रंमरुणांग्रं
मुल्लावरंरक्तरत्नंभूषणंपद्मसंस्थितं वरंशक्तिस्वस्तिकंवाभीतिंहस्तैस्तविभ्रतं
अनेकहेममालाभिरंकितंसंस्मरेत्प्रिये इतिध्याभेदेनध्यात्वा वैश्वानरजातवेदइहा ८०

वलोहितात्तसर्वकर्माणिसाधयस्वाहा इतिवह्निमंत्रेणप्रागुक्तसामान्यार्घ्यविधि
नार्घ्यपात्रंसंस्थाप्य प्रागुक्तविधिनैवपाद्याचमनीयमधुपर्कप्रोक्षणीपात्राणिचसं
स्थाप्य स्रुक्स्रुवौ आज्यस्थालीचरुस्थालीप्रणीताप्रोक्षणीपात्रं बाहुमात्रदीर्घमल
ष्टवमव्रणमार्द्रमंगुष्ठमात्रस्थूलंपरिधित्रयं पलाशवैकंकतकाश्मर्यवैल्वाद्यन्य
तमंपरिधिसमानीयं प्रादेशमात्रदैर्घ्यंकनिष्ठांगुलमानस्थौल्यमीदृशमिन्धनंचकुशा
न्पवित्रत्रयंघृतंतिलंश्चजाहोमद्रव्याणिदंतनादिबलिद्रव्याणिचयागोपकरणानि।
ष्प

स्र. संपाद्य ऊंदस्योत्तरभागे कुशास्तरे स्रुगादिषट्पात्राण्यधोमुखानि संस्थाप्यान्यानि।
मि.क द्रव्याणि यथायथं विधाय प्रोक्षणीपात्रजलेन पात्रादीनि प्रोक्ष्य स्रुक्स्रुवादीनि
८१ पात्राणि उत्तानीकृत्य प्रणीतापात्रे प्रक्षाल्य स्रुवपुरतः कुशास्तरे निधाय शुद्धो
दकेनापूर्य गंधाक्षतान् विनिक्षिप्य तत्र पवित्रमुत्तराग्रं निधाय उत्तानहस्त
द्वयांगुष्ठानामिकाभ्यां पवित्राग्रमूले विधृत्याधोमुखो हस्तौ कृत्वा अग्नि
मंत्रेण तज्जलबिंदून् पवित्रमध्येन भूमौ त्रिः निक्षिप्य तत्र चक्षुर्विंदून् दत्वा ८१

ॐ इध्मोऽन्तरे कुशानन्तरेणोपात्रं संस्थाप्य तदुपरि कुशान्निधाय इति प्रणीताप्रण
यनं विधाय प्रोक्षणीपात्रं प्रक्षाल्य स्वपुरतः कुशानन्तरेण शुद्धोदकेनापूर्य तत्र प्र
णीताजलं किंचिन्निधाय तेनोदकेन होमोपकरणानि प्रोक्ष्य तत्पात्रं त्रिभागजल
पूर्णं ॐ इध्मोऽन्तरे प्रणीतापात्रस्य पूर्वभागे कुशास्तरे संपातावधारणाय स्थापयेत्। त
तः प्राकल्पितप्रोक्षणीजलेन वह्निमेखलोपरि सिंच्य मध्यस्थमेखलोपरि पूगगर्भै
स्वस्तिभिर्दर्भैरीशानान्तं प्रादक्षिण्येन प्रत्येकं दक्षिणपरिस्तरणमस्य मूले सर्वपरिस्त २॥

पु.
भि.क
८२
82

मस्यमूलमाछादयेत् नैरृते दक्षिणपरिस्तरणस्यमूलेपश्चिमपरिस्तरणस्यमू
लेनाछादयेत् वायव्ये उत्तरपरिस्तरणस्यमूलेनपश्चिमपरिस्तरणाग्रमाछादये
त् ईशाने उत्तरपरिस्तरणाग्रेणपूर्वपरिस्तराग्रमाछादयन्परिस्तीर्य पश्चिमदक्षि
णोत्तरदिक्षुज्येष्ठमध्यकनिष्ठक्रमेणपूर्वाग्रमुत्तराग्रपरियौत्रित्रिषद्मनस्थैवपश्चि
मपरिधौ ओंब्रह्मणेनमः दक्षे विष्णवेनमः उत्तरे रुद्रायनमः इतिसंपूजयेत् अत्र
परिस्तरणपरिधिपश्चादेशो पश्चिममेखलायांयोनिनालोर्धमेखलयामिथ्येका ८२

योनालमेखलयोर्मध्ये परिधिस्थापनसर्वं प्रकुर्यात् तथापि तन्मध्यमामेख
लोपरीति सारसंग्रहवचनात् तत्रैव प्रस्थविद्यमानत्वात् तत्र शिष्यो ब्रह्मचारिणं
अथवा यथादीक्षितं ब्राह्मणमाहूय कुंडस्य दक्षिणभागे कुशासने समुपविश्य अ
द्येत्यादि अमुकगोत्रोमुकशर्माहममुकगोत्रिणममुकवेदान्तर्गतामुकशाखा
ध्यायिनममुकशर्माणं मम श्रीदीक्षान्तर्गतहोमकर्मणि कृताकृतावेक्षणाय ब्रह्म
त्वेन त्वां वृणे इति वस्त्रालंकाराभिर्वृणीत ततस्तं गंधादिभिः पूजयेत् ब्राह्मणाला

सू०
भि०क
८३
83

भो षट्पंचाशत्कशाविरचितं करशाङ्कुकं वासंस्थं ऊँ ङमध्येकामे शरीरगर्भस्थं वह्निं
ध्यायेद्यथा तत्रैवेश्वरं गर्भे त्रिनेत्रमरुणप्रभं शुक्लांबरं रत्नभूषणं पद्मसंस्थि
तं वरशक्तिं स्वस्तिकं वाभीतिं हस्तैर्बिभ्रतं अनेकहेममालाभिरंकितं नमामि वे
ष्टितं इति त्रिकोणगर्भितषट्कोणकर्णिकावत्तद्वीरचक्रवत्तरसदयवेष्टिता
ष्टदलकमलात्मकवह्निपीठमध्यस्थं ध्यात्वा ऊँ मंडूकाय नमः ऊँ कालाग्निरु
द्राय नमः ऊँ मूलप्रकृत्यै नमः ऊँ आधारशक्त्यै नमः अनंताय नमः वराहाय नमः ८३

द्या

भूम्यैनमः सुधार्णवायनमः रत्नद्वीपायनमः महाकल्पकोद्यानायन
मः स्वर्णप्रकारायनमः कदंबवनायनमः मणिमंडपायनमः कल्पवृक्षा
यनमः स्वर्णवेदिकायनमः रत्नसिंहासनायनमः धर्मायनमः ज्ञानायनमः
इतियोगपीठंसंपूज्य अष्टदलकेसरेषुमध्येचस्वाग्रादिप्रादक्षिण्येन ॐपी।
तायैनमः श्वेतायैनमः अरुणायैनमः कृष्णायैनमः धूम्रायैनमः तीव्रायै
नमः स्फुलिंगिन्यैनमः रुचिरायैनमः ज्वालिन्यैनमः इतिसमस्तंपीठंसंपूज्य

ए॰
भि॰क
८४
84

तन्मध्यस्थंयथोक्तवह्निंध्यायेत् आवाहनादिपरमीकरणांतेनतन्मुद्रयाविधा
य सप्तजिह्वामुद्रांप्रदर्श्य वैश्वानरजातवेद इहावहलोहिताक्षसर्वकर्माणि
साधयस्वाहा इतिमंत्रेणआसनादिधूपांतैरुपचारैर्वह्निंपूजयेत् अत्रवह्निपू
जयामश्रीआदिकंवह्निःस्वर्णदंगवर्ण्याकंउग्रहहिःपात्रंतरंदद्यात् ततोवह्निमुखे
षट्कोणंविभाव्य वहिस्थषट्कोणेवैशानकोणे हिरण्यायैनमः कनकायै
नमः रक्तायैनमः कृष्णायैनमः सुप्रभायैनमः अतिरक्तायैनमः बहुरूपायै ८४

नमः इतिजिह्वासंपूज्य अष्टदलकेसरेषु अग्नये सहस्रार्चिषेहृदयायनमः
ईशाने स्वस्तिकपूर्णायशिरसेस्वाहा नैरृते उत्तिष्ठपुरुषायशिखायनमः
वायव्ये धूमव्यापिनेकवचायनमः अग्ने सप्तजिह्वायनेत्रायनमः स्वाग्रादिव।
व्वर्दिक्षु धनुर्धरायास्त्रायनमः इतिषडंगानिसंपूज्य अष्टदलेषुस्वाग्रादिप्रादक्षि
ण्येन ॐअग्नयेजातवेदसेनमः अग्नयेसप्तजिह्वायनमः अग्नयेहव्यवाहनाय
नमः अग्नयेअश्वोदरजायनमः अग्नयेवैश्वानरायनमः अग्नयेकुमारतेजसेनम ः

ए०
भि०क
८५
85

अग्नयेविश्वमुखायनमः अग्नयेवेदमुखायनमः इतिमूर्तीःसंपूज्य अष्टदला

ग्रेषु अंब्रह्माण्यैनमः ईंमाहेश्वर्यैनमः ऊंकौमार्यैनमः ऋंवैष्णवैनमः ऌंवारा

ह्यैनमः ऐंइन्द्राण्यैनमः औंचामुण्डायैनमः अः महालक्ष्म्यैनमः इत्यग्निदिग्वादक्षि

णैनसंपूज्य वज्रहस्तेलोकपालांस्तदस्त्राणिचअग्निवत्संपूज्य पुनरुक्तवह्निंसंपू

ज्य धूपाद्युपचारांस्तावल्लौतान्परिकल्पवह्निंप्रणम्य स्रुक्स्रुवादिसंस्कारान्कु

र्यात् पुनर्वह्निमंत्रेणवह्निंसंपूज्य कराभ्यांस्रुक्स्रुवौ ऊर्ध्वमुखौगृहीत्वा नाव ८५

योमुखौप्रताप्य ऊशामूलेस्तयोर्मूलं ऊशामध्ये तयोर्मध्यं ऊशाग्रेस्तयोरग्रं त्रि ः

त्रिः परिस्तृज्य वामहस्तेननिधाय दक्षिणहस्तेननंताप्रोक्ष्य पुनः प्रताप्यदर्भानद्भिः

संस्पर्शाग्रेप्रक्षिप्य तयोरग्रोकमकरंकृत्वा ऊर्ध्वमुखौतौमूलविद्यांतेवालावि

घ्ययाभिमंत्र्यतयोर्मूले ऐं आत्मतत्वायनमः तयोर्मध्ये ह्रीं विद्यातत्वायनमः

तयोरग्रे सौः शिवतत्वायनमः इतिपृथकपृथग्विन्यस्य पुनस्तयोर्मूले ह्रां इच्छा

शक्तैनमः तयोर्मध्ये ह्रीं ज्ञानशक्तैनमः तयोरग्रे ह्रौं क्रियाशक्तैनमः इतिश

स· त्रितयं विन्यस्य स्रुवि ह्रीं नमः स्रुचे ह्रौं नमः इति विन्यस्य कुलमंत्रेण तयोः कंठदे
भि·क· शे त्रितन्तुरूपेण सूत्रेण हृदयकरयकृत्रिः संवेष्ट्य गंधादिभिः संपूज्य स्वदक्षिणाभा
८९ गेकुशासनेनैनौ स्थापयित्वा आज्यसंस्कारं कुर्याद्यथा तत्राज्यस्थालीमस्त्रमंत्रेण।
प्रक्षाल्य पुरतः कुशासने निधाय तस्यामुत्तराग्रपवित्रं निधायास्त्रमंत्रं स्मरेदिव्य
दृष्ट्या निरीक्ष्यास्त्रमंत्रेण संप्रोक्ष्य अस्त्रमंत्रेण कुशैः संताड्य कवचमंत्रेण जलैर
भ्युक्ष्य इति चतुर्भिः संस्कारैः संस्कृतं स्वगंपिंस्वपोपितं गव्यं घृतमाहर्यं मूल। ८९

विधयात्रिरभिमंत्र्य तत्रैवेष्टदेवतां संचिंत्य धेनुमुद्रयां प्रदर्श्य ॐ अं दंगारमुहू
न्य ॐ डस्य वायव्यकोणे कंचिन्मात्रं भूमौ वा निक्षिप्य तत उपरिष्टान्मंत्रेणाज्यस्था
लीं निधाय दर्भयुगलं स्वाग्नौ संदीप्य दग्धांशमाज्यस्थलेदं निक्षिप्य अवशिष्टम
ग्नौ प्रक्षिप्य पुनर्दर्भयुगलं संदीप्य कवचेनाज्योपरि त्रिर्भ्रामयित्वाग्नौ प्रक्षिप्य
आज्यस्थालीमंगारभ्रमणं संसुतार्यंगारानग्नौ निक्षिप्य अप्रस्पृष्य पुरतो दर्भे
ष्वाज्यस्थालीं निधाय प्रागवदस्त्रमंत्रेण पवित्रमध्येन च्युतेत्रिकल्पवनं विधाय स

९. भि·क ८७

87

दयमंत्रेणस्वामिसुत्वंपवित्रंमध्येनत्रिःसंप्लवनं नापनपवित्रीकरणाभिद्योत

नोत्प्लवनसंप्लवनाख्यषट्संस्कारान्कृत्वा आज्यस्थाल्यांपादर्भपवित्रेप्रागग्रेकृत्वा

द्वौभागौकल्पयित्वा दक्षिणभागंशुक्लपक्षंवामभागंकृष्णपक्षंसंचिंत्य वामभागे

इडांदक्षिणेपिंगलां मध्येसुषुम्णांचविभाव्य स्वमंत्रेणदक्षिणभागात्स्रुवेणाज्य।

मादाय अग्नयेस्वाहा इतिवह्नेर्दक्षिणनेत्रेहुत्वा अग्नयइदंनममेतित्यक्त्वा पुनर्वाम

भागान्नैऋत्यवाज्यमादाय सोमायस्वाहा इतिवह्नेःसव्यनेत्रेजुहुयात् अत्रसर्वत्रस्रुवल

८

अहुतशेषमाज्यं संपातधारणाय प्राक्स्थापितपात्रे निक्षिपेत् सर्वत्र प्रागुक्तयुक्त्या
ततस्तेनैवोद्देशत्यागं कुर्यात् इति वह्नेर्वक्त्रोद्घाटनं विधाय शिष्यमाज्यदर्शि
नं कारयेद्यथा आज्यं तेजः समुद्दिष्टमाज्यं पापहरं परं आज्यं सुराणामाहारः आज्ये
लोकाः प्रतिष्ठितः दिव्यान्तरिक्षभौमाद्यैर्यत्ते किल्बिषमागतं तत्सर्वमाज्यस्पर्शेन।
विनाशमुपगच्छतु आत्मनो वाङ्मनःकायोपार्जितपापनिवारणार्थं श्रीपरदेवता
प्रीत्यर्थं इदमाज्यं समर्पयामि नमः इत्याज्यवीक्षणं कृत्वा स्पर्शं दद्याद्यथा मूलं पठन्स्रुव

ह.
चि.क
८८

हुतश्चतुर्गृहीतं कृत्वा स्वदेवताध्यानं पठन् मूलेन समर्पणाहुतिं दद्यात् ततो यथोक्तदेवता आवाह्य
पाद्यादिभिः सर्वोपचारैः संपूज्य स्रुवेण होमं कुर्यात् यथा ॐ भूः स्वाहा अग्नये इदं न मम
ॐ भुवः स्वाहा वायवे इदं न मम ॐ स्वः स्वाहा सूर्याय इदं न मम ॐ भूर्भुवः स्वः स्वाहा प्रजाप
तये इदं न मम इत्याहुतिचतुष्टयं कृत्वा वैश्वानर जातवेद इहावह लोहिताक्ष सर्वकर्माणि
साधय स्वाहा इत्यग्निमन्त्रेणाहुतित्रयं हुत्वा ऐं अग्ने गर्भाधानं संपादयामि स्वाहा ऐं अग्ने
अग्नेः पुंसवनं संपादयामि स्वाहा ऐं अग्नेः सीमन्तोन्नयनं संपादयामि स्वाहा ऐं अग्नेः ...

८८

वक्त्रकल्पनांसंपादयामिस्वाहा ऐंअग्नेःनेत्रत्रयकल्पनांसंपादयामिस्वाहा ऐंअ
ग्नेःसीमांसंपादयामिस्वाहा ऐंअग्नेःशिवतत्त्वमुखंसंपादयामिस्वाहा ऐंअग्नेःवि
द्यातत्त्वंहृदयायसंपादयामिस्वाहा ऐंअग्नेःआत्मतत्त्वपादौसंपादयामिस्वाहा ऐं
अग्नेःसीमाकल्पनांसंपादयामिस्वाहा ऐंअग्नेःपादौसंपादयामिस्वाहा ऐंअग्नेःहृद
यंसंपादयामिस्वाहा ऐंअग्नेःजंघेसंपादयामिस्वाहा ऐंअग्नेःजानुसंपादयामिस्वा
हा ऐंअग्नेःगुह्यंसंपादयामिस्वाहा ऐंअग्नेःकटिंसंपादयामिस्वाहा ऐंअग्नेःमेढ्रंसं

र.
मि॰क
८९

89

पादयामिस्वाहा ऐंग्रग्रेःनाभिंसंपादयामिस्वाहा ऐंग्रग्रेउदरंसंपादयामिस्वाहा
ऐंग्रग्रेःहस्तौसंपादयामिस्वाहा ऐंग्रग्रेःबाहूसंपादयामिस्वाहा ऐंग्रग्रेःस्कंधौसंपा
दयामिस्वाहा ऐंग्रग्रेःग्रीवांसंपादयामिस्वाहा ऐंग्रग्रेःमुखंसंपादयामिस्वाहा ऐं
ग्रग्रेःग्रंगप्रत्यंगसंधीःसंपादयामिस्वाहा ऐंग्रग्रेःसमस्तशरीरंसंपादयामिस्वाहा
इतिषष्ठकर्मोज्याहुतमष्टकंहुत्वा कामेश्वरीगर्भजातं प्रात्कस्वरूपंवह्निंध्यायेत् ऐं
ग्रग्रेःजातकर्मसंपादयामिस्वाहा इत्याष्टावाज्याहुतीर्हुत्वा कामेश्वरीकामेश्वरौ ८९

संस्रवविसर्जनेन् ऐं अग्नेः निष्क्रमनं संपादयामि स्वाहा ऐं अग्नेः अन्नप्राशनं संपादया
मि ऐं अग्नेः चौलं संपादयामि ऐं अग्ने उपनयनं संपादयामि ऐं अग्नेः महानाम्न्यं संपाद
यामि स्वाहा ऐं अग्नेः महाव्रतं संपादयामि ऐं अग्नेः उपनिषदं संपादयामि ऐं अग्नेः स
मावर्तनं संपादयामि इतिप्रतिकर्मोव्यावष्टावस्राहुतीर्हुत्वा गर्भाधानादिविवाहां।
तानसंष्टदशसंस्कारान् शुभकर्मसु कुर्यात् ततो मूलाग्रच्युतसूतं समिसंवर्कं त्वं ली
वह्निं निक्षिप्य हिरण्यायै स्वाहा कनकायै स्वाहा रक्तायै स्वाहा कृष्णायै स्वाहा सुप्रभा

सु॰ यैस्वाहा अतिरक्तायैस्वाहा वह्निरूपायैस्वाहा महस्त्रार्विषेहृदयायस्वाहा स्वस्तिपू
भि॰क र्णायशिरसेस्वाहा अग्नयेजातवेदसेस्वाहा अग्नयेहव्यवाहनायस्वाहा अग्नयेघोदर
९॰ नायस्वाहा अग्नयेवैश्वानरायस्वाहा अग्नयेकुमारतेजसेस्वाहा अग्नयेविश्वभ्रवायस्वा
१० हा अग्नयेदेवमुखायस्वाहा ॐब्राह्म्यैस्वाहा ईंमाहेश्वर्यैस्वाहा ॐकौमार्यैस्वाहा ॠं
वैष्णव्यैस्वाहा ॡंवाराह्यैस्वाहा ऐंऐन्द्राण्यैस्वाहा ओंचामुण्डायैस्वाहा अः महालक्ष्म्यैस्वा
हा लंइन्द्रायस्वाहा रंअग्नयेस्वाहा टंयमायस्वाहा क्षंनैर्ऋतयेस्वाहा वंवरुणायस्वाहा ९॰

यैवायवेस्वाहा सं सोमायस्वाहा हं ईशानायस्वाहा ग्रं ब्रह्मणेस्वाहा ह्रीं अनंता
यस्वाहा वज्रायस्वाहा शक्तयेस्वाहा दंडायस्वाहा खड्गायस्वाहा पाशायस्वाहा
ध्वजायेस्वाहा त्रिशूलायस्वाहा पद्मायस्वाहा चक्रायस्वाहा इति वह्नेर्निर्हृतानां
निदेवतानामेकैकाज्याहुतिं दत्वा स्रुवेणवारंस्रुवित्रयंतमाहर्येऽयोमुवेस्रुवेस्रु
चिनिधायेत्स्या ॐ वैश्वानरजातवेद इहावह लोहिताक्ष सर्वकर्माणिसाधयस्वा
हावौषट् इति वह्नौ हुत्वा पवित्रं पुनः स्रुवेण ॐ श्रीं ह्रीं क्लीं सौं गं गणपतये वर

ह्र॰ भि॰क ९१

वरदसर्व्वजनंमेवशमानयस्वाहा इतिगणपतिदशाक्षराङ्गतीस्वाहा १० ततस्ता
म्रादिनिर्म्मितोचरुस्थालीमस्त्रेणप्रक्षाल्य तत्रशुद्धान्शालितंडुलान्मूलविद्यया
ष्ट्याभिमंत्रितानांवदशप्रसृतैरमितामस्त्रमंत्रेजपंनिक्षिप्य तत्रयथामानेगोक्षी
रंनिक्षिप्य कवचमंत्रेणपात्रंतेनतमात्रमुखंविधाय गुरुःप्राङ्मुखोमूलविद्यांज
पन्नियमसनानीयेनैध्यमानेनवह्निनयोगस्थलाग्रेणहूताकारस्थितेनमत्रेणनश्रा
दक्षिणेनोर्ध्वमवघट्टयन् स्वरवसिद्धमदग्धंनातिकठिनंनातिशिथिलंचरुंस्व ९१

पयित्वा स्वकमाङ्गेनाभिहर्ये मूलविद्यया भगवन्तमावाहनं संपूज्य तत्र भगवद्
पविश्य मूलविद्यया प्राणायामत्रयं मूलविद्यया दिक्करषडङ्गन्यासं विधाय
करशुद्धिवगासनषडङ्गरुद्रवनीवशिन्याद्यष्टकवक्त्रपीठवक्त्रन्यासानाम षट्
कविधायनमानसपूजां ते भगवदर्घ्यादिपात्रस्थापनं कृत्वा पूजां विधाय वह्नि
मुखे श्रीचक्रे ध्यात्वा भगवद्योगपीठं संपूज्य मूर्तिं कल्पयि तत्र भगवद्देवीमावा
ह्य सर्वैरुपचारैः संपूज्य भगवन्नित्यानित्यादि समस्तदेवताचक्रं संपूज्य संतर्प्य॰

त्वा

सु० मि० क ९२ 92

वह्निरूपां भगवतीं ध्यायन् मूलविद्यया घृतैः पंचविंशत्याहुतीर्हुत्वा वह्नेः कोक
रणं विधाय वह्निदेवतयोः स्वात्मना सहैक्यं विभाव्य नाडीसंधानार्थमेकाद
शाज्याहुतीर्हुत्वा मूलविद्यया हुत्वा श्रीगणादिसमस्तमूर्तिदेवतानां तत्तन्नाम्ना
ती श्रीपादुकायै स्वाहा इत्यादि तत्तन्नाममंत्रैः प्रत्येकमेकैकामाज्याहुतीर्हुत्वा
श्रीगणादिषु ॐ रेष्टुस्तविभिः प्रागवदुक्तविधिना संस्कृतेनाज्याचार्यः स्वकुंडादग्नि
गृहमाविहरेत तदस्त्विगाः स्वे स्वे कुंडे वह्निं प्रज्वाल्य स्वस्वकुंडाग्रे स्वस्वासनानि ९२

ष्टः

प्रागुक्तविधिना संस्थोपविश्य पूर्वाभिवंदनपूर्वकं भूतशुद्ध्यादि यथाशक्ति
न्यासजातं विधाय प्रोक्तविधिनार्घ्यादिस्थापनपूर्वकं वह्निमध्ये पीठचक्रे ध्या
ना पीठपूजापुरःसरं देवीमावाह्य सांगावरणां सर्वोपचारैः संपूज्य संस्तुत्य स्तुते
नविंशत्याहुतीर्मूलविद्यया स्वस्वकुंडे जुहुयुः ततो गुरुर्वेद्यां मंडले स्वाभिमते
नेकुशास्तरे वस्त्रं त्रिधा विभज्य एकं भागं देव्यै निवेद्य द्वितीयं भागं विभज्य ऋत्वि
ग्भिः सह स्वाजेन तेन प्रति कुंडे मूलविद्यया पंचविंशत्याहुतीर्हुत्वा तृतीयं

वै

प्र.
भि.क
९१
93

भागंशिखोणामहागुरुस्वयंभुक्त्वावस्य समाचांतेशिष्यंमूलविद्यायाःषडंगन्यासे
नसकलीकृत्य स्वमंत्राभिमंत्रितंक्षीरवृक्षसंभवंदंतकाष्ठंशिष्यायदद्यात् त
तःशिष्यसमाहितस्तेनदंतान्विशोध्य दंतकाष्ठंहस्तद्वयबद्धांजलिमध्येगृहीत्वा
ऊर्ध्वमुखंशनैःशनैःक्षिपेत् तत्रयलंऊर्ध्वाग्रेराज्यं पूर्वाग्रेलक्ष्मीः आग्नेयेशस्त्रघात ः
दक्षिणेमृत्युः नैऋतेकलहः पश्चिमेऽर्थलाभः वायव्येउच्चाटनं उत्तरेसिद्धिः ईशानेमु
क्तिः इतिलक्षणानिज्ञात्वाशुभेसतिमूलेनाष्टोत्तरशतहोमः ततःसमाचांतेशिष्यंमूल ९१

घि

विघयाहद्दशिवमन्त्रमंत्राभिरक्षितं तं वेद्यां घानीत्वा गुरुस्तेन सार्थं तत्स्थो कुशा
स्तरे तां रात्रिं शयीत इति दीक्षादिनात्पूर्वदिने दिवासनं कुर्यात् इत्यधिवासः ततो
ऽस्मिं दिने गुरुः सशिष्यो रात्रिशेषे समुत्थाय स्नानादिनित्यकर्म कृत्वा यागमंड
पं गत्वा द्वारपूजादिनित्यक्रमोक्तविधिना ऽन्तर्यागपरदेवतां सांगावरणां संपूज्य
ज्य जपांतं अर्घपात्रं कुंडसमीपे गत्वा स्वस्वासने समुपविश्य प्रागुक्तविधिना सांगा
सावरणां वह्निं संपूज्य प्रागवद्व्याहृतिभिर्जिह्वादीनां मंत्रैश्च हुत्वेष्टदेवतां वह्निं प

ह. भि.क. १४

९५

रिसिंच्य भो भो वह्ने महाशक्ते सर्वकर्मप्रसादक(ध) कर्मान्तरेपि संप्राप्ते सन्निधिं कु

रुसादरं इति वह्निं संप्राप्य प्रणम्य तेस्वात्मनि संयोज्य परिस्तरणं परिधीन्ग्रो

क्षणं च विभूतिधारणं कृत्वा वौषडिति मंत्रेण शिष्यनेत्रे नववस्त्रेणाच्छाद्य शि

ष्यकरौ गृहीत्वा ॐ डमकाशान्मंडले नीत्वा तस्यांजलिं पुष्पैरापूर्य मूलविद्यो

च्चरन् ॐ अस्य देवतायै पुष्पांजलिं दापयित्वा नेत्रपटं विसृज्य दर्भोल्लेखस्वरूप

वेशयेत् ॐ अज्ञानतिमिरान्धस्य ज्ञानांजनशलाकया चक्षुरुन्मीलितं येन तस्मै श्रीगुरवे नमः १४

मंत्रेणापाठयित्वा ॐ भैदेवीं सांगां सावरणां सर्वोपचारैः संपूज्य भूतशुद्धिविधिना
शिष्यदेहं संशोध्य न्यासादि ते शिष्यदेहे मातृकाषोढादिविलन्यासजातैस्तत्त्वार्च्य शु
नः पंचोपचारैः ॐ भस्यां देवतां संपूज्य षडंगन्यासयोगेन देवीं सकलीकृत्य कवि
कुंभस्योनसर्वतोभद्रमंडलसमन्विते स्वलेखनैः शिष्यं प्राग्मुखं समुपवेश्य पंचवा
द्योषपुरःसरं ब्राह्मणाशीर्भिः सह वर्तमानं तं शोककुंभोदकैः गुरुः ॐ भैस्तस्नाप्
य तत्र्यवस्त्रमस्य कुंभं शिष्यमूर्ध्नि निधाय विलोममातृकां मूलविद्यां वजपत्

ह. रश्मिवः शिष्यमभिषिंच्य श्वेस्थापितवर्धनीतोयैर्दीप्तार्थैः शिष्यमभिषिंच्य तदव
मि.क शिष्टजलेनाचांतं तं षडंगन्यासयोगेन षडंगं मंत्रैः सकलीकुर्यात् ततः शिष्यउत्था
६५ य स्नात्वा तेन शुभे हृते वाससी परिधाय यावस्य मौनीकृतांजलिः गुरुसंनिधौ तिष्ठेत्
95 ततः गुरुस्तु श्रीचक्रे प्राग्गृहीते सम्यगुपवेश्य तस्मिंसंक्रांतेस्वेष्टदेवतां गंधादिभिः
पंचोपचारैः संपूज्य शिष्यो देवतयोरैक्यं संचिंतयन् गुरुः श्रीपादुकामृतेन शिष्यस्य
तत्प्रोक्षणं कारयित्वा तस्य पापं छेदं विदध्यात् तत्र प्रथमशिष्यदेहे मूलाधारस्थापि ९२

३६ प

ष्ठानमणिपूरकानाहतानामुक्तनाविहर्थेन्दुनिरोधिन्यर्णादिषोडशस्थानेषुषोड।
शानादनादांतशक्तिव्यापिकासमनोन्मनीध्रुवमंडलाख्येषु षोडशान्तर्गुपदेशेन
स्याः षोडशवीजानि संचिंत्य पंचदशान्तर्गुपदेशेन तस्याः पंचदशाक्षराणि मूला
धारादिपंचदेशस्थानेषु संचिंत्य तदूर्ध्वं समस्तविद्यामयीं सविंदुचतुर्थस्वरात्मि
कां महाकामकलां संचिंत्य विद्यान्तरषोडशकं संलीनां सत्वारित्रगुणत्रयगुणानीतस्व
रूपजाग्रत्स्वप्नसुषुप्तितुर्यपिव्याप्त्यवस्थाचतुष्टयजनितषोडशकलोत्पत्तिजाग्रद्धो

ए. भि.क ९८

96

यमनोव्याहृत्यभिलाषभ्रमचिंतास्मृतिमरणविस्मृतिमूर्छानिद्रावैराग्यसमुत्था
समादिष्विवेकाख्याः संचिंत्य दिव्यदृष्ट्याविलोकयन् यत्पुत्रादिमूलेनानायातकम
यपुत्रयुतेः भिलाषसन्नभरिते पुण्यपापफलान्विते संसारहृदे पुनर्हस्याख्यस्य
लक्ष्यख्याहृदयेनिषण्णंमोहमत्सरकलिकामक्रोधाहंकारमदमयपिंछबहुलाभ्यांसं
कल्पविकल्परूपपक्षाभ्यामति वेवलंतंसावेपुंदंक्रमाकृतपदद्वयेशिष्यस्यमनः
पक्षिणंज्ञानोपदेशलक्षणपाशेनैवबद्ध्वा श्रीगुरुकटाक्षरूपशास्त्रछिन्नपदद्वयंत ९८

यानिस्थलीभूतमनः पवित्रणः प्राप्तो मैनीयभावस्य निःशेषत्रुटितभवपाशस्य शि

ष्यस्य ब्रह्मरंध्रे गुरुः सपुष्पफलेन स्वदक्षिणकरेण स्पर्शनं वाच्य स्वपयद्वयस्तत्कि

ष्यस्य योऽसुब्रह्मैवायमितिभावयन् तत्रस्य सहस्रदलसरसीरुहोदरमध्यगतं श्रुत

त्वेश्राकशानः स्मरणोक्तरूपं बोधयित्वा नैवव्याजपाशेकर्तृप्रकरणोक्तप्रकारेण षट्व

क्रमस्वरूपादिकं बोपदिश्य श्रीपाशच्छेदनेन तत्वशोधनं कारयित्वा नूतनेन वस्त्रेण शि

ष्यमस्तकमाच्छाद्य तस्य दक्षिणकर्णे प्रथमतो श्रीगुरुपादुकां गणेशादिमंत्रांश्च उप

दिशं

इ०
मि॰क
९८

दिश्य तस्यनामाक्षरादिवर्णमानेदनाथशङ्कंतं मंदरंशिष्यस्यनामकुर्यात् तदत्र
कलियुगदिनानिदीक्षादिनावसानानिगणयित्वा नवभिर्हृतेयावंति दिनान्यव।
शिष्टानिभवंति परिसाथप्राकशतःसंख्याप्रकरणेनोक्तनवनाथेषु दीक्षादिनस्य
पर्यायनाथोभवति तस्यनामैवस्वशिष्यस्यनामकुर्यात् ततःशिष्यःप्राणायामऋ
ष्यादिकरषडंगन्याससर्वैकंगुरूपदिष्टंमूलविद्यामष्टोत्तरशतसंख्यावाजपित्वात
पंसमर्प्य गुरुमंत्रेदेवतानामैकंविभावयेत् ततोदेवतात्मकंगुरुंध्यायन् दंडवत्प्रणाम

९८

तस्य पादद्वयं कृतार्थोऽस्मीति वदन् स्वशिरसि निधाय प्रणमेत् ततो गुरुः उत्तिष्ठ वत्स
मुक्तोऽसि सम्यगाचारवान्भव कृतार्थोऽसि इति वदन् शिष्यमुत्थाप्य परिरभ्य मूर्धन्या-
घ्राय सम्यग्वाचादिकं यथाधिकारं बोधयेत् ततः शिष्यः प्रहृष्टमानसः स्वात्मनिवे-
दनं कृत्वा कुशतिलजलान्यादाय ॐ अद्य कृतैतन्नदमुककर्मेत्र ग्रहणप्रतिष्ठार्थं दक्षि-
णामिदं सुवर्णममुकगोत्रायामुकदेवशर्मणे गुरवे तुभ्यमहं संप्रददे इति गुरवे
सर्वस्वं दद्याद्वा सर्ववित्तदशांशं वा वित्तशाठ्यरहितो गोभूहिरण्यवस्त्राभरणा-

इ.
शि.क
९८

9.8

ग्रामखदासदासीगृहारामादियुतां दक्षिणां दत्त्वा प्रणम्य परितोष्य कुमारिकाः सुवा
सिनीः सामयिकां स्वभक्तभोज्यं वस्त्रालंकारभूरिदक्षिणाद्यैस्तोषयेत् इति क्रियाम
यी दीक्षा अथ वर्णदीक्षा तत्र पुं प्रकृत्यात्मकान् ककारादिक्षकारान्तान् मातृकावर्णा
न् पुं प्रकृत्यात्मके शिष्यदेहे प्रागुक्तविधिना विन्यस्य पुनः संहारक्रमेणैव मूर्धादि
हृदयान्तं सत्त्वकारं हृदयादिनाभ्यन्तः स्थूलकारे संहरामि पादादिनाभ्यन्तं स्थूल
कारं हृदयादिवामपादाग्रपर्यन्तस्य हकारे संहरामि हृदयादिवामपादाग्रपर्यं ९८

तत्संस्थं हकारं हृदयादिदक्षपादाग्रपर्यंतसंस्थं सकारं हृदयादिवामपाण्यग्रावधि
स्थं षकारे संहरामि हृदयाद्वामपाण्यग्रावधिसंस्थं षकारं हृदयादिदक्षपाण्यग्रा
वधिस्थं शकारे संहरामि इत्थमुक्ता शकारं वकारे संहरामि इति मुखवृत्तस्थमा
कारं शिरसि अकारे संहरामि इत्यमुक्तक्रमेणावर्णान्तं संहृत्य पुनस्तच्चैतन्यं सक
लग्रामसमेतं परमात्मनि संयोज्य विलीनसकलतत्त्वसमूहं विगलितनिखिल
कलंकं दिव्यमनन्तं शिवं संविन्त्य पुनः परमात्मनः सकाशादकारादिक्षकारान्तं व

पू॰
शि॰क
५५
११

संपुटित्वा प्राग्वत्सृष्टिन्यासक्रमेण शिष्यदेहे मातृकावर्णान्विन्यस्य पुनस्तेष्वे
तंसकलग्रामसमेतंतस्मिंसंयोज्य उक्तविधिनोपदेशंकुर्यात् इतिवर्णदीक्षा २
अथकलादीक्षा तत्रपादादिजान्वन्तपर्यंतंनिवृत्तिकलां जान्वन्तोनाभिपर्यंतंप्र
तिष्ठाकलां नाभितःकंठपर्यंतंविद्याकलां कंठाल्ललाटपर्यंतंशान्तिकलां ललाट
द्ब्रह्मरंध्रान्तंशांत्यतीतकलांचशिष्यदेहेसंचिंत्य निवृत्तिकलांप्रतिष्ठाकलायांसंह
रामि प्रतिष्ठाकलांविद्याकलायांसंहरामि विद्याकलांशान्तिकलायांसंहरामि

५५

८

शांतिकलां शांत्यतीताकलायां संहरामि शांत्यतीतकलां परमात्मनि संहरामि इ
ति क्रमात्संहृत्य वेधयित्वा पुनः परमात्मनः सकाशाच्छांत्यतीताकलां ततः शांतिं शां
तितो विद्यां ततः प्रतिष्ठां ततो निवृत्तिं सृष्टिक्रमेण शिष्यदेहे तत्तत्स्थाने संयोज्य पादे
षादिकं कुर्यात् एवमष्टात्रिंशत्कलाभिर्वा एकपंचाशत्कलाभिर्वा मातृकाभिरुक्त
उक्तासंहारसृष्टिन्यासक्रमेण शिष्यं संस्कृत्य दीक्षां विदध्यात् इति कलादीक्षा अ
थ स्पर्शदीक्षा तत्र गुरुः स्वहस्ततले शिवस्वरूपं ध्यायन् मूलविद्यां षडंगमंत्रान्न्या

दी॰
भि॰ क
१००
100

त्वक्कां नयत् शिष्यशिरसि स्वदक्षिणकरं निधायोपदेशेत् इति स्पर्शदीक्षा अथवा
ग्दीक्षा तत्र गुरुः परचिद्रूपे शिवे चित्तं निधाय तदुद्भूतान् समस्तमंत्रानुपदिशेत्
इति वाग्दीक्षा अथ दृग्दीक्षा मंत्रगुरुः स्वनेत्रे निमील्य परमात्मस्वरूपिणीं मंत्रदेवतां
ध्यात्वा प्रसन्नचित्तो दिव्यचक्षुषा शिष्यं निरीक्ष्य मंत्रोपदेशं कुर्यात् इति दृग्दीक्षा अथ
वेधदीक्षा तत्र गुरुः शिष्यस्य मूलाधारे चतुर्दलपंकजमध्यगतत्रिकोणमध्ये कुंडलि
नीं भुजगरूपां ध्यात्वा तया तत्र चतुष्टयमध्यस्य वादिसांतान् तत्र चतुष्टयं तन्मध्ये स्थि १००

तेकमलासनेसंस्थाप्य तंब्रह्माणंतदूर्ध्वंगत्वास्वाधिष्ठानाख्येषड्दलंकमलमध्य
स्थितेविष्णौसंयोज्यवेधयित्वा तन्मात्रषट्कमध्यस्थेवादिलान्तषट्कंचविष्णौसंयो
ज्य तदूर्ध्वंनाभिमंडलेदशकमलात्मकेमणिपूरकचक्रेविष्णौसंयोज्य तत्रत्यदश
कमध्यस्थडादिफान्तवर्णदशकसहितंविष्णुंतन्मात्रकमध्यस्थरुद्रेसंयोज्यवेधयित्वा
तेरुद्रमनाहतनाख्येतत्रस्थककादिठान्तद्वादशदलयुक्तेसंयोज्य तेनरुद्रौःस्वाहेरुद्रंत
न्मध्यस्थितेईश्वरीसंयोज्य कंठदेशेषोडशस्वरात्मषोडशदलकमलेविशुद्धिचक्र

द.
भि·क·
१०१

स्थमीश्वरं संयोज्यतैः स्वरैः सार्धमीश्वरं तन्मध्यस्थे सदाशिवे संयोज्य वेदयित्वा ध

सदाशिवं भ्रूमध्यस्थद्विदलपंकजमाज्ञाचक्रे नीत्वा तत्रत्र हृदयस्थ हूतत्व गणद्वयस

हितं तं सदाशिवं तन्मध्यवर्तिनि विंदौ संयोज्य वेधयित्वा तं विंदुं तदूर्ध्वस्थितनायां।

101

कलायां संयोज्य तां पुनर्नादिनादं नादांतेन नादं तन्मध्यमं तां विश्वचक्रे विश्वचक्रे

गुरुचक्रे रश्मनरोत्तनं संयोज्य वेधयित्वा जीवात्मना सह कुंडलिनीं परशिवे संयोज्य

वेधयेत् एवं कृते शिष्यो गुर्वीत्तया भिन्नसंसारपाशो भवति ततो गुरुः सकृद्दिप १०१

ग्रीतक्रमेणपरशिवात्कुंडलिनीमुत्थाप्य तयासंहारतमखिलंसृष्टिक्रमेणशिष्य
देहेतत्त्वके नानांदेवतांसंयोज्य हृदयेजीवंमूलाधारेकुंडलिनींचसंयोज्य उपदेशा
दिकंकुर्यात् ततःशिष्यःसंजातदिव्यबोधोभूतभविष्यद्वर्तमानज्ञःसदाशिवोभ
वति इतिवेधदीक्षा अथैवंदीक्षितानांभक्तियुक्तानांशिष्याणां गुरुःपूर्णाभिषे
कंद्वितीयमभिषेकंकुर्यात् पूर्णाभिषेकस्तुश्रीविद्योपासकानांनान्येषामितित
न्त्रराजोक्तिः तत्रप्रागुक्तेमंडपेवेदिकारहिते प्रागुक्तलक्षणंवक्ष्यमाणंषट्त्रिंशद

श्री.
चि० क
१०२
102

यिकसार्थसहस्रकलशस्थापनयोग्यं विपुलतरं श्रीचक्रं विरचय्य तत्र चतुरस्रे
त्रोवयमध्यगतवीथ्योर्द्वयेस्मिन्द्विदशाकलास्थानेषु त्र्यस्राद्यष्टकस्थानेषु षोडशदले
ष्टकरज्ञास्थानेषु च त्रिकोणानि कृत्वा मध्यस्थत्रिकोणस्य कोणत्रये प्रतिकोणमे
कैकं तिर्यग्रेखां कृत्वा त्र्यंनिष्पाद्य तेषु च तद्दशाराद्यष्टारान्तचक्रचतुष्टयगतद्विच
त्वारिंशत्त्रिकोणेषु च संभूय पंचनवतिसंख्येषु श्रीचक्रगताष्टावरणदेवताःस्थानास्था
नत्रिकोणेषु प्रतित्रिकोणं रेखात्रयेपि प्रतिरेखं समानि शालानि त्रीणि त्रीणि विद्धानि १०२

तिक्रमेणगुरुक्रमयुक्तानवतिर्यग्रेखाभिः षोडशत्रिकोणानिकृत्वा तेषुसर्वेम
ध्यगतत्रिकोणत्रयसंसांतरालेहूंतंकृत्वा तन्मध्येसाभिमुखाग्रंत्रिकोणंकृत्वा तत्रा
पिप्राग्युक्तयुक्ताषोडशत्रिकोणानिकृत्वा तेषुमध्यत्रिकोणमध्येदीक्षाप्रकरणोक्त
विधिना भविष्यन्सरागो पलद्वयप्रस्तंतस्माहितुणंॐडंवेमतं चतुर्भिःॐडवैःप्रस्य ः
प्रस्याष्टनारच्याडकः च्याडकैस्तैश्चतुर्भिश्चद्रोणस्तकथितोबुधैः ग्रंभोषणद्वयंशी
र्षखारीद्रोणस्तुषोडश इतिखारीप्रमाणजलस्पर्शणंॐभंसंस्याप्य ग्रन्तेषुर्खेगावति
वं

पु.
श्रि·क
१०२
103

त्रिकोणगर्भगतेषु पंचत्रिंशदधिकसार्धसहस्रसंख्याकेषु त्रिकोणेषु तावत्संख्या
कान् कलशान् जलपूर्णान् वस्त्रयुग्मवेष्टितान् रत्नादियुतान् स्थापयित्वा सर्वमध्यस्थ
कुंभे देवीमावाह्य सर्वोपचारैः सांगां सावरणां श्रीक्रमक्रमेण संपूज्य मध्यस्थकुंभं प
श्यन् षट्त्रिंशदुत्तरशतत्रयाधिकविंशतिसहस्रसंख्याकाः विद्याश्च जपेत् यद्वा स्वशान्
शिष्यस्य जन्मनक्षत्रे गुरुः प्रातःस्नात्वा नित्यक्रियां निर्वर्त्य मध्यस्थकुंभे देवीं सांगाव
रणां संपूज्य मूलविद्यामष्टोत्तरसहस्रं जपित्वा नित्यहोमोक्तविधिना स्थंडिलादाव १०२

ग्निं संस्थाप्य नित्यहोमोक्तद्रव्यैर्यथाशक्तिः हुत्वाएत्नाशेषं समाप्य क्वचिद्देशे गोशा

लायां वा सर्वतोभद्रस्वैकविधिनासंलिख्य तत्रव्योमेंदोरन्नाणाकर्णिकमवांहदै :

ष्करकेसरं पद्मांगगर्भेनपंचवर्गीयशलार्णादित्रिवर्गक्रमात् आशास्वष्टसुतांतनलान्

ततांहलंप्रमाणंवतनरस्रांवेदिकां संस्थाप्य तत्रशिवंसमनुपवेश्य शृंगकाहलादिना

नादवादित्रघोषपुरःसरं ब्राह्मणाशीर्वादैः सहगुरुः प्राङ्मुखः मंत्रितैर्देवतात्मभिः प्राक्ति

तामसंचितैः सार्थप्रयानकुंभं समुस्थाप्य मूलंस्मरन्वहस्माणास्रोकैरभिषिंचेत् ततः

मृ.
मि०क
१०४
105

शक्तयः सामयिकाश्च कलशाद्भ्याम्यामभिषेकं कुर्याद्यथा ओं उंभांउनान्नविरमाण
वकान्नमायाजातं मलत्रयमयं निवार्य आनंदवारिपरिस्फीतेन रादिसिद्धचैतन्यपु
द्रशिवतीर्थमहाभिषेकः १ ब्राह्मीशक्तिः पंचमीयानिहृनिस्तत्वं न स्नापार्थिवमेक
मेव आगमैर्वं सत्त्रियांनेभंजनीशिखाभूयाच्छ्रेयसे मेलाय २ कालाग्निकूष्मांडकटा
हकाख्याः शर्वीविसर्गविधिपूतोरुद्रः ब्रह्मांडमध्ये भुवनेश्वरास्तामेनेभिषिंचन्तुस
त्वायदस्युः ३ प्राच्यां कपालेशाद्यन्तजन्त्रयास्तवंनदेहः परिमर्दैनेश्चनतोविभूत्या. १०४

निदग्धः

व्ययशास्त्रतुरुकः पिनाकिशूलकस्त्रिदशाधिपतेः ४ एतेभिषिंचंतुस्त्वमंगलायस्तु ः
सायकस्यापिग्रंथैदैशिकस्य ५ अथोहृषाख्योहृषपार्यनंतः शक्रोथनस्यादत्थ
मारुताशी ऊँडंवराख्योग्रसनस्तथेशः फलेंद्रनामासहवज्रदंष्ट्रा। एतेभिषेको
द्रवमत्रसर्वैदिशंएतकेमंगलमाशुरुद्रः सर्वज्ञविद्याधिपसर्ववेदपारंगमस्त्वान
भुजः स्वरेशाः ज्येष्ठामहेशानबलिप्रियाभ्यांसश्रुतपालोभुवनेश्वरस्ते एतेभिषे।
कोद्रवमाशुसर्वैदिशंतवोमंगलमाशुरुद्राः ७ निधीश्वरोरूपवदाख्ययन्योस्य।

रु॰
भि॰क
१५
105

सौम्यदेहोपिजटायरोत्मः लक्ष्मीधरोरत्नधरोरत्यकामी सौम्यप्रसादः प्रविभागक
स्तु एतेभिषेकोऽद्भवमास्तु सर्वेदिशंपान्तुवोमंगलमास्तुरुद्राः ७ शीघ्रेलक्षर्वाग्ररथ्या
न्यस्तस्रलीत्रोानयुक्तापिभयानकाख्यः पंचांतकः पंचशिखः कपर्दी समेघवा
होभुवनेश्वरश्च एतेभिषेकोऽद्भवमास्तु सर्वेदिशंपान्तुवोमंगलमास्तुरुद्राः ८ बली
तिसर्वाः सचपाशहस्तोमहाबलाख्येनजयादिरुद्रौ स्याद्दीर्घबाहुश्चजलांतक
श्चसमेघनादश्चमनादकाख्यः एतेभिषेकावसरेऽत्रपुण्येदिशंपान्तुवोमंगलमास्तुरु १५

द्राः ९ स्यान्नैरृतो मारणाहल्लेयुक्तः सखड्गहस्तश्च भयानकाख्यः तयोर्ध्वकेशाश्च
विरूपनेत्रश्च सल्लनोलोहितदंष्ट्रिनौव पतेभिषेकावसरेस्मुपुण्ये दिशंत्नवोमं
गलमाशुरुद्राः १० यस्याःसमस्तःसहरोत्ययाताविया र्न्तकतोख्यपुरोहिदत्ते
संयोक्तयुक्तौवविघोरवर्मावयमेपश्चितिष्ठवोहिनाथाः पतेभिषेकावसरेदि
पुण्येदिशंपत्नवोमंगलमाशुरुद्राः ११ ततोग्निरुद्रःसखड्गताशनश्चसपिंगलोयोऽल्व
ल्लनोहरश्च मा(त्)वादकाख्योदहनश्चवभ्रुभस्मान्तकोमः तयश्चर्वकेसौ पतेभिषे

शि०क १०९

कावसरेद्विगुणपेदिशंतवोमंगलमाशुरुद्राः १२ शंभुर्विश्वस्याङ्गणमालित्युका

स्मृतत्वयोर्धेत्रिदशेश्वरस्य संवाहगुप्त्यविवाहनामानमः सलिल्लक्षितिविलोव

नस्य यतेभिषेकावसरेणगुणेपदिशंतवोमंगलमाशुरुद्राः १३ वर्णैःस्तकारोह

108

दर्जैमनुदैशेवाभ्येरस्मिंवितनेशिष्योभ्याः यतेभिषेकावसरेणगुणेपदिशंतत

वोमंगलमाशुरुद्राः १४ गुह्यादष्टकंस्यादमेश्वरस्यप्रभासकोनैमिषपुष्करोव

शावाधिकिंस्याम्यतोश्वभारश्वतिलथामेलझलेकनवे यतेभिषेकावसरे १०९

स्तुएपेदिशंपंत्तवोमंगलमाशुरुद्राः २८ योगाष्टकंस्यादकृतंकृतास्यंसर्वैर्भ
वब्राह्मणएवस्मवंच कौमारउमेमःप्रकृतस्समेतच्छीकंठयुक्तेतिगुणमयीशाः
एतेभिषेकोद्भवमत्रसर्वैर्दिशंतुवोमंगलमाशुरुद्राः २९ इतिशीर्षकलशा
भ्यकलशेनाचार्यमभिषिंच्य मायकंकेशुकेमजेतिपरमशिवप्रकाशपरी
तव्याप्तिमन्त्रभवतिवेत्सका गुरुस्तानपाणिंडीप्रहेतप्रस्थैतस्तुभेःहृतेकासमीप।
रिथावचेन ततःपरिहितनूतनांवरद्वयंशिष्यंगुरुयोगभवनंप्रवेश्य तत्र प्रा

कं

सृ. सि.क. १८
गृह्णीते श्रीचक्रे समुपवेश्य सकलीकृत्य शिष्यहस्ते शिवहस्तं विधाय तस्मिन्‌ सं
क्रान्तां स्वेष्टदेवतां गंधादिभिः पंचोपचारैः संपूज्य शिष्यदेवतात्मैक्यं संचिन्तय
न्‌ प्रागुक्तविधिना श्रीपात्रामृतेन शिष्यस्य तत्त्वशोधनं कारयित्वा तस्य पूर्ववत्‌
क्रियादीक्षोक्तविधिना पाशच्छेदं विरचय्याचार्याहङ्गणेशादिमंत्राणामुपदे
शं कुर्यात्‌ स्वकृतवस्त्रानखड्गाङ्गुलकच्छत्रपादुकादि दत्वा गुरुर्विदं तस्मा
आचार्याय पूर्णाभिषेकमहाय ब्रूयात्‌ अथ प्रभृत्यधिकृतं कुर्याद्दीक्षाय १८

नुग्रहायियैव वत्तरस्त्वमसंस्येष्वपिशिवाज्ञया किंववेत्तयां १ स्वल्पेज्या।
जपहोमैरलम्भनियोमान्वंह्लस्वशास्त्रस्य अविरुद्धंलौकिकमपित्र्यपरिहर
न्यशास्त्रेषु २ विहितंवाथनिषिद्धंतत्स्वयंमनुपालयेस्तथाज्ञयाः योगे
भ्यः शिष्यभ्यश्चव्याख्येयत्वयाश्रुतेशास्त्रं ३ श्रोतव्यंवन्हंवेदृशः स्वयमन्या।
स्माहितायवालस्य दृढभक्तिर्गुरौवीथो अनुग्रहंतन्भूशायार्थमया ४
विधिनावशिवादीनांवह्निप्रतिष्ठाययोचितेविव दीक्षांव्याख्यांमैत्रीषिवे

र. मि॰क १०८ कर्त्तव्यमात्मचिंतनं करणं ५ गङ्गादिदानमिति वात्र पालयेत्सद्गुरुसम्मकं शा

स्त्रा ६ शक्तेन विधिना स्नानं संध्या तर्पणपूजनं विधिना प्रत्यहं कुर्याद्दशौ

चेऽहि न हापयेत् ७ सूतके मृतके वापि नित्यकर्म न हापयेत् यदि किंचित्त्यजेन्

मोहाल्लाभाद्वा स्मृतिदर्शनात् ८ शिवस्याधः शतं जप्त्वा प्रायश्चित्तेन शुद्ध्यति न

ष्टा च सत्यायं भवेत् प्रातर्वा प्राह्णीनतः शैवीं संध्यां कुर्याद्द्विराश्रमे इतरस्त्वविरक्तात्मा

शिवध्यानैकतत्परः ९ ब्राह्मीं कुर्यात्त्रवा कुर्याच्छैवीं कुर्याद्दने द्वितः नित्यं संध्यास्तु १०८

108

वा

पासीतलेपेचोपवसेद्दिनं ५ भिक्षुः सकृज्जप्यापि सद्योज्ञानेशतं जपेत् ॥ ३।

निसंश्रावयेद्गुरुः शिष्योपियावद्गमिस्तका सर्वसंस्ववान्तदेर्थेवाप्स्वीकादन्तिएां

गुरुचरणकमलेसमर्थ्य दंडवत्प्रणिपत्याविच्छिन्नपर्यायं यथाभवति तथा।

तत्र्कक्रमभजनेनंकुर्यात् पर्यायेगुर्वाज्ञाशून्येनविछिन्नेशिष्यःसाभिषेकोमूल

विधामष्टोत्तरसहस्त्रंजपेत् प्रायश्चित्तार्थमिति विच्छिन्नदिनानांप्रत्येकेसंध्यात्रयं

प्रत्जपंचदिकाजपंशतत्रूतिजपंचप्रायश्चित्तंकृत्वा तद्दिनादिक्रमभाजनेकु

प. यदिति शिवं । इति पूर्णाभिषेकविधिः ॥ ततो गुरुः शोधकृतं समाप्य वैश्वदे
भि.क वादिकं कृत्वा नैवेद्यं निवेद्य ब्राह्मणान् संभोज्य यथाशक्ति दक्षिणया तोषयेत् ॥ सन्तर्प्य
१०९ स्वगुरुमुखोक्तमार्गेणात्मकर्म समापयेदिति शिवं तत्र राजं समालोक्य विचार्यैव गु
१०९
रुः पुनः अन्यत्र बाणयाश्रीमत्सौभाग्याड्डितं सारदां १ कुलार्णवं तत्रसारं ज्ञानार्णवं
क्रमेव च स्वच्छंदतंत्रदीक्षां वै काश्मीरोवाकरोत्परां २ क्रियादीक्षां सुपूर्णाभि
षेकविधिपद्धतिं शिष्यशोधनकार्येभ्यो गद्यपद्यमनोहरं ३ भट्टारकपदांताख्यो १०९

स०
भि·क
११०
116

गणेशानंदनाथकः यशःकरणसंन्यासिप्रार्थितसंत्रकोविदः ४ त्रिलोचनो
देवः श्रीमत्साहिबकौलांघ्रिरजकः श्रीविद्योपासनोद्भूतपरमानंदनिर्भरः ५
इति श्रीमत्श्रीमहामाहेश्वराचार्यसाहिबकौलानंदनाथचरणसरोजपरागा
मोदनिर्भरमानसमस्तदैशिकवरेंद्रकविवरचक्रचूडामणिकाश्मीरगणेश
भट्टारकानंदनाथविरचिता श्रीशर्णाभिषेकपद्धतिः समाप्ता ॥